

159061

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ SONUÇLARININ
ROMANLAR ARACILIĞI İLE ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emel YİĞİTTÜRK EKİYOR

Danışman: Prof. Dr. M. Naci BOSTANCI

Ankara-2005

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Emel YİĞİTTÜRK EKİYOR'a ait 12 Eylül Askeri Darbesi Sonuçlarının
Romanlar Aracılığı İle Analizi adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi
Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. M. Naci BOSTANCI (Danışman)

Üye.....

Doç. Dr. Vedat BİLGİN

Üye.....

Yrd. Doç. Dr. Erdinç YAZICI

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, romanların siyasal ve toplumsal olayları yansıttığı gerçeğinden yola çıkarak 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin sonuçları romanlar aracılığı ile analiz edilmeye çalışılmıştır.

Edebiyatın, sosyolojik incelemelerde elverişli bir gözlem alanı olduğu düşüncesi böyle bir çalışmayı başlatmıştır. Çalışmada, siyasal ve toplumsal çözümlemelerde edebi metinlerin incelenmesi ve böylece incelenen metinlerin toplumsal gerçeklikle nasıl bir ilişki içinde olduklarının tespitine çalışılmıştır. Bu sayede Türkiye için bir dönüm noktası niteliği taşıyan 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin sonuçlarını farklı bir açıdan, romancıların imgeleminden, bakış açılarından yola çıkarak ele alınmıştır.

Bu amaçla tezin birinci bölümünde siyasal ve toplumsal değişimler açısından Türk Romanı ele alınarak Tanzimat'tan günümüze roman ve romanda siyasal, toplumsal değişimin yansıması irdelenmiştir. İkinci bölümünde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Türkiye'de Değişen Toplumsal Yapı incelenmiştir. Bu bölümde 1980 öncesi Türkiye'sinin siyasi ve ekonomik panoraması çizilmiştir. Üçüncü bölümde ise, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Sonrası Türkiye'deki Yeni Dönüşümler ve Romana Yansıması örnek romanlar üzerinden analiz edilmiştir. Siyasi ve toplumsal temaların ağırlıkla işlendiği beş farklı yazarın beş farklı romanı üzerinden sosyolojik analiz yapılmıştır. İncelenen romanların 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin siyasal ve toplumsal sonuçlarını yansıtır nitelikte olduğu görülmüştür.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
1. KONUNUN TANIMLANMASI.....	1
2. AMAÇ VE ÖNEM	2
3. YÖNTEM	4
Çalışmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.. ..	6
4. TEZİN PLANI	6

1. BÖLÜM

SİYASAL VE SOSYAL DEĞİŞİMLER AÇISINDAN TÜRK ROMANI

1.Roman Üzerine Genel Değerlendirme.....	8
2.Tarihsel-Toplumsal ve Siyasal Gerçekliğin Romanlara Yansıması	11
3.Gerçek Dışılığına Dayalı Anlatı Dönemi.....	11
4. Fiziksel Gerçekliğe Bağlı Anlatı Dönemi.....	13
5.Tanzimat Dönemi	16
6.Cumhuriyet Dönemi.....	21
7.Çok Partili Dönem.....	26
8.1960 Askeri Darbesi.....	34

9.12 Mart 1971 Muhtırası.....	35
10.12 Eylül 1980 Askeri Darbesi.....	37

2. BÖLÜM

1980 ÖNCESİ TÜRKİYE'SİNE GENEL BAKIŞ

1.Siyasi Durum.....	41
2.Ekonomik Durum.....	44
2.1. 24 Ocak Kararları	46
3.12 Eylül 1980 Askeri Darbesini Hazırlayan Nedenler.....	48
4.12 Eylül 1980 Darbesi ve Sonuçları.....	55
5. Özal Dönemi.....	65

3. BÖLÜM

1980 SONRASI TÜRKİYE'DE YENİ DÖNÜŞÜMLER VE ROMANLARA YANSIMASI.....	68
1. İncelenen Romanların Özetleri.....	71
2.Siyasi Faaliyete Katılma ve Örgütsel İlişkiler.....	82
3. Siyasi Örgüt Üyelerinin Kendileri Hakkındaki Düşünceleri.....	89
4. Siyasi Örgüt Üyelerinin Karşı Grup Hakkındaki Düşünceleri....	95
5.Devlete ve Devletin Temsil Güçlerine Bakışı.....	99
6.Toplumun Siyasi Örgütlere Bakışı.....	106

7.Siyasi Örgüt Üyelerinin Topluma Bakışı.....	111
8. İdeolojik Sapmalar, İç Çatışmalar, Özeleştiri.....	117
9. Güncel Olayların Ve Darbe Sonrası Değişimin Yansıtılması...	128
10.İşkence.....	133
11.Darbeyi Ele Alışları ve Darbe Hakkındaki Düşünceler.....	137
12.Darbenin Siyasi Örgütler Üzerindeki Etkilerini Yansıtmaları.	140
13.Askerî Darbenin Örgüt Yapısı ve Üyeleri Açısından Genel Sonuçları.....	144
SONUÇ.....	153
KAYNAKÇA.....	160
ÖZET.....	169
ABSTRACT.....	170

GİRİŞ

1. KONUNUN TANIMLANMASI

Her yapıt, içine doğduğu toplumun özellikleri ile beslenir ve yeniden üretimle sunulur. Edebiyat eserleri de yazarının toplumun dinamikleri ile beslenerek, estetik anlayışlarla toplumsal gerçeği yansıttığı sanat ürünleridir. Edebiyat, tarihçiler tarafından toplumsal bir belge olarak da kullanılabilir (Wellek-Warren, 1982;40). Yine tarihçilerin yanı sıra toplumbilimcilerin toplumsal gerçeklikle ilgili bilgilere edebiyat aracılığı ile ulaştıkları söylenebilir. Edebiyat türleri arasında da roman, diğer türlere göre bizlere daha geniş olanaklar sunar. Roman, insanın bütün olarak ifade edilmesinde ve toplumun değişik yanlarıyla yansıtılabilmesinde büyük kolaylıklar sağlar. Bazen de diğer edebiyat türlerinin anlatım olanaklarından yararlanır (Miyasoğlu, 1998;23).

Her roman belli bir toplumun ve belli bir tarihin özgül bir ürünüdür, tarihi bir tanıktır (Timur, 2002;13). Roman yazarı kimi, neyi, nasıl anlatırsa anlatsın sonuçta kendi yaşadığı toplumun etkisi altındadır. İster yaşanmış bir olayı ele alsın ister hayali bir olayı konu alsın, yazarın içinde yaşadığı toplumun tarihsel-kültürel öğeler yazarın bilinçli seçimine bağlı olmaksızın metne yansıyacaktır.

Sanat eseri en çok roman türünde “çağının tanığı” olabilmektedir günümüzde (Miyasoğlu, 1998;16). Bir toplumun imgesel uzantıları olarak romanlar, o topluma ilişkin her tür sorunun yanıtını dolaylı olarak bünyesinde taşır (Yalçınkaya, 2000;28). Roman sanatı toplumsal değişimleri, toplumsal süreçleri ya da insanın gerçek dünya ve insanlarla ilişkisini başlıca sorunu olarak gördüğü gibi, asıl önemlisi, bunlara gerçek

yaşamın ötesinde bir derinlik ve gerçeklik (Gümüş, 1991;24) kazandırır. Roman kişileri, olay örgüsü ve ortaya koyduğu dünya görüşü ile bir anlamın veya yorumun peşindedir (Miyasoğlu, 1998;56). Roman yazarının hareket noktası, gerçek yaşamdır. Ancak romanda anlatılan gerçek, gerçeğin bire bir yansıtılışı değildir. Yazar ele aldığı gerçekliği olduğu gibi değil, yeniden tasarlayarak aktarır (Timur, 2002;212).

Dünyayı kavrarken de, değiştirmeye çalışırken de, şüphesiz en müsait edebiyat türünün roman olduğu, bu yolda en büyük yardımın romandan gelebileceği söylenebilir (Miyasoğlu, 1998;23). Romanların bu özelliğinden yola çıkarak, bu çalışmada da 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin sonuçları romanlar üzerinden incelenmiştir. Bu tez çalışmasının problemi, 1980 sonrası Türk romanında 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin nasıl ele alındığı ve toplumsal sonuçlarının romanlara nasıl yansıdığının saptanmasıdır. Böylece Türkiye için dönüm noktası olarak değerlendirilen 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin, Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve kültürel yapısının değişmesinde nasıl bir rol oynadığı ortaya konulacaktır. Ayrıca incelenen romanlarda, Türkiye'de 1980 öncesi sağ ve sol hareketin illegal örgütler aracılığı ile temsili de ele alınmıştır. Örgütlerin yapılanmaları, üyelerin çeşitli özellikleri ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbe sonrası örgütlerin durumları, örgüt üyelerinin değişen yaşamları ve düşüncelerinin romanlara yansımalarına bakılmıştır.

2. AMAÇ VE ÖNEM

Türkiye tarihinde askeri darbeler toplumsal yapının değişmesini etkileyen önemli faktörlerden biri olagelmıştır. Bu anlamda 12 Eylül

1980 Askeri Darbesi'nin de Türkiye'nin 1980 sonrasında siyasal, ekonomik ve kültürel yapısının değişmesinde rol oynadığı söylenebilir. Meydana gelen bu değişmeyi izlemeye romanlar önemli yazınsal araçlardan biridir.

Bu çalışmada da gerçeğin kurgulanışı romanlardan yola çıkılarak analiz edilmiştir. Dolayısıyla bu tezin amacı 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin sonuçlarının sunumunu incelemek olacaktır. Bu amaçla romanlarda,

1. Siyasi faaliyete katılma, örgütsel ilişkiler ve dayanışma biçimleri nasıldır?
2. Örgüt üyelerinin kendilerine bakışı nasıldır?
3. Örgüt üyelerinin karşı gruba bakışı nasıldır?
4. Örgüt üyelerinin devlete ve devletin temsil güçlerine bakışı nasıldır?
5. Toplumun örgüt üyelerine bakışı nasıldır?
6. Örgüt üyelerinin topluma bakışı nasıldır?
7. Örgütün ve örgüt üyelerinin ideolojik sapmaları, iç çatışmalar ve özdeşleştirileri nasıl ele alınmıştır?
8. Romanlarda güncel olaylar ve darbe sonrası değişim nasıl ele alınmıştır?
9. Romanlarda işkence ve işkencenin sonuçları nasıl ele alınmıştır?
10. Örgüt üyelerinin 12 Eylül Askeri Darbeyi ele alışları ve darbe

hakkındaki düşünceleri nedir?

11. 12 Eylül Askeri Darbenin örgüt üyeleri üzerindeki etkileri nelerdir?
12. Örgüt üyelerinin ve örgüt üyeleri üzerinden toplumun geldiği sonuç nedir?

sorularına yanıt aranmıştır.

3. YÖNTEM

Sosyoloji gibi edebiyat da öncelikle insanın toplumsal dünyasıyla, ona uyumuyla ve onu değiştirme arzusuyla ilgilenir. Bu yüzdendir ki, sanayi toplumunun başlıca edebi türü olarak roman, insanın toplumsal dünyasının ailesiyle, siyasetle ve devlet ile ilişkisini yeniden kurmaya yönelik sadıkane bir çaba olarak görülebilir. Buna bağlı olarak roman da sosyoloji gibi insanın aile ve diğer kurumlar içindeki rollerini, gruplar ve toplumsal sınıflar arasındaki çatışma ve gerilimleri tasvir eder. Salt belgesel anlamda kişi, romanı, tıpkı sosyoloji gibi aynı toplumsal, ekonomik ve siyasal yapıların ele alınması şeklinde görebilir (Swingewood, 2004;78).

Bu bakımdan, araştırmamızda 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin sonuçları romanlar aracılığı ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile roman metinlerinde siyasi ve toplumsal değişimlerin yansıtılması üzerinde durulmuştur. Bu yöntemde araştırma konusunu incelemek için herhangi bir hipotez ve istatistiksel test kullanmaya gerek olmadığı gibi konunun anlatımında istatistiksel veriler kullanılabilir. Araştırmada bir çok delil biçimleri kullanılır. Veri kaynakları çeşitlidir.

Resmi kayıtlar, mektuplar, gazete haberleri, günlükler, ilgili literatürde basılmış yazılar olabileceği gibi romanlar da veri kaynaklarındandır. Örneklem sayısı hakkında önceden belirlenmiş katı kriterler yoktur. Nitel yöntem aracılığı ile nicel olarak elde edilmesi zor olan daha kapsamlı bilgiler elde edilebilir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin romanlar aracılığı ile analizi isimli araştırma yapılırken roman seçiminde 1980'den sonra yayınlanmış, siyasi ve toplumsal konuları ağırlıklı olarak işleyen romanlar arasından özellikle 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ncesi siyasi olayları yaşamış yazarlar, amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

Yargısal rnekleme de denilen amaçlı örnekleme yönteminde araştırmacı hangi yazarların seğileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanlar örnekleme dahil edilir. Ortalama olarak istenen özellikleri taşıyanların seğilmesi bir yoldur. Bu tez çalışmasında da 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında yazılmış, siyasal ve toplumsal temalı yüz civarında roman tespit edilmiştir. Amaca uygun olduğu, istenen özellikleri taşıdığı düşünülen beş roman metin analizi ile değerlendirilmiştir. Metin analizi anlamlar ve anlamların ilişkisel doğası üzerinde durur. Bir metnin, kültürel, siyasal veya ideolojik anlamını irdeler. Bu çalışmada da romanlar toplumsal ve siyasal konuları yansıttığı ölçüde sosyolojik olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak romanlar taranmış ve ortak iletiler belirlenerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategorilere göre romanlar analiz edilerek 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin sonuçları saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu tez çalışmasında, ilk sınırlılık edebiyat alanı ve edebi tür olarak da romanlar aracılığı ile yapılan bir çalışma olmasıdır. Roman metinleri edebi özelliklerine göre değil, siyasi ve toplumsal değişimi yansıttıkları ölçüde incelenmiştir. Hangi romanların inceleneceğine karar verilirken öncelikle, yazarların 12 Eylül 1980 Askeri Darbe öncesi siyasi kaosu yaşamış ve siyasi faaliyetler içinde yer almış olmaları tercihte belirleyici olmuştur. Ancak, çalışmanın ilerleyen aşamalarına Türkiye'nin yakın tarihine tanık olmuş, geçmişte gelişen darbeleri de yaşamış bir yazarı (Peygamberin Son Beş Günü romanının yazarı Tahsin Yücel) ve 1980 kuşağı olarak Askeri Darbe sonrası dönemi yaşamış bir yazarı (Tol romanının yazarı Murat Uyurkulak) da ele alarak devam edilmesi uygun görülmüştür. Böylece araştırmamızda, konuya farklı bakış açıları ile yaklaşan yazarlar tercih edilmiştir.

Romanları belirlemedeki bir diğer kriter, siyasi düşüncelerin egemen bir rol oynadığı romanların tercih edilmesi şeklinde olmuştur. Romanlarda hem kadın, hem de erkek romancılar tercih edilmiştir.

Bu çalışmada örnekleme dahil edilen romanlar arasında tür farkı gözetilmemiştir.

4. TEZİN PLANI

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde siyasal ve toplumsal değişimler açısından Türk Romanı ele alınarak Tanzimat'tan

günümüze roman ve romanda siyasal, toplumsal değişimin yansıması irdelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Türkiye’de Değişen Toplumsal Yapı incelenmiştir. Bu bölümde 1980 öncesi Türkiye’sinin siyasal ve ekonomik panoraması çizilmiştir.

Bu tartışmalar doğrultusunda üçüncü bölümde 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Sonrası Türkiye’deki Yeni Dönüşümler ve Romana Yansıması örnek romanlar üzerinden analiz edilmiştir. Öncelikle örnekleme dahil olan romanların ilerleyen bölümlerde anlaşılır olabilmeleri için özetlerinin verilmesi uygun görülmüştür. Yazarların biyografileri dipnotlar ile çalışma içinde yer almaktadır. Romanlarda siyasal faaliyete katılma, örgütsel ilişkiler ve dayanışma biçimleri, örgüt üyelerinin kendilerine bakışı, örgüt üyelerinin karşı gruba bakışı, örgüt üyelerinin devlete ve devletin temsil güçlerine bakışı, toplumun örgüt üyelerine bakışı, örgüt üyelerinin topluma bakışı, örgütün ve örgüt üyelerinin ideolojik sapmaları, iç çatışmalar ve özeleştirileri, romanlarda güncel olaylar ve darbe sonrası değişim, romanlarda işkence ve işkencenin sonuçları, örgüt üyelerinin 12 Eylül Askeri Darbesini ele alışları ve darbe hakkındaki düşünceleri, 12 Eylül Askeri Darbesi’nin örgüt üyeleri üzerindeki etkileri, örgüt üyelerinin ve örgüt üyeleri üzerinden toplumun geldiği sonuçlar tematik başlıkları oluşturmuştur.

Sonuç bölümünde ise, romanların analizi ile elde edilen veriler genel bir değerlendirme ile yansıtılmıştır.

1. BÖLÜM

SİYASAL VE SOSYAL DEĞİŞİMLER AÇISINDAN TÜRK ROMANI

1. ROMAN ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırmamızın konusu olan 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası Türkiye'de değişen toplumsal yapının romanlara yansımalarını incelemekten önce Türk romanının bu aşamaya kadar geçirdiği evrelere kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Roman, dünya edebiyatına burjuva sınıfının getirdiği bir türdür. Bütün sanatların bir anlamda sınıflar üstü oldukları söylenebilir. Sanatsal türleri yaratan toplumsal oluşumlar, damgalarını o türlere vururlar. Burjuvazi dünyaya bireyciliği, öznelciliği, insan tekinin yüceliği görüşünü getirdi. Toplumun altyapısını da, üstyapısını da buna göre değiştirdi (Belge, 1998;17). Kapitalist toplumsal ilişkilerin yaygınlaşmasıyla bir edebiyat türü olarak ortaya çıkan roman, insanların iç dünyasını, serüvenlerini toplumsal bir olay ya da durum bağlamında ayrıntılarıyla anlatır.

Romanın, insanların gerçekle hayal arasındaki farka önem verdiği kültürel bir dönemde geliştiğini söyleyebiliriz. İlk romanlara baktığımız zaman çoğunun gerçek olaylara yer vermek için mektup ve hatıraları taklit ettikleri bilinmektedir. Romanın gerçeği ifade etme iddiasında olması

nedeniyle düzyazıyla konuşulan dilin tercih edildiği görülmektedir (Meriç, 1998;134).

Bugüne kadar roman ve romancı üzerine pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar üzerine genel değerlendirmeler şöyledir:

Roman; insanların başlarından geçen veya geçebilir kanısını uyandıran olayları yer ve zaman bildirerek anlatan uzun yazı; yaşanmış ya da tasarlanmış uzun ve birbirine bağlı birçok olayı bir temel düşünce çerçevesinde toplayarak anlatan edebi bir eser; bir bakıma büyük hikaye; olağanı olmuş gösterme sanatıdır (Karaalioğlu,1983;9).

Roman, hayatı yoğunlaştıran ve çarpıcı niteliklerle kodlayan atasözü, vecize, şiir, resim, müzik gibi sanat ve edebiyat türlerinin aksine hayatı açan, sergileyen, ayrıntıları kendi yerlerine iade eden, gerçeklikleri çoğu zaman soyutlayarak yeniden üreten edebi bir türdür. Romancı, dış dünyadan, yaşantılarından, gözlem, izlenim ve incelemelerinden amacına ve anlayışına göre bir seçme yapar, onları dünya görüşü ve inancına göre belirli bir senteze ve yoruma tabi tutarak iç bütünlüğüne kavuşmuş canlı bir gerçeğimsi dünya kurar (Çetin, 2004;66).

Roman; bir hayatı, hayatın akışını değiştiren büyük olayları ayrıntılarıyla hikaye eden bir edebiyat türü; yazarın hayal gücü, sanatı ve bilimiyle yaratılmış bir hayattır. Roman türü; baştan geçenleri, tutkuları, karakterleri, insanlık tarihinin büyük olaylarını, insanı ilgilendiren her türlü konuyu işleyebilecek niteliktedir. İnsan, dünya ve bütün evren romanın konusu olabilir (Karaalioğlu,1983;10).

Roman sanatı, iki ana fon üzerinde kahramanların ilişkilerinin geliştiği bir sanat türüdür. Bunlardan birincisi, kişiden başlayarak en dışa doğru bir toplum ilişkileri ortamıdır. İkincisi ise, romanın içinde geçtiği

mekan fonudur. Roman bir toplumun nabzını tutan, onun ruhunu, gelişmesini ve kalp atışlarını ölçen kompleks bir edebi türdür (Yalçın, 2000;6).

Roman, hayatı ve insanı bütünlüğü ve derinliği ile kavrar. Öyleyse romancı da hayatı bütünüyle kavrayabilecek bir durumda olmalıdır. Elbette kültür tek başına yeterli değildir. Romancı da kültür; sezgi, dikkat, dil şuuru ve üslupla birleşmelidir. Romancı; hayat, insan, din, cemiyet üzerinde düşünmelidir. Sadece gözlem yeterli olmaz (Bakırcıoğlu, 1986;31-32).

Her sanat eseri gibi roman da kendisine bilinçli bir muhatap olarak yaklaşılması gereken bir edebi türdür. Roman, deşilmesi, kazılması, çözümlenmesi, keşfedilmesi gereken nice hazineler ve hissedilme gereken hazlar barındırır. Yetkin bir romancı, salt bir takım ilginç olaylar aktarmakla kalmaz; bunlar aracılığı ile değişik düşüncelere, duygulara, kültürel, tarihi, felsefi, dini, sosyal ve ideolojik birikimlere, estetik değerlere, güzelliklere ya doğrudan ya da dolaylı olarak göndermeler yaparak eserine bir derinlik ve sanatsal bir boyut sağlamaya çalışır (Çetin,2004;11).

Roman üzerine yapılan değerlendirmelerde görüldüğü gibi romanda gerçek kişi ve olaylar romancının üslubuyla ele alınmaktadır. Roman bir dilin inceliklerini, güzelliklerini, akıcılığını kurallara uygun bir şekilde kullanarak standart bir kültür dili haline gelmesini sağlamada önemli bir eğitim işlevi görmektedir. Romancı eserinde; hayal gücünü, içinde yetiştirdiği toplumun tarihi ile kültürü besleyerek ve dili kullanarak dünya görüşünü gerçeklere yakın bir kurgulama ile yansıtır.

2. TARİHSEL-TOPLUMSAL VE SİYASAL GERÇEKLİĞİN ROMANLARA YANSIMASI

Bir yazın türü olarak roman, tarihi bir evrenin ürünüdür. Buna karşılık kendisi de bu tarihi yansıtmış ve bir ölçüde de etkilemiştir. Romantizmden doğalcılığa ve toplumcu gerçekçiliğe kadar bütün akımlar, bazen bilinçli bir seçim sonucu olarak, bazen de kendiliğinden zamanlarının gerçekleriyle, felsefi ve etik arayışlarının belli bir sentezini büyük kitlelere mal etmişlerdir (Timur, 2002;211). Roman bugünkü anlamıyla ilk kez Ortaçağ'ın sonlarında görülmeye başlamıştır. Roman türünden önce hem doğuda hem batıda anlatı ihtiyacını karşılamak üzere gerçekçi özellikler taşımayan, hayal, abartı ve tasarlama ürünü masal, fabliyo, destan, halk hikayesi gibi başka ürünler vardı. Dolayısıyla roman birdenbire ortaya çıkmamıştır (Çetin, 2004;13). Doğu ve Batı edebiyatlarının tarihi gelişimini ana hatlarıyla iki dönemde incelemek gerekir. Bunlar kısaca şöyledir:

3. GERÇEK DIŞILIĞA DAYALI ANLATI DÖNEMİ

Yaklaşık olarak 17. yüzyıla kadar ki süreç içerisinde batıda, 19. yüzyıla kadar da Türk edebiyatında üretilen belli başlı türler şunlardır:

a. Destanlar Dönemi: Hem batı hem de doğu dünyasında en eski dönemlerde dışa dönük yapıp etmelere, dinamizme, kahramanlığa dayalı destanlar vardı. Eski zamanların kültür ve medeniyetlerinin ifade alanlarından biri olan destan, yaratılış ve türeyiş konularını, bir topluluğun, milletin tarih sahnesine çıkışını, o milletin tarihi süreç içinde geçirdiği ve

yaşadığı önemli olayları, milletleşme sürecini çoğu zaman üstün nitelikli kahramanlara bağlı olarak dile getiren abartılı, heyecanlı, hareketli bir anlatı türüdür. Destan, eski zamanlara ait tarihsel bir dönemde yaşamış, milletin savaş, göç, felaket, afet gibi önemli olaylarında belirgin bir rol almış; ama zamanla gerçek kişiliği unutulup, milletin hafızasında efsaneleşen önemli kişilerin kahramanlık olaylarını ve maceralarını anlatan manzum hikayedir (Çetin, 2004;14).

Türk edebiyatında destan türü, daha çok İslam öncesi atlı-göçebe, akıncı-avcı, hayvancı Türk toplumunun yaşama biçiminin, medeniyetinin ve kültürünün bir yansıması olarak görülmektedir.

b. Destanla Roman Arası Süreç: Destanlardan sonraki dönem ürünlerinde genellikle dinin; batıda Yahudilik ve Hristiyanlık, doğuda ise İslamiyet dinlerinin dünya görüşlerinin belirleyici bir rolü olmuştur. Destanlar dönemindeki çok tanrılı dinlere karşılık sonraki dönemlerde; özellikle Ortaçağlarda tek tanrılı dinlerin hakimiyeti görülür. O yüzden bu dönem edebiyatına, Ortaçağ edebiyatına, din medeniyetinin etkisinde gelişen bir edebiyattır denebilir. Ayrıca destanlar döneminde daha çok kabile, aşiret toplulukları ve küçük şehir devletleri biçimindeki bir toplum yapılanması söz konusuysa, Ortaçağlarda daha büyük devletler ve imparatorluklar ön plandadır (Çetin,2004;22-23).

Dünya edebiyatında destanlardan sonra gerçek dışılıklara, duygu ve hayal ağırlıklı türlere rastlanılmaktadır. Bu türlerde destanlardan gelme abartılı bir şekilde kahramanlık motifleri görülmektedir.

Batı edebiyatında roman öncesi dönemde romanın ortaya çıkışını hazırlayan anlatı türleri arasında tarih ve yaşamöyküsü yazıcılığı gibi türler de olmasına karşın bu dönemde daha çok romanslar, şövalye anlatıları, Boccacio tarzı hikaye, çoban hikayesi, pikareks roman gibi türler göze

çarpmaktadır.

Türk edebiyatına ise bu dönemde İslam medeniyeti etkisi altında gelişmiş oldukça verimli, çeşitli ve zengin anlatı birikimi bulunmaktadır. Bunlar arasında masal, halk hikayeleri, mesneviler, çeviri hikayeler, Farsça'dan Türkçe'ye çevrilen başlıca hikayeler, Arapça'dan Türkçe'ye çevrilen başlıca hikayeler, telif hikayeler, uyarlama hikayeler bulunmaktadır.

4. FİZİKSEL GERÇEKLİĞE BAĞLI ANLATI DÖNEMİ

Roman kelimesi 12. yüzyıldan itibaren bir dil olmaktan çıkıp yavaş yavaş edebi bir türe ad olmaya başlar. 12. yüzyılda Latince'den Romancaya (halkın konuşma dili) çevrilen eserlere "roman" denilmektedir. Roman kelimesi 14. yüzyılda manzum serüven romanlarından oluşan saray edebiyatının karşılığı olmuştur. 15. yüzyılda şövalye romanları göze çarpmaktadır. Bu dönemde yazarın, töreleri, serüvenleri ya da tutkuları tasvir ederek okuyucuların ilgisini çekmeye çalışılarak kaleme alınan uydurma hikayelere "roman" denildiği görülür. 17. yüzyılda "roman" kelimesi, bugünkü anlamda edebi türün adı olmuştur.

Batı edebiyatında Rönesans, Reform, Aydınlanma hareketleri gibi atılımlar sonucunda batıda yeni bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Roman türü İngiltere'de doğmuş, Fransa'da ise uzun süre gelişmemiştir. Orada da büyük ustaları olan önemli bir sanat türü olması için burjuva devrinin tamamlanması gerekmiştir (Belge,1994;19).

Türk edebiyatında roman, Batı'da olduğu gibi feodaliteden

kapitalizme geçiş döneminde burjuva sınıfının doğuşu ve bireyciliğın gelişimi sırasında tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların etkisi altında yavaş yavaş gelişen bir anlatı türü olarak çıkmamış, Batı romanından çevriler ve taklitlerle başlamıştır; yani Batılılaşmanın bir parçası olarak, Şemsettin Sami, Namık Kemal, Ahmet Mithat gibi, romanı ilk deneyen yazarların edebiyat ve roman ile ilgili yazılarında Avrupa edebiyatını ve romanını ileri bir uygarlığın işareti, Türk edebiyatını ve özellikle anlatı türündeki yapıtları da geriliğın bir işareti saydıkları görülür (Moran, 2003;9).

Gerek gerçekçi anlatım, gerekse insan yaratma bakımından yararlanacağı yerli kaynaklar olmayan Türk romancısı, Batı'dan edindiğı bilgiyi, olabildiğı kadar, Türkiye'ye uygulamaya başlamıştır. Ama edebiyat tarihi bilgisi yetersiz, yüzeysel olduğundan yaptığı işi anlayamadığı ve değerlendiremediğı görülür.

Türk romancısı, roman yazabilmek için insan yaratmalı, ama insan yaratmak için de önce o insanı tanımalıydı. Bunun için yararlanabileceğı hiçbir yerli kaynak yoktu. Dolayısıyla ilk Türk romanlarındaki kişiler inandırıcılıktan hayli uzaktır (Belge, 1994;19-20).

Toplumsal değışme, toplumun yapısındaki değışmedir. Toplumun yapısı, toplumsal kurumların belirlediğı toplumsal ilişkilerden meydana geldiğine göre, değışme, büyük ölçüde ilişkilerin değışmesidir. Bütün bunların ardında da toplumdaki bireylerin davranış değışiklikleri yatar.

Toplumsal değışme, toplum yaşantısının olduğu her yerde gözlenmektedir. Ancak, değışmenin süreci ve etkileri farklı olabilir. Osmanlı Devleti'nin enkazı üzerine, genç Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki batılılaşma çabalarıyla birlikte görülen toplumsal yapı değışmeleri batılılaşmanın bir sonucudur.

Osmanlı devlet biçiminde Tanrı'nın temsilcisi sayılan sultanın

yönetimi uygulayabilmesi için bir yönetici kadroya gereksinimi vardı (Moran, 2003;11-12). Bu sınıf padişahın rütbe verdiği, sonra da ya padişahın ya da yeniçeri-esnaf-ulema üçlüsünün isteği ile sürülen, idam edilen asker, sivil ve ulemadan oluşur. Bu sınıf daha sonra canlarını ve mallarını korumak için emniyet isteyeceklerdir. Diğer yanda ise esnaf, tüccar ve köylüden oluşan geniş bir halk sınıfı yani yönetilen sınıf reaya vardır. Padişahın hizmetinde olan yönetici sınıf toplum köklerinden koparılmış, özel olarak yetiştirilmiş, padişaha sadık, devleti onun adına yönetmek üzere yetkilerle donatılmış, vergi ödemeyen, üretime katkıda bulunmayan ayrıcalıklı bir sınıf olarak gelişmiştir. Bu devlet biçiminin meydana getirdiği toplumsal yapıda, yönetici seçkin sınıf ile yönetilen sınıf arasında kopukluk olmuştur. Devletin mekanizmasını işleten ve padişahın kulu olan sivil kadronun adamları toplumdan seçilerek iş başına getirilmek yerine, genellikle küçük yaşta halkın içinden alınarak, padişaha hizmet için özel olarak yetiştirilmektedir ve böylece de halka yabancı kaldığı görülmüştür. Bu kadronun eğitildiği Enderun Mektebinden öğrendikleri dil de halkın Türkçesi değil Arapça ve Farsça ile yoğrulmuş Osmanlıca olmuştur. Yönetici sınıfın ulema sınıfı ise, medresede Arapçaya ağırlık verilen bir eğitimden geçen bu din adamları da halktan uzaklaşmış bir sınıftır. Osmanlı devlet biçiminin dayandığı toplum yapısı, görüldüğü gibi, yönetici seçkinler ile yönetilen sınıfı birbirine yabancılaştıran bir yapı olduğu için, kültür bakımından da birbirinden farklı iki tür kültürün gelişmesine yol açmıştır (Moran, 2003;12).

Türk toplumunun Doğu-Batı'yı bir arada "yaşama olgusu, kültür ikiliği ve değer kargaşası ile sonuçlanmıştır. Özellikle ideolojik kavgaların yapıldığı çalkantılı, devrim öncesi devrelerde yazarlar bu değer kargaşalığı karşısında çarpışan ideolojileri tanımak, sorguya çekmek ve kendi tutumlarını ortaya koymak gereğini duyarlar (Naci, 1990;32-33). 19. yüzyıl sürecince yeni bir girişim iki kültür arasındaki kopukluğu artırmıştır. Bu

girişim, imparatorluğun gerilemesine karşı, yine yönetici sınıf tarafından çare olarak düşünülen Batılılaşma hareketidir. Her ne kadar daha 18. yüzyılda askeri alanda yenilik hareketlerine girişilmiş ve 19. yüzyılın başında II. Mahmut döneminde de bu reform çabaları devam etmişse de, asıl batılılaşma, 1839'da ki Gülhane Hattı- Hümayunu ile açılan Tanzimat döneminde başlar.

5. TANZİMAT DÖNEMİ

Tanzimat, imparatorluğun çöküşünü durdurmak için Batı kurumlarının taklit edilerek Türkiye'de uygulanması esasına dayanıyordu. Bu amaçla çeşitli alanlarda pragmatik nitelikte reformlara girişildi. Tanzimatla birlikte olumlu birçok gelişmenin temelleri atılmıştır. Ancak imparatorluğun dağılmasını önleyememiş, ekonomik bakımdan güçlenmeyi sağlayamamıştır. Tanzimatçıların Batı sanayinin hangi ekonomik ve toplumsal koşullar sonucu doğduğunu, öngörülen girişimlerin başarıya ulaşması için alınması gereken önlemleri tam olarak kavrayamadığı görülür. Toplumsal bir tabana dayanmayan bu reform hareketinin, halka dönük bir yönü yoktu. Batılılaşmadan yararlanan Batı devletleri oldu; bir de azınlıklar ve güçlenen yüksek bürokrasi (Moran, 2003;14-15).

Burada romanın başlangıcı söz konusu olduğunda, ilk romancılarınızdan bazılarının da içinde bulunduğu Yeni Osmanlılar grubunun bu Batılılaşma hareketi içindeki yeri önemlidir. Türk Edebiyatında batılı anlamda roman, 1860'tan sonra, Fransız romanlarından yapılan çevrilerle başlar. Ülkemizde okunan ilk Fransız romanı Fenelon'un Yusuf Kamil Paşa tarafından çevrilen Telemak (1862)

adlı eseridir. Büyük bir ilgi görerek yedi yılda dört kez basılan bu eserin konusunu Yunan mitolojisi oluşturur. İlgisinin nedeni, tercümesinin devrin tanınmış bir devlet adamı tarafından yapılmış olmasıdır. Bu çevrinin, ilgi görmekle birlikte yerli romanlarımız üzerinde hiçbir etkisi olmamıştır. Türk aydınlarını etkileyen romanlar Victor Hugo'nun Sefiller'i, Daniel Defoe'nun Robenson Cruose'su, Alexandre Dumas Pere'in Monte Kristo'su Chateaubrand'ın Atala'sı ve Berndrdin de Saint-Pierre'in Pol ve Virjini'sidir.

Romanın bir edebi tür olarak on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Ülkeye girişi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat diye bilinen geç döneminde meydana gelen kültürel ve kurumsal dönüşümlerin önemli bir aşamasını oluşturan başlıca edebi yeniliklerin parçası olmuştur.

Bu dönemde romanın kendini gösterişi, eğitim reformlarının, Türk okur kitlesini Batılı ülkelerin yönetim ilkeleri ve maddi ilerlemeleri hakkında bilgilendirecek olan yeni cins bir entelijensiyanın yükselişinin, buna bağlı olarak, gün geçtikçe çoğalan tercümelerin ve Türkiye'de özel şahısların sahibi olduğu gazetelerin oluşturduğu bir basın camiasının şekillenmesinin ardından gerçekleşmişti (Evin, 2004;1-2).

İlk Osmanlı çevrileri arasında romantik aşkın en tipik örneklerinden bazılarının bulunuşu, Osmanlı zihniyetindeki evrimin belirtileridir. Bu eserler, Osmanlıların aşk konusunda, gerek kendi ülkelerinde gerekse artık ilgiyle izledikleri Avrupa'da ne aradıklarını göstermektedir (Timur, 2002;27).

Tanzimat döneminde ilk telif romanı Şemsettin Sami Taaşşuk-ı Ta'lat ve Fıtnat adıyla kaleme alır. Ahmet Mithat ve Namık Kemal'in de bu türde önemli eserler verdiği görülür. Bu iki yazar, romanın amacını eğlendirerek öğretmek, hoşça vakit geçirirken sosyal, medeni ve ahlaki birtakım dersler vermek, okuyucuları bilgilendirip bilinçlendirmek olduğu

konusunda aynı görüşe sahiptirler. Diğer yandan Romantizm akımına bağlılık konusunda da ortaklıklar. Yalnızca Fransız kaynaklarıyla temasa geçen bu romancılar, kendi dönemlerinde Realizm akımı güncel bir konum kazandığı halde bu akımı izlemek yerine Avrupa'da eski etkisini ve gücünü kaybetmiş olan Romantizmi izlemeyi yeğlediler. Ahmet Mithat popüler romanın, Namık Kemal'de edebi romanın öncüsü olarak ortaya çıkarlar. Bu iki romancı romanın kurgusunda, tekniğinde, dil ve üslubunda ayrılarak iki ayrı damar oluşturur (Çetin, 2002;21).

Batı romanının Tanzimat döneminde verilen ilk örnekleri romancıları, farklı okuyucu kitlesiyle karşılaştırır. Okuyucuların batılı hikaye ve romanı kabul etmeleri iki yoldan olur. Birincisi, toplumun büyük kısmını oluşturan ve sadece okuma yazma bilen grubu batılı tarzdaki romana alıştırmak amacı ile eserlerin üretilmesidir. Bu yolu benimseyenlerin başında Ahmet Mithat gelir. Ahmet Mithat eserlerinde, batılı hikaye ve romanla Türk halk hikayelerini uzlaştırmaya çalışır. İkinci yöntem ise, Avrupa'yı görerek batı kültürünü tanıyan aydın kimselerin halk öykülerini dikkate almadan, batılı öykü ve roman tekniğini kullanarak yazdıkları romanlardır. Batılı roman tekniğini uygulayarak roman yazmayı tercih edenlerin başında Namık Kemal gelir. Ayrıca Sami Paşazade Sezai, Recaizade Ekrem ve Nabızade Nazım da Batı'nın tekniğini alarak roman yazmıştır.

İbrahim Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami ve Samipaşazade Sezai romanın yanı sıra şiir ve tiyatro türlerinde de uygarlaşmak için yeni birtakım anlayışların, kavramların, değerlerin, Batı'dan alınarak Türk toplumuna uygulanması gerektiğini savunmuşlardır. Bundan dolayı evlenme usulü, kadına karşı tutum, cariyelik kurumu, ticaret anlayışı gibi toplumsal sorunlar romanlarda eleştirilecek konular

olarak seçilir (Moran, 2003;19).

Tanzimat yazarlarının romanın işlevi konusunda aynı görüşü paylaştıklarını söylemek, roman aracılığı ile vermeye çalıştıkları eğitiminde aynı nitelikte olduğu anlamına gelmez. Siyasi görüşlerinin ayrı olması aşılacak istedikleri düşüncelerde de gösterir kendini (Moran, 2003;19).

Prof.Dr. Olcay Önertoy (1984) Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı ve Öykücülüğü adlı eserinde Tanzimat Dönemi'ni değerlendirirken, Tanzimat yazarlarının ortak düşüncelerinin romanın gerçeği vermesi gerektiğini, amaçlarının da toplumsal bir yarar sağlamak olduğunu belirtir. Bu düşünce, Tanzimat dönemine gelen öykü ve masalların gerçek dışı konularına ve bu konuların işleyişindeki olaylara karşı tepkiden doğmuştur. Tanzimat dönemi romanlarında toplumu ilgilendiren çeşitli konulara yer verilmiştir. Üzerinde en çok durulan konulardan biri bu dönem aydınlarını kaygılandıran, batılılaştırmanın nasıl olacağıdır. Batı uygarlığını yalnız günlük yaşamda özentiyeye kapılmak olarak benimseyen yarı aydınlar karşı, bu uygarlığın temelinde yatanları kavrayıp ulusal değerleri yitirmeden batılılaştırmak gerektiğini savunan aydınlar arasında yazarlar da yer almışlardır. Ahmet Mithat'ın Felatun Bey'le Rakım Efendi, Karnaval ve Vah! adlı romanlarıyla başlayan batılılaştırmanın yanlış anlaşılması sorununa Recaizade Mahmut Ekrem Araba Sevdası adlı romanı ile katılır. Tanzimat'tan önce kaldırılmakla birlikte, Tanzimat döneminde de sürdürülen kölelik, yazarların üzerinde durdukları ve eleştirdikleri bir sorundur. Ahmet Mithat'ın Esaret ve Firkat adlı uzun öyküleriyle Hasan Mellah, Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş adlı romanlarında, Samipaşazade Sezai'nin Sergüzeşt'inde köleliğin eleştirildiği görülür. Tanzimat döneminde uyanmaya başlayan kadınla erkek arasındaki eşitsizlik ve toplumda kadının da bir yeri olması gerektiği düşüncesi ele alınmaya başlar. Ahmet Mithat Felsefe-i Zinan, Diplomalı

Kız, Henüz On Yedi Yaşında adlı romanlarında kadınlarla ilgili değişik konulara değinir. Namık Kemal İntibah adlı romanında gençlerin eğitimi üzerinde durur. İkinci romanı Cezmi ise edebiyat tarihimizde ilk tarihi roman olarak yer alır. Bu romana Mizancı Murat'ın Turfanda mı Yoksa Turfa mı? adlı romanı da eklenebilir. Toplumsal konulu romanlar arasında Nabizade Nazım'ın kıskançlık teması üzerine oturtulan Zehra'sı, edebiyat tarihinde ilk psikolojik roman örneği olarak yer alır. İlk izlerinin Nabizade Nazım'da görüldüğü doğalcılığın edebiyattaki ilk temsilcisi Hüseyin Rahmi'dir. Hüseyin Rahmi batılılaşmanın yanlış anlaşılmasından başlayarak çeşitli toplumsal konuları işlediği romanlarında kişileri, yaratılışlarının ve içinde bulundukları toplumsal çevrenin ortak ürünü olarak ele almış ve değerlendirmiştir. Rahmi'nin romanlarının en büyük değeri, yazıldıkları dönemin toplumsal yapısını bütün özellikleri ve canlılığıyla nesnel bir biçimde vermeleridir.

Batılılaşma çabaları, Tanzimat'tan sonra büyük bir hız kazanır ancak, sanat ve edebiyat alanında en ileri noktaya Servet-i Fünun döneminde (1896-1901) ulaşılmıştır. Bu dönem, batıya karşı kapıların ardına kadar açıldığı ve hemen herşeyde Avrupa modelinin örnek alındığı, aktarılmaya çalışıldığı bir dönemdir. Dönemin yazarları, romanlarında Türk toplumunun batılı toplum yaşayışına uymak için gösterdiği çabaları yansıtır. Batıya sıkı sıkıya bağlanan Servet-i Fünun romancıları batılılaşma çabalarına katılmışlar, batılı yaşantının kendi anlayışlarına uygun örneklerini vermişler, yanlış batılılaşmayı eleştirmişlerdir.

Tanzimat dönemi romanlarının dikkati çeken yanı, yazarların, olayların anlatımına müdahale etmesi, araya girmesidir. Amaç, romanı okuyanların bir takım bilgiler edinebilmesidir. Ahmet Mithat'ın romanlarında, çeşitli konularda ansiklopedik bilgilerden tarih, coğrafya bilgilerine değin uzanan ayrıntılı bilgilere rastlanır. Dönemin romanlarının

en güçsüz yanlarından biri de roman yazma tekniğidir. Sonuç için adaletin getirilmesi, iyi kişilere kötüler yüzünden gelen zararları ya da kimi olaylarla ilgili yanlış düşüncelerin ortaya çıkardığı felaketleri belirtmek bakımından ölüm seçilmiştir. Yazarlar gerçek konuları ele almakla birlikte konuların işlenişinde romantizmin etkisinden kurtulamamıştır.

Yüz civarında romanın yayınlandığı bu dönemde Türk romanı, hem muhteva, hem de şekil açısından önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Alafrangalık, batılılaşma, esaret eleştirisi, evli kadınların yasak aşkları, kıskançlık, üvey anne zulmü, umutsuz aşklar, evlilik, mirasyedilik, eğitimsizlik, kız ve kadınların eğitim ve iş sorunları, sosyal hayattaki konumları, İslam birliği, pastoral duyarlılık gibi konuların işlendiği bu dönem Türk romanı, genellikle aile romanıdır. Türk romancıları kadınların daha çok aile içi sosyal ilişkilerinden kaynaklanan sorunları üzerinde yoğunlaşmıştır. Romanlar genellikle eleştirel niteliktedir. Hep eleştirilen tiplerin kötü ve olumsuz yönleri gülünç ya da acıklı boyutlarıyla sergilenmekte, buna karşın Türk okuyucusuna ideal anlamda örnek, olumlu ve güzel değerleri temsil eden özendirici tiplere daha az yer verilmiştir. Romanların önde gelen kişileri 20-30 yaş arası gençlerden seçilir. Bu kişiler genellikle zengin aile çocuğu ve mirasyedilerdir. Roman kişileri istediklerini elde edememiş, ideallerini gerçekleştirememiş, hayatta bir şekilde tutunamamış, yenilmiş, yıkılmış ve hayatlarını dramatik, trajik bir şekilde noktalayan kişiler olarak görülmektedir.

6. CUMHURİYET DÖNEMİ

İkinci Meşrutiyet ve Milli Mücadele dönemini kapsayan onbeş yıl içinde, roman adına atılım yapan kuşak; doğum yıllarına bakarak 1880'liler

olarak adlandırabileceğimiz kuşaktır. Ancak 1884-1892 arasındaki sekiz yıl içinde dünyaya gelen bu isimlerden Cemil Süleyman, döneme gölgesi düşen Edebiyat-ı Cedide romancılığının, Ercüment Ekrem ise Hüseyin Rahmi-Ahmet Rasim yolunun etkilerinde eserler vermiştir (Kahraman, 2002;54).

1911'de Milli Edebiyat dönemi başladıktan sonra Halide Edip'in, Seviye Talip, Handan gibi duygusal romanlarının yanında Yeni Turan ile Ahmet Hikmet'in Gönül Hanım adlı romanında milliyetçilik siyasal bir ideoloji olarak ele alınmıştır. Yeni Turan romanında yazar, Türkçülük ideolojisini işlemesinin yanında ileriye yönelik kurgulama yöntemini de denemiştir. Halide Edip'in Ateşten Gömlek romanında, Kurtuluş Savaşı Anadolu'su gerçekçi bir şekilde ortaya konmuştur. Yakup Kadri'nin Kıralk Konak adlı romanında Türk yaşayışının Tanzimat'tan başlayarak üç nesil boyunca geçirdiği sosyal değişiklikler anlatılmıştır.

Halide Edip ve Yakup Kadri, Türk romanının yeni bir aşamasını haber vermelerine karşın, olgunluk eserlerini, Cumhuriyet döneminde ortaya koymuştur. Bu dönemde Ömer Seyfettin milli şuuru güçlendirmek, Türklerde ulusal bilinci uyandırmak ve güven vermek amacıyla hikayeler yazmıştır.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması ve Cumhuriyetin ilanı Türk romanında radikal bir değişikliğe yol açtı. Bunun başlıca nedeni, Osmanlı reformlarının bir türlü gerçekleştiremediği laik ve ulusal bir devlet yapısının bu dönemde hayata kavuşturulmasıdır. Osmanlı yöneticileri 1870'lerden itibaren din ve etnik kökenlerin üstünde yeni bir Osmanlı vatandaşı yaratmaya çalışmışlardır. Ne var ki, aynı dönemde milliyetçiliğin gelişmesi, dış müdahaleler ve Osmanlı yöneticilerinin gayrimüslim egemenliğinden korkmaları gibi çeşitli etkenler bu yöndeki gelişmelerin

radikal bir sonuca ulaşmasını önlemişti. Atatürk'ün düşüncesinde, Osmanlı enkazından çıkan Türkiye Cumhuriyeti, geçişle bağlarını koparmalı ve yeni bir kimliğe kavuşmalıydı (Timur, 2002;59).

Bu dönemde ilk dikkati çeken şey, asırlardan beri batı karşısında sürekli yenilgilerin oluşturduğu kompleksin sona ererek, yerine kendine güven duygusunun yer almasıdır. Atatürk, Türk milletinde doğan "milli irade" ve "yaratıcı hamle"nin bir göstergesidir. Devrin ruhu o günlerde meydana getirilen sanat eserlerinde ortaya çıkar.

Behçet Necatigil'in Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü'nde 1923'ten 1950 yılına kadar geçen 27 yıllık sürede roman üzerinde eser vermiş 70 yazarın ismi geçmektedir (Demirci, 2002;59). Bu dönemin ilk üç yazarı Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri Tanzimat döneminde başlayan, köye ve Anadolu'ya açılmayı bilinçli olarak geliştirmişlerdir.

Kadın merkezli bireysel aşk maceralarını anlatarak romana başlayan Halide Edip, Yeni Turan'da gözlemlediğimiz siyasal-ülküsül temaları Ateşten Gömlek'te de, 1923'te kaleme aldığı Vurun Kahpeye romanında da sürdürür (Demirci, 2002:58). Halide Edip, Cumhuriyet Devri eserlerinde o günün ruhuna uygun olarak barış içinde ülkesini en ileri medeniyet seviyesine ulaştırmayı amaçlayan idealist gençleri anlatır. Yolpalas Cinayeti'nden başlayarak Halide Edip'in romanlarında Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul'un değişik semt ve yaşayışlarından kesitler görürüz. Bu romanlarda yazar, genellikle savaş sonrası zengin olan, batıya özenen alafranga ailelerle batılılaşmayı doğru anlayan aileleri ve bireyleri karşılaştırır. Sonsuz Panayır, Akile Hanım Sokağı, Döner Ayna bu konuyu işlemiştir.

Halide Edip, yıllar sonra yazdığı Sinekli Bakkal'da ise dinci ideolojiye ağırlık verir ve sıkı bir din eğitiminden geçmiş, hafız olmuş

Rabia'yı adeta yeni Türk kimliğinin sembolü olarak sunar (Timur, 2002;71). Halide Edip'in eserlerindeki en büyük başarısı karakter yaratmadaki gücüdür. Romanların baş kahramanları daha çok kadınlar arasından seçilmiştir. Çevrelerindeki erkekleri çok çabuk ve güçlü bir biçimde etkileri altına alan bu kadınlar bazen normalin üstünde bir kişilik sergilerler. Vurun Kahpeye'de öğretmen Aliye, Yeni Turan'da öğretmen Kaya, Ateşten Gömlek'te Kuvay-i Milliye'ye katılmak üzere Anadolu'ya giderek orada hemşirelik yapan Ayşe, Tatarcık'ta Lale, Sinekli Bakkal'da Rabia toplumda yer almasını istediği genç kız ve kadınlardır.

Yakup Kadri, başlangıçta, Türk edebiyatının henüz Edebiyat-ı Cedide atmosferinden tamamen uzaklaşmadığının bir göstergesi sayılması gereken Fecr-i Ati topluluğu içindedir; hem dil, hem sanat anlayışı bakımından asıl kişiliğini bulmuş değildir. Milli Mücadele yılları içinde Kiralık Konak ve Nur Baba'yı yayınlamıştır (Bakırcıoğlu, 1998;110). Yazar Kiralık Konak'ta Tanzimat'tan başlayarak I.Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yetişen üç kuşağı anlatır. Nur Baba'da ise tekke ve medreselerin kapatılması konusunu işler. Aile ve tekkeden sonra, Hüküm Gecesi dikkatini Meşrutiyet'in ilk günlerine, İttihat ve Terakki Partisi'nin siyasi kavgalarına çevirir. Dönemin bütün aydınlarını da etkileyen İstanbul'un işgal yılları Sodem ve Gomore romanına konu olur. Eserde İstanbul'un Mütareke yıllarındaki yaşayışını buluruz. Osmanlı Devleti'nin başkenti artık Tanrı'nın lanetine uğrayan şehirlere dönmüştür. Aydınların görevini yeterince yapmadığının göstergesi olan Yaban romanında Anadolu köylüsü ile Türk aydını arasındaki tezat ortaya çıkar. Yaban'ı izleyerek yayımlanan Ankara, Sakarya Savaşı'ndan önce başlar. Bu iki roman zaman bakımından iç içedir. Yaban'ın devamı olarak kabul edilen Ankara'da, Yaban'daki bazı sorunlar çözülmüş gibidir. Romanın birinci bölümünde Cumhuriyet yıllarının Ankara'sını görürüz. Bir Sürgün romanında II.Abdulhamit tipinin yarattığı aydın kişisini bulur, Jön Türklerin

çalışmalarını izleriz. Panorama l'de 1923'ten sonraki yılların eleştirili tahlili yapılmaktadır.

Cumhuriyet yılları boyunca romanları en çok okunan yazar Reşat Nuri Güntekin olmuştur. I. Dünya Savaşı ile Kurtuluş Mücadelesini ve Cumhuriyet'in ilanından başlayarak devrimleri yaşamış olan romancılarımızdandır. Çalıkuşu başta olmak üzere birçok romanı sinemaya ve televizyona da uyarlanan Reşat Nuri, romanımızda iyiliğin ve içtenliğin temsilcisi sayılabilir. Bireysel ile toplumsallığın dengelendiği romanlarında abartıdan ve yapmacıktan uzak, temiz bir dil vardır (Demirci, 2002;59). Çalıkuşu'yla birlikte Yeşil Gece, Acımak, Kavak Yelleri, Kan Davası Anadolu'nun işlendiği romanlardır. Çalıkuşu romanında Feride, romandaki kişiliği ile öğretmenlik mesleğini yüce kılarak genç kızlara örnek olmuş, onlara idealistliği aşlamıştır. Kızıcık Dallar romanında yüksek zümreyi oluşturan ailenin bireyleri ile konakta çalışan kalfa, dadı, hizmetçi aşçı, evlatlık gibi değişik çevrelerden insanların ilişkilerini anlatmıştır. Toplumsal bir eleştiri niteliği taşıyan Miskinler Tekkesi'nde dilencilik konusunu işlemiştir. Gizli El, Eski Hastalık, Yaprak Dökümü, Acımak romanlarında eğitim konusunun yanında aile sorunlarını da ele almıştır. Yaprak Dökümü, katı bir ahlak anlayışının ve kuşaklar arasındaki düşünce farklılığının ailenin yıkılmasında oynadığı rolü anlatır. Yeşil Gece, ideolojik bir romandır. Romanda, medreseden yetiştiği için o zihniyeti çok iyi bilen kahramanı Ali Şahin'in softalarla mücadelesi yer alır. II. Meşrutiyetin ilanından önceki istibdat yıllarını da romanlarında işleyen yazar, o yıllarda istibdat yönetimine ve bu yönetime yardımcı olanlara karşı duyulan isyanı Damga, Harabelerin Çiçeği ve Gökyüzü romanlarında konu edinir.

Dönemin en önemli romancılarından, biri hiç kuşkusuz, Peyami Safa'dır. Piyasa işi polisiye-macera romanlarında Server Bedi imzasını kullanan yazar, Şimşek, Mahşer, Bir Akşamı, Sözde Kızlar, Dokuzuncu

Hariciye Koğuşu, Fatih-i Harbiye, Bir Tereddüdün Romanı, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu ile dönemin en verimli yazarlarından olur (Demirci, 2002;61). Tanzimat'tan itibaren medeniyet değişmesi buhranını yaşayan toplumumuzda süregelen doğu-batı çatışması onun romanlarının temelini oluşturur. Fatih-i Harbiye adlı romanında başlayan bu özellik Bir Tereddüdün Romanı, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu ve Yalnızız adlı romanlarında devam eder.

Atatürk Devri de denilen bu dönemde, Milli Mücadeleyi başarıya götüren milliyetçi duygular ve düşünceler ön plandadır. Atatürk ilkeleri doğrultusunda yapılan çalışmalar fazladır. Yazarlar ilk roman ve öykülerinden başlayarak toplumsal yaşayışlara ait sorunları eserlerinde işlemişlerdir.

7. ÇOK PARTİLİ DÖNEM

Türkiye'de Batılılaşmayı ve modernleşmeyi esas amaç olarak benimsemiş olan Cumhuriyet rejiminin en önemli sosyal konularından biri, 1946 yılında ilk muhalefet partisinin kurularak çok partili sisteme geçilmiş olmasıdır. Türkiye'nin bu noktaya gelmesinde şüphesiz çok çeşitli tarihi, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin rolü olmuştur. Dünyanın Amerika ve Rusya etrafında kutuplaştığı bir dönemde, Avrupa'daki örneklerine benzer, siyasi olduğu kadar ekonomik ve sosyal nitelikli bir demokrasi, Türkiye'nin mutluluğu için kaçınılmaz görünüyordu. Çünkü, komünizm ve aşırı milliyetçilik gibi birbirine zıt iki düşünce, medeni hayatın doğmasına, evrensel nitelikli ve uzun vadeli hedeflere yönelmiş bir siyasi düşünce geleneğinin kurulmasına imkan vermiyordu. Bir yandan artık iyice eskimiş gelenek ve kavramlar, milliyetçi bir söylemle savunulurken bir yandan da

toplum için faydalı olabilecek bir çok yeni kavram da komünizme mal edilerek gözden düşürülmek isteniyordu. İnsanlar bu iki karşıt rejimden birini tercih durumunda idiler. Bu şartlar altında Türkiye'nin üçüncü bir yol olarak çoğulcu demokrasiyi tercihi son derece önemli ve hayati derecede isabetli görülmüştür (Okur, 2002;67).

Türkiye'de çok partili hayat, bir halk hareketi ya da bir demokratik devrim sonucu doğmamıştır. Aşamalı bir şekilde, Tanzimat Fermanı ya da Meşrutiyet gibi ilan edilmiştir. Kurumsallaşması ve işleyiş biçimi de ilan ediliş koşullarının atadığı yapıya uygun olmuştur (Timur, 2002;98).

Türk toplum hayatında, 1946'lerden itibaren yaşanan II. Dünya Savaşı'nın yıkımları, iki kutuplu bir dünyada kendine yer arama çabaları, çok partili demokrasiyi kurma ve geliştirme gayretleri, sanayileşmenin getirdiği problemler, iç ve dış göç olguları, Anayasa değişiklikleri, seçimler, iktidar mücadeleleri, demokratik süreci kesintiye uğratan askeri müdahaleler, anarşi ve terör olayları etkili olmuş ve izler bırakmıştır. Böylesine sarsıcı nitelikteki sosyal olayların yaşandığı bir dönemin romanı elbette bu olaylardan ayrı düşünülemez. Hatta denilebilir ki, çok partili dönem Türk romanı, konu bakımından, dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal şartlarına paralel olarak büyük bir zenginlik ve çeşitlilik gösterir (Okur, 2002;68).

Türkiye'de çok partili demokrasi dönem romanını 1946-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere iki farklı devreye ayırmak mümkündür.

Çok partili demokrasi döneminin birinci devresindeki romanlarda geniş ölçüde bir yaşanmışlık duygusu egemendir. Bu dönemin romancıları gözlemlerinden ve hatıralarından geniş ölçüde yararlanarak çok iyi tanıdıkları yöreleri, bu yörelerin insanların yaşam biçimlerini ve hayat mücadelelerini yansıtmaya çalışmışlardır. Orhan Kemal, işçi ve gecekondu

çevrelerini; Kemal Bilbaşar, Doğu Anadolu'daki ağa-köylü, ağa-memur çatışmasını; Samim Kocagöz, Talip Apaydın, Mehmet Başaran, Fakir Baykurt çok yakın tanıdıkları toprak insanının yaşantısını; Tarık Buğra, kasaba insanının hayatını; Hamdi Tanpınar ve Hikmet Erhan Bener, kültürlü insanları romanlarında ele almışlardır.

Dönemin romancıları çoğunlukla toplumcu gerçekçiliğe bağlı olarak eserlerini sosyal endişelerle yazmışlar, romanın sanat yönüyle fazlaca ilgilenmemişlerdir. Toplumun sarsıntı dönemlerini romanlaştırmaya, ideolojik bölümlere, politik yönelişlere geniş yer vermişler, bir bakıma toplum yaşayışına ayna tutmuşlardır (Okur, 2002;70).

Çok partili demokrasiye geçildikten sonra hızla değişen toplum olaylarına paralel olarak, yazılan romanların konusunda da çeşitlilik görülmeye başlar. Bu dönemdeki romanların konu yelpazesi oldukça geniştir. 1950'lerden itibaren, ülke nüfusunun %80'inden fazlasının köylerde yaşıyor olması, devletin köyü ve köylüyü kalkındırma çabalarının artması, yazarların büyük bir bölümünün köy kökenli olup Köy Enstitülerinden yetişmiş bulunmaları gibi sebeplerle köy romanlarında; değişen dünya içinde yaşanan olayların da esasen yerleşmiş bir tarih zevkine sahip yazarlar, tarih üzerinde düşünmeye ve araştırmalar yapmaya sevk etmiş olması ile de tarih romanlarının sayısında önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu dönemde ayrıca; şehir ve kasabalardaki yaşantılar, çeşitli yönleriyle kadın konusu, ev ve aile yaşayışını konu alan romanlar, mizah romanları, aydın-insan sorununu işleyen romanlar, deniz insanların yaşayışı, fert ve toplum değerleri, ceza evlerinde yaşananlar, cinselliği konu alan romanlar, sanat dünyasını konu alan romanlar, Almanya'ya göç ve İslami romanlar işlenmiştir.

Bu devir romancılığına hakim gözüken en önemli cereyanlardan

biri, köy romancılığıdır. Köy romancılığının ileri derecede yaygınlaşmasında rol oynayan faktörler vardır ki bunlar; Atatürk'ün köylüye verdiği önem, bu dönemde devletin köyü ve köylüyü kalkındırma çabaları, Köy Enstitülerinin açılması, öğretmen okullarının yaygınlaştırılması, çok partili sistemin ve 1961 Anayasası'nın sağladığı hürriyetler ve hepsinden daha önemli olarak, köyü anlatacak romanların bizzat köyden, Köy Enstitülerinden yetişmesi olarak ifade edilebilir.

Gerek Köy Enstitüsü kökenli yazarların, gerek Anadolu'da doğup büyümüş yazarların eserleri ile Anadolu teması romanlarda derinliğine işlenmiştir.

Mahmut Makal'ın Türk yazınında yeni bir akımı başlatan Bizim Köy'ü 1950'de yayınlanır. Bir Orta Anadolu köyünün (Aksaray'ın Demirci köyünün) iç karartıcı gerçeklerini sergileyen bu eseri, aslında bir roman saymak epeyce zordur. Bizim Köy, Güzin Dino'nun yerinde saptamasıyla, daha çok "ham bir sosyografi" olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber eser, çok partili hayata geçildiği bir dönemde ve iktidarın seçimle değiştiği bir yılda yayınlanmıştır (Timur, 2002;101-102).

Köyü anlatan romancılar, önceki dönemlerde olduğu gibi Anadolu'ya ait düşüncelerini değil, gözlemlere dayanarak, bütün ayrıntılarıyla içinden geldikleri, çok iyi bildikleri köy hayatını daha çok Marksist ideolojiye bağlı kalarak anlatacaklardır. Dönemin roman yazarları köylüyü, İnci Enginün haklı olarak işaret ettiği gibi, "kalıp fikirlerin ardından kuklalara çevirmişlerdir" (Enginün, 2001;324). Fethi Naci'ye göre de onlar köylüye bir romancı yaklaşımıyla değil, bir toplumbilimci yaklaşımıyla eğilmişlerdir (Naci, 1981;268-269).

Köyü ve köylüyü anlatan romancılarımız arasında; Kemal Bilbaşar, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Orhan Hançerlioğlu, Samim Kocagöz, Necati

Cumalı, Yaşar Kemal, Abbas Sayar, Sunullah Arısoy, Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Yusuf Ziya Bahadın, Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Cengiz Tuncer, Ümit Kaftancıoğlu, Erol Toy sayılabilir.

Çok partili dönemdeki tarihi romanların konularını daha çok, eski Türk tarihinden, Osmanlı döneminden, Dünya Savaşları ile Kurtuluş Savaşı yıllarından ve Cumhuriyet döneminin yakın tarih olaylarından almakla birlikte dış Türklerin hayat maceralarına da yer verilmiştir.

Bu dönemde; Turhan Tan, E. Behnan Şapolyo, Zuhuri Danişman, Refik Ahmet Sevengil, Reşat Ekrem Koçu, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Mithat Sertoğlu, Ragıp Şevki Yeşim, Feridun Fazıl Tülbentçi, Oğuz Özdeş, Bekir Büyükarkın, Yılmaz Boyunağa gibi popüler romancıların tarihin gurur verici olaylarını ve kahramanlarını konu alan çok sayıdaki romanlarının, sade ve heyecan verici üsluplarıyla dönem okuyucuları üzerinde uyandırdığı tarih sevgisi, konuyu kimi roman yazarları için çekici bir hale getirmiştir.

Tarihin uzak ve yakın dönemlerine tanıklık eden veya ışık tutan bu tür romanların en tanınmışlarını; Halikarnas Balıkcısı, Nahit Sırrı Örik, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nihal Atsız, İlhan Tarus, Hasan İzzettin Dinamo, Kemal Bilbaşar, Kemal Tahir, Rıfat Ilgaz, Oktay Rıfat, Haldun Taner, Melih Cevdet Anday, Samim Kocagöz, Tarık Buğra, Mehmet Seyda, Vedat Türkali, Cengiz Dağcı, Atilla İlhan, Çetin Altan, Talip Apaydın, Adalet Ağaoğlu, Tarık Dursun, M.Necati Sepetçioğlu, Özker Yaşın, Oğuz Atay, Ümit Kaftancıoğlu, Erdal Öz, Füzün, Erol Toy, Sevgi Soysal, Emine Işınsoy Okçu, Pınar Kür, Sevinç Çokum, Durali Yılmaz, Mehmet Eroğlu gibi yazarlar kaleme almıştır.

Köy romancılığının gelişme gösterdiği bu yıllardan itibaren yazarlar, kasaba ve şehirlerde yaşayan dar gelirli, işsiz güçsüz sefil insanların,

içinde yaşadıkları toplumsal düzenin kötülüklerini görüp anlamalarına yardımcı olmak amacıyla, hemen her konuyu romana taşımışlardır. Bu dönemin en tanınmış romancıları; Cevdet Kudret, İlhan Tarus, Hasan İzzettin Dinamo, Kemal Bilbaşar, Kemal Tahir, Rifat Ilgaz, Orhan Kemal, Orhan Hançerlioğlu, Samim Kocagöz, Faik Baysal, Mehmet Seyda, Yaşar Kemal, Oktay Akbal, Kemal Bekir Özmanav, Tarık Dursun, Demirtaş Ceyhun, Yaman Koray, Erol Toy, Ferit Edgü, Afet Muhtemoğlu, Mehmet Niyazi Özdemir, Sevinç Çokum, Durali Yılmaz, Hasan Kayhan, Selim İleri gibi isimlerdir.

Bu dönemle gözlerin kırsal kesime dönmesi sonucu, kentli kadının yerini bu kesimdeki kadının sorunları alır. Kadın ataerkil bir toplumda hem feodal aktörlerin hem de “erkek”in baskısı altındadır. Milli mücadele döneminden farklı olarak kadın cinsel kimliği ile ele alınmaya başlamıştır. Bu türden eserler veren romancılar arasında Orhan Kemal, Pınar Kür, Nezihe Meriç, Adalet Ağaoğlu, Sevgi Soysal, Mübeccel İzmirli, Güner Ener, Nursen Kara, Aysel Özakin yer alır.

Dönemin aileyi konu alan romanlarında ağırlıklı olarak şu temalara yer verilmiştir: Büyük şehre göçen ailelerin, değişik etkiler altında dağılışı. Şehir hayatının aile fertleri arasında meydana getirdiği uzaklaşmalar ve çözümler. Aile yapısında yoksulluk nedeniyle oluşan dağılmalar. Aile içi münasebetler, kişisel uyumsuzluklar. Bozuk aile yapıları içinde ele alınan suçlu çocuklar sorunu. Farklı yapıdaki çocuklar arasındaki aşk. Gelin kaynana geçimsizlikleri gibi konular işlenmiştir. Dönemin ev ve aile konularını işleyen romancıları arasında Orhan Kemal, Orhan Hançerlioğlu, Mehmet Seyda, Oktay Akbal, Bekir Yıldız, Afet Muhtemoğlu gelir.

1946-1980 dönemi romancılığında mizahi bir anlatım tarzı benimseyen yazarların çoğu, güncel olaylar üzerinde durmuşlardır. Bu

dönemin belli başlı mizah yazarları arasında Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin, Salah Birsell, Oktay Verel, Muzaffer İzgü, Sulhi Dölek gibi isimler önde gelmektedir.

Çok partili dönemde üzerinde durulmuş konulardan biri de geçiş dönemi şehir insanının bunalımları ve aydın sorunudur. Aydın-insan sorununu işleyen romancılar arasında Tarık Buğra, Yusuf Atılgan, Hikmet Erhan Bener, Oktay Akbal, Atilla İlhan, Adalet Ağaoğlu, Muzaffer Buyrukçu, Oğuz Atay, Erdal Öz, Afet Muhteremoğlu ilk akla gelen isimlerdir.

Bu dönemdeki bazı romancılar ise cinsellik konusunu ele almışlardır. Atilla İlhan, Pınar Kür, Mehmet Seyda, Güven Turan gibi romancılar cinsellik konusunu dile getirmişlerdir.

Daha önceki dönemlerde de İslami konularda romanlar yazılmış olmakla birlikte, 1970'lere doğru İslamcı düşüncenin yaygınlık kazanması ile, bu konuyu romana taşımak konusunda kuvvetli bir akım belirmiştir. Hekimoğlu İsmail, Şule Yüksel Şenler, Cahit Zarifoğlu, Rasim Özdenören, A.Günbay Yıldız, Durali Yılmaz, Ali Haydar Haksal gibi isimler dönemin İslamcı yazarları olarak tanınmışlardır.

Çok partili hayatın ikinci döneminde klasik gerçekliğin yerini, kurmacayı gerçek kabul eden yeni bir gerçeklik anlayışı almıştır (Moran, 1994:49). Romanda artık, mesaj ve içeriğe bağlı anlatı terk edilerek, dilin kullanımına, anlatım tekniklerine ve kurguya dayalı yeni bir sanat anlayışı geçerli olmaya başlamıştır. Bu yeni roman anlayışında, değişik dil ve anlatım araçları ile sözün inşası, öne çıkmıştır. Romancının ilgisi, anlatım inceliklerine kaymıştır da denilebilir (Okur, 2002:77).

1980 sonrası Türk romanına hakim gözüken masal, düş ve kara

mizah karışımı kaos halini ifade etmek için kullanılan ve özellikle 1990 sonrası edebi tartışmaların odağında yer alan “postmodern” kelimesinin “toplum konularıyla ilgisiz, kişinin benine bağlı sabuklamalar” ya da “gündelik hayatı çok değişik anlamlara imkan veren bir bulmaca yapısı içinde yeniden kurma” biçimindeki değerlendirmeleri de gösteriyor ki, “postmodern” kavramının edebiyattaki karşılığı tam olarak belirmemiştir. Postmodern romanı klasik gerçekçi romandan ayıran ana çizgi, dil yapılarının farklı oluşudur. Bu yüzden de postmodern romanının anlaşılması oldukça güçtür (Okur, 2002;77).

Bu dönem romanı da önceki dönemde olduğu gibi konu çeşitliliğine ve zenginliğine sahiptir. Dönem yazarlarının 1980 öncesi roman konularına ilgisi devam etmesi yanında tarih, sanat, cinsellik, kadın ve yurt dışındaki Türkler konularının da daha da genişleyip yaygınlaştığı görülmektedir.

8. 1960 ASKERİ DARBESİ

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kayıtlara alınan ilk resmi darbe 27 Mayıs müdahalesidir. 1950 yılında yapılan seçimleri Demokrat Parti kazanır. Demokrat Parti iktidarıyla, ekonomide de canlanma olmuştur. Ülkede pek çok şey değişmiş; otokrat, tekelci tek parti dönemi, nispeten serbest piyasa koşullarının egemen olduğu görece özgür bir ortama elvermiştir (Kekeç, 2002;82). 1957 seçimlerinde Demokrat Partinin oy oranı düşmesine rağmen yine seçimi kazanır. 1958 yılında alacaklı ülkeler konsorsiyumu ile varılan anlaşma sonucu uygulanan istikrar tedbirleri, bu dönemde az da olsa Demokrat Parti'ye bir prestij sağlamıştır. Ancak, karşısında güçlü bir muhalefet ve İsmet Paşa gibi yıkıcı bir lider vardır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde iki parti arasındaki tartışmalar çatışma düzeyine tırmanınca, muhalefet ile iktidar arasındaki sorunlar sokağa taşınır ve bu olay Demokrat Parti'nin iktidarı açısından sonun başlangıcı olur. Beyazıt meydanında seken bir merminin üniversiteli bir genci öldürmesi üzerine Harbiye öğrencileri yürür ve ordu 27 Mayıs 1960'ta yönetime el koyar.

27 Mayıs'tan on, hatta onbeş yıl sonra yazılmış romanların, daha çok bu darbeyi gerekçelendiren, hatta haklı gösteren olaylara yaslanması, tipik bir aydın/romancı davranışına işaret ettiği söylenebilir (Kekeç,2002;84). Dönemi, Samim Kocagöz, Sevinç Çokum, Atilla İlhan, Vedat Türkali romanlarında işlemişlerdir.

Samim Kocagöz, "İzmir'in İçinde" adlı romanında (1959 Eylül'ünden 1960 Mayıs'ına) İzmir'de yaşadığı bir yılı anlatır. Daha çok hikaye yazarı olarak tanınan Sevinç Çokum'un romanı da 27 Mayıs darbesini eksen alır. "Karanlığa Direnen Yıldız" adını verdiği romanında Çokum, 27 Mayıs'ın bir başka yönünü, medyayı ve medya koşullandırmasını tartışmaya açar.

Atilla İlhan'ın "Sırtlan Payı", "Kurtlar Sofrası" ve "Yaraya Tuz Basmak" adlı romanları da 27 Mayıs Darbesini ele alır. Sırtlan Payı ve Kurtlar Sofrası, Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu yıllarda, Türkiye'nin içinde bulunduğu özel durumu tartışır. Demokrat Partili yıllar, tarım politikası, sanayileşme, toprak reformu, Türkiye'nin Nato'ya dahil edilmesi, Kore Savaşı, batılılaşma, çağdaşlaşma, liberal ekonominin getirdikleri, kentlerde palazlanan komprador burjuvazi, batıya parmak kaldıran aydınlar, askerler, devrimcilerin ülkeyi düze çıkarma çabaları tartışılmaktadır. "Yaraya Tuz Basmak" adlı romanında ise, romanın kahramanları, çarpık cinsel ilişkilerini ve gündelik hayatlarını sürdürürken, bir yandan da memleket meseleleri üzerine düşünür, 27 Mayıs Darbesinin

muhasebesini yaparlar (Kekeç,2002;85).

Vedat Türkalı "Bir Gün Tek Başına" adlı romanında iki devrimcinin aşkını ele almaktadır. Romanda 27 Mayıs Darbesi öncesi koşullarının özendirilmesiyle ideal devrimci kimliğini bulan ve militarizmi çıkış yolu olarak benimsemiş insanlarla bir şeyler yapılabileceğine inanan bir devrimcinin çözülüşünü ve nihayetinde intiharla sonuçlanan öyküsünü anlatırken, panoramik bir Türkiye de sunar.

Kısacası 1960 sonrasında, toplumsal tartışma ortamı hızla çatışmaya doğru gider. Sağ ve sol kutuplaşmasında bu dönemi roman formunda ele alan yazarlar daha çok sol gruptan çıkmıştır. Romanlarında süreci anlatışları kadar, bir sorgulama da söz konusudur.

9. 12 MART 1971 MUHTIRASI

En çok konuşulan askeri müdahalelerin başında 12 Mart Muhtırası gelir. 12 Mart 1971'de ordu yönetime el koymuş, iktidardaki hükümeti işbaşından uzaklaştırmıştır. 1960 sonrasında Erol Toy, Adalet Ağaoğlu, Sevgi Soysal, Oğuz Atay, Çetin Altan, Erdal Öz, Füzûzan, Pınar Kür, Tarık Dursun dönemi yaşayan ve sorgulamalardan geçen yazarlar olarak dönemi romanlarında işlemişlerdir.

İşçi sınıfının belirginleşmesiyle 1960 Anayasasının getirmiş olduğu sendikal haklar, basın özgürlüğü, üniversite özerkliği, çalışanların haklarının düzenlenmesi gibi hükümlerle özgürlükçü bir ortam sağlanmıştır. Bu dönemde halktan kopuk, ama romantik öğelerle şekillenmiş öğrenci hareketleri başlamıştır. Dönemin yazarları uğradığı

soruşturmaları, hapishane koşullarını romanlarına taşımıştır.

12 Mart edebiyatı “yenilginin edebiyatıdır” ve 27 Mayıs romanlarından farklı olarak, bu travmayı anlatan romanlarda bir hayıflanma, bir yazıklanma, olması gerekenin gerçekleşmemesine duyulan öfke sezilir.

Berna Moran 12 Mart romanlarıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“12 Mart romanlarının baş kişileri edilgin insanlardır. Bunlar sayısız kolları olan büyük bir yaratığın karşısında çaresiz durumdadırlar. Genelde roman kahramanları etkinlikleriyle olaylara yön veren, hiç değilse olay örgüsünün gelişiminde kararlarıyla rol oynayan kişilerdir. 12 Mart romanlarında devrimci genç, başına gelenlere katlanmak zorunda olan bir solcudur. Olaylara yön veren ise karşı güçlerdir. Bu romanlarda acımasız yaratığın kollarından biri devrimcinin evinin kapısından içeri uzanır ve onu yakalar götürür. O andan itibaren devrimci genç edilgin duruma düşer” (Moran, 2002;14).

Erdal Öz’ün “Yaralısın”da anlattığı kişi, “47’liler”in Emine’si edilgin kişilerdir. Erdal Öz “Yaralısın”ı, evi basılıp gözleri bağlı olarak götürülen gencin içeride yaşadıklarını anlatır. “Yaralısın” 12 Mart olgusunu masaya yatıran, yenilginin nedenlerini kurcalayan bir roman değil, içeride yaşanan olayların anlatıldığı tipik bir işkence belgeselidir. Füzûzan’ın ilk romanı olan “47’liler” bir 12 Mart romanıdır. Füzûzan, öykünün ana karakteri Emine’nin yaşadıkları ve düşündükleri etrafında, Türkiye solunun tarihine 68’liler diye geçen üniversite gençliğinin geleneksel değerlerle, toplum ve siyasi yapıyla çatışmalarını anlatır.

Dönemin yazarlarından olan Sevgi Soysal’ın “Şafak” adlı romanı sadece işkenceyi değil sınıf ve aydın sorunlarını da ele almıştır. Berna

Moran'ın "Şafak" ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

"Şafak 12 Mart döneminde yaşanan karabasanı okura duyurabilen bir yapıt olmakla birlikte, bu, onu kalıcı kılmaya yetmiyor. Devrimci olabilme çabası, ancak romanın yazıldığı yıllar için güncel bir sorundu. Şafak bugün sanatsal değerinden çok tarihsel değeri için okunan 12 Mart dönemi romanlarından biri olarak hatırlanacaktır" (Moran, 2002;32).

Çetin Altan'ın "Büyük Gözaltı" adlı romanında politik serüveninde ziyaret etmek zorunda kaldığı karanlık hücreleri, dar uzun koridorları, kapısında süngülü askerlerin beklediği sorgulama odalarını mekan seçmiş bir karabasan romanıdır (Kekeç, 2002;91).

Adalet Ağaoğlu'nun "Bir Düşün Gecesi" adlı romanı 12 Mart romanları arasında yer alır. Romanda 1970'li yıllardaki Türk toplumunun genel bir tablosunu sunan, o dönemi ilerici ve gerici tipleri ile yansıtan ve bundan ötürü bir yönüyle panoramik bir roman. Ama aynı zamanda birkaç aydının birey olarak iç dünyalarında yaşadıkları sarsıntının anlamını irdeleyen ve bundan ötürü başka bir yönüyle de dramatik bir romandır (Moran, 2002;34).

12 Mart romanları Türkiye'de toplumcu gerçekliğin egemen olduğu bir dönemin ürünleridir. Yazarlar, haksız düzen, sağ-sol çatışması, polis baskısı ve işkence gibi konuları işlerken, dile getirmek istedikleri toplumsal gerçekleri ön plana almış, romanı bu yolda bir araç olarak görmüşlerdir.

10. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ

12 Eylül 1980 sabahı insanlar karşılarında bambaşka bir Türkiye ile

karşılaşır. Orgeneral Kenan Evren, devletin organlarının işlemediği gerekçesiyle ülke yönetimine el koyduğunu bildiren konuşmasını yapar. Parlamento dağıtılır. Kabinenin görevine son verilir, Millet Meclisi üyelerinin dokunulmazlıkları kaldırılır, Silahlı Kuvvetlerin dört komutanı yönetimindeki Milli Güvenlik Konseyi kurulur. Ordu demokratik düzene geçileceğini söyler ama tarihi belirtmez. Kasım 1983'teki seçime kadar ülke Milli Güvenlik Konseyin tarafından yönetilir.

12 Eylül 1980 darbesinin amacı yalnızca solun elini kolunu bağlamak, toplumu yıldırmak değil, aynı zamanda topluma yeni değerler içeren bir dünya görüşü aşilayarak sol ideolojiyi temelden çökertmekti. Bu hedefe varmak için üniversiteler ve basın denetim altına alındı, ilerici aydınlar susturuldu (Moran, 2002:49).

Bu süreçten edebiyat da nasibini alır. Dönemin yazın ortamı için, "12 Eylül'den sonra yazarın toplumsal sorunlara eğilmesi daha da güçleşmişti" diyen Berna Moran dönemle ilgili değerlendirmelerini şu şekilde yapar:

"Dış dünyayı, toplumu yansıtmak ve bunun için gerçekçi yöntemi kullanmak artık yazarları fazla ilgilendirmiyordu. Böylece toplumsal değişimlerle yazınsal gelişmeler 1980'li yıllarda yeni arayışlara girişen yenilikçi yazarların Türk romanında köktenci bir değişiklik yaratmalarına neden oldu. Nazlı Eray'ın, Latife Tekin'in, Orhan Pamuk'un, Bilge Karasu'nun yapıtları ve Pınar Kür'ün son iki romanı daha önce Türkiye'de yazılmış romanlara benzemiyordu. Bu romanlara postmodern demek de mümkündü (Moran, 2002:53).

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi baskı ve yıldırı ortamı hazırladığı için, 12 Eylül Askeri Darbesi'ni konu edinen romanların yazılmasını geciktirmiştir. Ama izleyen yıllarda 12 Eylül darbesini anlatan, bu darbenin yol açtığı travmayı, savruluşları, acıları, dostlukları, ihanetleri konu edinen birçok roman yazıldı.

Adalet Ağaoğlu'nun "Hayır", Ayla Mutlu'nun "Hoşçakal Umut", Kaan Arslanoğlu'nun "Devrimciler", "Kişilikler", "Kimlik", "Çağrısız Hayalim", Nihat Genç'in "Dün Korkusu", "Soğuk Sabun", Yavuz Bahadıroğlu'nun "Köprübaşı", Remzi Çayır'ın "Kelepçenin Türküsü", Hasan Kayihan'ın "Gurbet Ölümle", Oya Baydar'ın "Sıcak Külleri Kaldı", "Hiçbir Yere Dönüş", Metin Celal'in "Ne Güzel Çocuklardık Biz", "Gitmek Zamanı", Vedat Türkalî'nin "Mavi Karanlık", Ahmet Altan'ın "Sudaki İz", "Dört Mevsim Sonbahar", Orhan Pamuk'un "Sessiz Ev", Ayhan Hünalp'in "Şarkısız Dünyanın Orkinosları", Latife Tekin'in "Berci Kristin Çöp Masalları", "Gece Dersleri", Faik Baysal'ın "Militer", Demir Özlü'nün "Berlin'de Sanrı", Cavit Yıldırım'ın "En Uzun Gece", Öner Yağcı'nın "Kardelen", "Turnalar", Kazım Zorlu'nun "Af", Ümit Kıvanç'ın "Bekle Dedim Gölgeye", Engin Erkiner "Yolun Sonu", Aydın Öztürk'ün "Bilirim Dayanır Yürek", Şakir Bilgin'in "Devrimden Konuşuyordu", İhsan Kutlu'nun "Duvarlar Yıkılırken", Hayri Argav'ın "Güneş Doğmadan Asılmak", İhsan Kutlu'nun "Koçak", Erbil Tuşalp'in "Önce Çocuklar Öldü", Feride Çiçekoğlu'nun "Suyun Öte Yanı", Zeynep Ankara'nın "Terkedilmiş Sokakta Sessiz Bir Gölge", Engin Erkiner'in "Güzel Bir Ölüm", Tahsin Yücel'in "Peygamberin Son Beş Günü", Hüseyin Işık'ın "Boyalıydı Camlar", Aydın Hatipoğlu'nun "Saç", Gürsel Korat'ın "Ay Şarkısı", Gün Zileli'nin "Bahar ve Tipi", Murat Kadioğlu'nun "Başlangıcın Sonrası", Sedat Yurtdaş'ın "Remo", Mehmet Eroğlu'nun "Yüz: 1981", Sevkuthan N. Karakaş'ın "Bir 12 Eylül Masalı", Bener Yiğit'in "Eksik Taşlar", Hüsnü Arkan'ın "Menekşeler, Atlar, Oburlar", Mehmet Türkan'ın "Ölüm Aşıp Giderken", Hasan Dönmez'in "Sansar", Mehmet Önal'ın "Efsane", Osman Akınhay'ın "Gün Ağarmasa", Ayşe Özmen'in "Sen Gülerken", Aziz Kemal Hızıroğlu'nun "Tabanımdaki Çamur", Murat Uyraklı'ın "Tol", Ahmet Rıfkı Balcıoğlu'nun "Yarınlar Kimin", Şükran Yiğit'in "Ankara Mon Amour", Güler Buğday'ın "Annemin de Başını Ezerler mi?", Enver Sezgin'in "Batman Bolşoy", Uğur Soner'in

“Duymayan Kalmasın”, Niyazi Zorlu’nun “Hergele Aşıklar”, Mert Özmen’in “Karşımda Buruk Acı”, Cezmi Ancıl’ın “Binbaşının Düdüğü”, Reşit Karadağ’ın “Direnmenin Bedeli”, Ayşe Kulin’in “Gece Sesleri”, Ayşegül Devecioğlu’nun “Kuş Diline Öykünen”, Hayri Erdoğan’ın “Oynatmak: Kalabalık Yalnızlıklar”, Selami Gürel’in “Soluksuz”, Süheyla Acar’ın “Yağmurun Yedi Yüzü”, Cemil Kavukçu’nun “Suda Bulanık Oyunlar”, Yahya İdiz’in “Bir Kaçışın Öyküsü”, Lütfi Şehsuvaroğlu’nun “Kafes”, Naci Bostancı’nın “Hayatın Kıyısına Düşen”, Hüseyin Şimşek’in “Eylül Şifresi”, “Ayrımı Bol Bir Yol”, A. Kadir Konuk’un “Çözülme”, “Sıcak Bir Günün Şafağında”, “Gün Dirildi” Nejat Elibol’un “Direnen Haliç”, Halil Genç’in “Koyabilmek Adını”, Hacay Yılmaz’ın “Nehirler Okyanusa Akmalı” 12 Eylül Darbesini konu edinen romanlardandır.

Araştırmamızın konusu 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin romanlara yansıması olduğundan bu konu üçüncü bölümde yeniden daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2. BÖLÜM

1980 ÖNCESİ TÜRKİYE'SİNE GENEL BAKIŞ

1. SİYASİ DURUM

Cumhuriyetin ilanından çok partili yaşama (1923-1945) kadar geçen dönem tek parti dönemi olarak adlandırılmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarda olduğu bu dönem 1946'da Demokrat Parti'nin kurulması ile yeni bir ivme kazanır. 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde ise oyların %54'ünü alan Demokrat Parti 408 milletvekili ile iktidara gelir. Buna karşın Cumhuriyetin ilk partisi CHP'nin oy oranı %40'ı geçememiştir. Bu durum 1954 seçimlerinde de değişmemiş DP oy oranını yükseltirken CHP düşürmüştür.

Çok partili siyasal yaşam, ülkede çok sesliliği de beraberinde getirmiştir. Ancak demokrasi geleneğinin yoksunluğu, tek parti yönetiminin hatalarının DP tarafından da aynı şekilde yapılması ve siyasi parti liderlerinin ülke sorunlarından çok, birbirleri ile ilgilenmeleri Türkiye'yi zor bir sürece itmiştir.

Ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunlarla 1960 yılına gelindiğinde seçimle iktidara gelen Demokrat Parti iktidarı 27 Mayıs Askeri İhtilali ile son bulur. DP milletvekilleri tutuklanıp Yassıada'da özel bir mahkemede yargılanarak DP mahkeme kararıyla kapatılır. Başbakan Adnan Menderes,

Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilerek Türk demokrasi hayatında önemli bir dönem kapanır.

1960 Askeri Darbesi'nden bir buçuk yıl sonra yeni bir anayasa referandumla kabul edilir. Yapılan seçimlerle de askerler iktidarı sivillere devreder. Parlamenter demokrasinin kurulmasından sonraki bu ilk askeri müdahalenin Türk tarih yazımındaki değerlendirilişı, popülizm ile bürokratik reformizm arasındaki mücadeleyi yakın tarihin ana eksenı olarak gören hakim perspektifi yansıtır (Keyder, 2003;195).

1961 yılında siyasi faaliyetler serbest bırakılınca, üç parti ortaya çıkar. Bunlar Adalet Partisi (AP), Cumhuriyetçi Köylü Partisi (CKMP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) olur (Çavdar, 2000;119). 15 Ekim 1961 yılında yapılan seçimler sonucunda Türkiye ilk olarak koalisyon hükümeti ile yönetilmeye başlar. İsmet İnönü Başbakanlığında CHP-AP koalisyonu kurulur. Bu koalisyon 1965'te yapılan bütçe görüşmelerine kadar devam eder. Koalisyonun sona ermesinden sonra YTP ve CKMP ile yeniden hükümetler kurulur. Son olarak da bağımsızlarla azınlık hükümeti görev yapar (Çavdar, 2000;124-125).

10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimlerle siyasette Adalet Partisi dönemi başlar. Seçmenin Demokrat Parti'nin bir uzantısı olarak gördüğü Adalet Partisi iktidarı 12 Mart 1971 Muhtırası'na kadar devam eder.

1960'lı yıllar, başta Avrupa olmak üzere Dünya'nın pek çok yerinde gençlik olaylarının yaşandığı ve 1968 kuşağının örgütlü eylemlerinin, çatışmaların yaşandığı yıllar olur. Özellikle Avrupa'da dalga dalga yayılan eylemler Türkiye'de de etkili olur. Üniversite öğrencileri boykotlara, eylemlere başlar ve eylemler zamanla, 1968 yılının sonuna doğru siyasal nitelik kazanır.

12 Mart Muhtırasın hazırlayan en önemli nedenler arasında hükümetin siyasi olaylarla başa çıkamaması, ekonominin zor bir dönemde olması ve askerin hükümete güven duymaması yer alır. Muhtıra sonucu meclis feshedilmez ancak iktidardaki hükümet istifa eder. Böylece, Türk demokrasisi bir kez daha kesintiye uğrar. 12 Mart Muhtırasından sonra ülke yönetiminde koalisyonlar dönemi başlar. 1973 seçimlerinden sonra uzun bir süre hükümet bunalımı yaşanır ve sonuçta CHP-MSP Koalisyonu kurulur.

CHP-MSP koalisyon hükümetinin 235 günlük yaşamında üç konudaki karar ve eylemleri dikkati çekmiştir. Haşhaş ekim yasağının kaldırılması, Genel Af Yasası ve Kıbrıs Harekatı (Çavdar, 2000;258).

Ecevit, Kıbrıs'taki başarısını sandığa yansıtmak düşüncesi ile koalisyonu bozar. Ancak durum Ecevit'in düşündüğü gibi erken seçimle sonuçlanmaz ve Türkiye uzunca bir süre hükümet bunalımı yaşar (Ahmad, 1996, Çavdar, 2000, Kongar,2003).

Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi tarafından 1975'te 'Birinci Milliyetçi Cephe' hükümeti kurulur. 1977 seçimlerine kadar ülkeyi yöneten 'Birinci Milliyetçi Cephe' hükümeti döneminde gençlik olayları artarak, kamplaşmalar ve çatışmalarla gerginlik de artar. Seçim sonuçları yine bir koalisyon hükümeti kurulacağını gösteriyordu. Seçimden en çok milletvekilini çıkaran CHP'nin genel başkanı Bülent Ecevit azınlık hükümeti kurar ancak güvenoyu alamaz. Ardından 1977 yılında 'İkinci Milliyetçi Cephe' diye de adlandırılan AP-MSP-MHP koalisyonu kurulur. Koalisyon hükümeti 1 Ağustos 1977'de yapılan güven oylaması sonucu göreve başlar.

Hükümet kısa süre sonra 31 Aralık 1977 tarihinde gensoru ile düşürülür. Ecevit, başbakanlığında CGP, DP ve bağımsız

milletvekilllerinden yeni hükümet kurar. 1979 yılında yapılan milletvekili ara seçimi ve senato yenileme seçiminde boş olan beş milletvekilliğinin beşini, senato seçiminde de 50 senatörlükten 33'ünü AP'nin kazanması sonucu CHP'nin istifası ile hükümet sona erer. Demirel Başbakanlığında kurulan AP azınlık hükümeti 25 Kasım 1979 tarihinden 12 Eylül 1980 Askeri Harekatına kadar iktidarda kalır.

Siyasi tabloda istikrarsız günler yaşanırken, AP hükümetini batık bir ekonomi, çözüme kavuşamamış ülke sorunları, grevler, her geçen gün artan cinayetler, anarşi ve terör ortamının hakim olduğu bir ülke beklemektedir.

Demirel hükümeti Türk siyasal ve ekonomi tarihine "24 Ocak Kararları" diye geçen, bir dizi radikal önlemleri uygulamaya koyar.

2. EKONOMİK DURUM

İstikrarlı bir siyasi politikanın uygulanamaması sonucu Türk ekonomisi sık sık dar boğaza düşerek 1970'li yılların başında da açmaza girer. Dış ödeme güçlükleri, yüksek oranda fiyat artışları ekonomik bunalımı beraberinde getirdi (Çölaşan,1984). Hazırlanan 'istikrar programları', OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü), IMF (Uluslararası Para Fonu), Dünya Bankası gibi yabancı kuruluşların ekonomiye müdahaleleri ve iç politikadaki tutarsızlıklarla başarılı sonuçlar verememiş, halk ağır faturalar ödemek zorunda kalmıştır.

"Ekonomik bunalım; kamu açıkları, dışarıdan getirilen mallar için gerekli dövizin olmaması, üretimin yetersizliği, bunlara bağlı olarak işsizliğin artması, geçim sıkıntıları gibi

nedenlerle toplumsal ve siyasal boyutlardaki etkisini de artırarak pek çok insanın yaşamını yitirdiği şiddet eylemlerine yol açıyordu” (Kepenek, 2001).

Türkiye'nin sıkıntılar yaşadığı günlerde ekonomik ilişkilerde olduğu ülkelerde de işsizlik ve enflasyonun yüksek olması, OPEC'in (Petrol Dışsatımı Yapan Ülkeler Örgütü) ham petrol fiyatlarını artırması, Kıbrıs olayının yaşanmış olması tetikleyici etkenlerdi.

1977 yılında döviz transferlerinin yapılamaz duruma gelmesi, enflasyon ve sürekli artan terör olayları hükümeti yeni arayışlara itmiştir. Ecevit hükümeti 'yapısal değişim', 'para kredi tedbirleri' gibi programlarla ekonomiyi iyileştirmeye çalışırken iç politikadaki zorlu günlerin etkisi ile başarılı sonuçlar alınamamıştır.

1979 yılının sonlarına gelindiğinde ülkenin genel durumu pek iç açıcı değildir.

“Türkiye 14 Ekim 1979 günü yapılacak ara seçimlerin ortamına girdiği zaman, ekonominin durumu iyi değildi. Döviz yoktu, transferler yapılamıyordu. Enflasyon hızla artıyor, döviz gelirlerinde belirgin bir gelişme sağlamak mümkün olmuyordu. Üretim düşüktü. Buna rağmen üretilen her mal iç piyasada adeta kapışılıyordu. Çünkü fiyatlar her geçen gün artıyordu. Pek çok malı bulmak mümkün değildi. Akaryakıt, yağ, ampül gibi malları bulmak mümkün değildi. Yokluklar ve karaborsa artıyordu. Anarşi ve terör, siyasal belirsizlikler, parlamento transferleri ve siyasal çekişmeler doruk noktasına varmıştı” (Çölaşan, 1984:16).

Hükümet programında geriye dönük olarak pek çok eleştiri ve suçlamalarda bulunan Başbakan'a göre ilk planda ele alınıp çözülmesi gereken iki önemli sorun vardı: Enflasyonu düşürecek, yoklukları giderecek önlemleri almak ve anarşik olaylarda akan kanları durdurup can ve mal güvenliğini sağlamak (Turan, 2002:388-389).

Süleyman Demirel başbakanlığındaki AP hükümeti güvenoyu alır almaz anarşi ve terörle mücadele ile ülkenin içine düştüğü ekonomik bunalımdan kurtulmanın yollarını arar. Demirel yakın arkadaşı Turgut Özal'ı DPT ve Başbakanlık Müsteşarlığı görevine getirir. Demirel-Özal ikilisi, Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamında önemli etkisi olan "24 Ocak Kararları"nı alır.

2.1. 24 Ocak Kararları

Ekonomi açısından acil önlem olarak hazırlanan "24 Ocak Kararları" Demirel'e göre enflasyonla mücadele edebilmek, halkı zor durumdan kurtarıp, ekonomik durumun düzeltilmesi için biran önce uygulanması gereken ekonomi politikası olur.

Soldaki büyük siyasal partinin başarısız bir iktidar deneyinden sonra hızla oy kaybettiği bir dönemde, serbest piyasa ekonomisine dönüş söylemiyle, sağ cephenin bir politikası olarak sunulur ve kısa sürede ekonomik dar boğazın aşılmasını hedefler. 24 Ocak Kararları, kısa sürede istikrara dönmeyi ve borç ödeyebilmeyi tekrar sağlamak amacına dönük ekonomi politikalarını içeren bir paket olmanın çok ötesine geçen yapılanmalarla birlikte geldi (Kazgan, 2002;123).

Yapısal uyumu öngören İstikrar Programı ihracata yönelik bir sanayileşme stratejisi çerçevesinde kaynakların gerçek maliyetine göre tahsisini sağlayacak bir ekonomik politika benimser. 24 Ocak 1980 sonrasında uygulamaya konulan ekonomi politikasının belirleyici özelliği, ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın kendi işleyişine göre oluşacak fiyatların tek "yol gösterici" olmalarıdır (Kepenek, Yentürk,

2001;197).

Fiyatlama süreci piyasa koşullarına bırakılmış, Türk parasının yabancı paralar karşısında değeri yükseltilmeye, döviz girişi ile ilgili kısıtlamalar kaldırılarak, döviz talepleri karşılanmaya çalışılmıştır.

24 Ocak 1980 Kararları sıkı bir istikrar programı uygulamak gibi kısa vadeli hedeflerinin yanı sıra uzun ve orta vadeli olarak şu hedefleri taşıyordu: İhracata daha fazla yönelmek, ekonomiyi kapitalist dünya pazarına daha fazla açmak, devletin ekonomi içindeki yerini sermaye kesimlerinin çıkarları doğrultusunda yeniden tanımlamaya yönelik politikalar uygulamak.

“24 Ocak kararları” ekonomiyi piyasa yasalarına göre dönüşüme uğratma sürecinin sadece başlangıcıydı. Büyük şirketlerin küçük ve orta ölçekli girişimler ve dar gelirliiler üzerinde hegemonya kuracağı bu sürecin büyük toplumsal kargaşaya neden olacağı bekleniyordu. Özal normal partiye siyasette çok az şeyin başarılacağını biliyor ve ekonomiyi sağlıklı bir duruma getirme işini tamamlamak için beş yıllık bir siyasi ve toplumsal uyum sağlanmasını istiyordu. (Ahmad, 1996;359).

Piyasa ağırlıklı ekonomi ile, uluslar arası rekabet ortamına uyumlu, özel kesimin potansiyelinden maksimum ölçüde yararlanma hedefinde olan bir politika izlenir.

12 Eylül 1980’de yapılan askeri harekattan sonra 24 Ocak Kararları, “teknisyen mimarı” Turgut Özal’a teslim edilir. (Çölaşan,1984). Böylelikle 12 Eylülden önce ekonominin suflörlüğünü yapan Özal bir tür doğrudan aktör, hatta ekonominin toplumsal hayattaki gittikçe ağırlaşan yeni düşünüldüğünde baş aktör haline (Bostancı, 2002;84) gelir.

24 Ocak Kararlarının askeri idare denetimi altında üç yıl süresince

sapmadan uygulaması sonucu liberal ekonomiye geçişin temelleri atılır.

3. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİNİ HAZIRLAYAN NEDENLER

Her ideolojik dönem, kendinden önceki dönem tarafından yaratılır ve kendinden sonra gelecek dönemi ortaya çıkarır. Bu açıdan her ideolojik dönemin tepki biçimlenmesi aşaması bir önceki dönemin kurumsallaşma aşaması ile, kurumsallaşma aşaması da bir sonraki dönemin tepki biçimlenmesi aşaması ile çakışır (Kongar, 1993). 1980'e kadar yaşanan süreç de bu dönemin ortaya çıkıp biçimlenmesinde etkili olmuştur.

12 Mart'ın ardından 1973 yılında yapılan seçimlerden sonra CHP-MSP koalisyonu kurulur. Erbakan'ın hükümete girmesi ve CHP-MSP koalisyonunun çıkardığı genel af orduda rahatsızlık yaratır. Ancak Kıbrıs olaylarının gelişimi ve sivil hayata yeni dönülmüş olması herhangi bir müdahaleye fırsat vermez.

Türkiye'de siyasal partiler arasında cepheleşme 1974'ten itibaren belirgin hale gelmeye başlar. Ecevit'in "Kıbrıs Fatih'i" şeklinde anılması sonucu Demirel karşı atak yapar ve "Milliyetçiler Cephesi" sloganını ortaya çıkarır. Kısa bir süre sonra da Demirel'in Başbakanlığında AP-MSP-MHP koalisyonundan oluşan "Milliyetçi Cephe" hükümeti kurulur. Hükümetin önüne gelen ilk sorun ordudaki atamalar olur. Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın süresi 1976 yılında dolmuştur. Ancak süre her yıl hükümet tarafından birer yıl uzatılmaya başlar. Sorun Genelkurmay Başkanı ve Hükümet arasında değil, Deniz ve Kara

Kuvvetleri Komutanlarının atamaları ile ilgilidir.

Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Hilmi Fırat'ın süresi dolunca Demirel süre uzatmasına gitmez ve Bülent Ulusu Deniz Kuvvetleri Komutanı olur. Kara Kuvvetleri Komutanlığına ise Orgeneral Adnan Ersöz vekalet etmektedir. Asli atama için Ersöz'ün yanısıra 3. Ordu Komutanı Orgeneral Ali Fethi Esener ve 2. Ordu Komutanı Şükrü Olcay'ın adı gündemdedir. Atanacak isim, Sancar'ın yerine Genelkurmay Başkanı olacağı için çok önemlidir. Hükümet ve Genelkurmay Başkanı Ali Fethi Esener'i önerir. Öneri, ordu içinde de Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından da tepkiyle karşılanır. Terfi sırası Ersöz, Olcay ve Esener şeklinde olması gerektiği için Genelkurmay Başkanı ve Hükümet ordunun hiyerarşisini bozmakla suçlanır ve Korutürk kararnameyi imzalamaz. Hükümet de önerisini geri almaz. Sonunda Cumhurbaşkanı kararnameleri 30 Ağustos tarihine kadar durdurur ve bekleyen üç adayın da Orgenerallikte süreleri dolarak emekli olur. Ordu komutanlıklarına yeni atamalar yapılır. 31 Ağustos gecesi Cumhurbaşkanı Korutürk yeni Kara Kuvvetleri Komutanı Kenan Evren'in kararnamesini imzalar. 6 Mart 1978 tarihinde de Ecevit hükümeti, Genelkurmay Başkanı'nı emekliye ayırarak yerine Orgeneral Kenan Evren'i Genelkurmay başkanı yapar.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na Kenan Evren'in atanması orduda olumlu karşılanır. Zira ordu Sancar'ın siyasete müdahale etmemesinden rahatsızdır. Bir diğer rahatsızlık konusu da laiklik ilkesi karşısında tehlike olduğu düşünülen Necmettin Erbakan'dır.

Siyasal partiler arasında açılan uçurum 1977 yılına gelindiğinde daha fazla artar. Milletvekili genel ve Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme, ardından da genel seçimler sonrası en dinamik noktaya ulaşır. Siyasal huzursuzluk ekonomide yaşanan olumsuzluklarla pekişir ve

devletin aldığı önlemler etkisizleşerek çatışmalar yoğunlaşır. Öğrenim özgürlüğü hemen hemen ortadan kalkmış duruma gelir. Üniversitelerde dersleri sürdürmek güçleşir.

Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından olan partiler, uzlaşmaz bir tutum içinde birbirlerini en ağır şekilde suçlar. Önemli devlet konularında dahi anlaşmaya varılamaz duruma gelinir. Siyasal alandaki cepheleşme, özellikle parlamentoda yasama ve hükümeti denetleme fonksiyonlarının işlemlerini engeller.

Şiddet olayları sağ-sol, alevi-sünni çatışmaları şeklinde hızla artarken olaylardaki ölü sayısı da artar. Rakamlar, 1977 yılında 231 kişi, 1978'de 832, Aralık 1978 ile Eylül 1979 tarihlerinde 898 olarak resmi kayıtlara geçer. Harekat'tan önce de 1979-1980 yılları arasında şiddet eylemleri ve ölenlerin sayısı hızla artar. Tercüman Gazetesi'ne dayalı olarak Keleş ve Ünsal'ın verdiği rakam 1980 yılında 2206'dır. (Keleş ve Ünsal, 1982;35)).

Toplumda baş gösteren ve hızla yayılan şiddetin temel nedenleri ideolojik, mezhepsel ve etnik olarak üç geniş kategoriye bölünebilir. Türkiye'de ki olayların bu kategoriye göre bölümlenmesi William Hale'ye göre şöyledir;

“Birinci kategoride, aşırı soldan birçok küçük yasadışı grup, önceliklerin 1971'de bıraktığı yerden devam ediyordu. Binalara THKP-C ve Maoist Türkiye İşçi-Köylü Kurtuluş Ordusu (TİKKO) da dahildi. Bu gruplar, özellikle üst düzey yöneticileri ve profesörler olmak üzere önde gelen suikastler gerçekleştirdiler. Cinayetlerin çok daha genel nedeni, daha geniş tabanlı sol örgütler ile aşırı sağın silahlı partizanları arasında kurbanların özel olarak seçilmiş hedefler olmaktan çok, deyim yerindeyse savaştaki askerler olduğu silahlı çatışmaydı. TÖB-DER ve DEV-GENÇ gibi

örgütlerin üyeleri, Bozkurtlar ve Ülkü Ocakları gibi aşırı sağ örgütlerin üyeleri ile görünüşe göre sürekli bir çatışma halindeydiler. Sözü edilen bu aşırı sağ örgütlerin MHP ile bağlantısı vardı (Hale, 1996).

Ülkeyi neredeyse bir iç savaşa sürükleyen ikinci neden, Türkiye'nin toplumsal yapısının altında yatan mezhepsel bölünmeydi. Türklerin büyük bir çoğunluğu Ortodoks Sünni mezhebine bağlıdır; oysa Türkiye'de Alevi denen Şiiler de vardır. Normal zamanlarda iki mezhep arasındaki ilişkiler iyidir ve nadiren aralarında çatışma olur. Ne var ki, Lübnan örneğinde olduğu gibi, çöken devlet erki toplumsal çimentoyu ortadan kaldırıp, saklı gerilimleri silahlı çatışma noktasına getirdi. Nüfusun çoğunluğunu oluşturdıkları bölgelerde Aleviler, siyasi olarak sola eğilimlidirler; geleneksel hakim Sünniler ise aşırı sağdan yanaydı. Aralık 1978'de Kahramanmaraş'ta çıkan ve 4 gün süren olaylarda 109 kişi öldürüldü. 170'den fazla kişi ağır yaralandı. Temmuz 1980'de 40 kişinin ölümüne ve Alevilerin toplu göçüne neden olan benzer bir olay da Çorum'da patlak verdi (Hale, 1996).

Kürt ayrılıkçılarıyla Türk Devleti ve rakip Kürt gruplar arası çatışma, şiddetin üçüncü ve daha belirgin etnik kaynağını oluşturdu. Bu, Türkiye Kürtlerinin büyük çoğunluğunun oturduğu Güneydoğu Anadolu bölgesiyle sınırlıydı. Sol ile sağ arasındaki ideolojik mücadeleden farklı olarak, Kürt ayrılıkçılığının, kökleri 1925 Şeyh Said ayaklanmasına kadar uzanan uzun bir tarihi vardır. Kürt örgütlenmeleri, 1970'lerin kaotik ortamında yeniden ortaya çıktılar. Bu örgütlerden en militan olanı, Lideri Abdullah Öcalan'ın adından ötürü "Apocular"da denilen Partiya Karkeren Kurdistan'dı (PKK). PKK'nın programı, Marksizm Leninizm ile ulusalcılığın bir karışımıydı. 1978-1980 yılları arasında PKK'nın 243 öldürme olayından sorumlu olduğu hesaplanıyor. Bu, ülke ölçeğinde görece küçük bir rakam olmakla birlikte, Güneydoğu Anadolu bölgesinde devletin bütünlüğüne ciddi bir

meydan okumayı ifade ediyordu" (Hale, 1996).

Kongar ise, şiddet olaylarının nedenlerini, "genel nedenler" ve "özel nedenler" olarak iki ayrı grupta inceler (Kongar, 2003:201). Kongar, genel nedenlerin Dogmatizm, Farklı ve Karşıt Fikirlerle Paranoyakça Yaklaşım, Demokrasinin İktidarlarca Yozlaştırılması, Demokrasinin Muhalefetçe Yozlaştırılması, Güven Bunalımı, Partilere ve Politikacılara Duyulan Genel Güvensizlik, Genel Bir Değer ve Kültür Bunalımının Varlığı, Türkiye'de Sosyal Kontrolün (Toplumsal Denetimin) Gittikçe Gücünü Yitirmekte Oluşu, Siyasal Olarak, Mevcut Yapının Sorun Çözücü ve Adil Olduğuna İlişkin İnançsızlık, Tepeden İnmece Siyasal Gelenek, Dış Örneklerin Özendiriciliği, Dış Ülkelerin Desteği, Toplumsal ve Ekonomik Sıkıntılar, Toplumsal-Psikolojik Ögeler, Psikolojik Ögeler, Eğitime İlişkin Ögeler ve Basına ve Televizyona İlişkin Ögeler olduğunu belirtir. Kongar'a göre özel nedenler ise Gençliğe İlişkin Beklentilerle Olanakların Dengesizliği, Meşru Öğrenci Eylemleri İle Şiddet Eylemleri Arasında Çizgi Çizilememiş Olması, Silahlı Eylem Propagandası ile Düşünce Özgürlüğünün Birbirine Karıştırılması, Sol ve Sağ Terörün Birbirini Desteklemesi, Halkın Kendi Görüşündeki Cinayetlere Karşı Çıkmaması, Sağ Terör Odaklarının Ayrıcalıklı Durumu, 1960 Eylemi ile 12 Mart Müdahalesinin Sonuçları ve Tepkiler, İrk ve Mezhep Ayrımlarının Siyasal Açıdan İstismar Edilebilmiş Olması, Cinayet Şebekelerine Katılmanın Toplumsal Güvenlik Ögesi Haline Gelmiş Olması, Ermeni Teröristler, Silah ve Uyuşturucu Madde Kaçakçıları ve Katiller Arasında İşbirliği Yapılması, "Cephe" Kavramının Cinayetlere Gerekçe Olarak Kullanılmış Olması, Örgütlü Kamuoyunun Cinayetlere Yeterince Karşı Çıkmamış Olması" (Kongar, 2003) dır.

Ülkeyi 12 Eylül'e getiren bu nedenler Ahmad'ın tespitleride ise şu şekilde yer alır;

“Sıkıyönetim rejimi daha da sıkılaştırılmasına karşın, terörizm ezilmedi. Cinayetler günde 20 kurban alacak kadar ivme kazanmaya devam etti. Katillerin kurşunlarına hedef olan kurbanların pek çoğu, ölümleri günlük basının sıradan bir haberi ve meşum istatistikleri ögesi halini alan sıradan gençlerdi. Fakat periyodik olarak eski Başbakan Nihat Erim ve DİSK’in eski Genel Başkanı Kemal Türkler gibi önde gelen şahsiyetler de hedef haline geldi. Alevilere karşı toplu şiddet sürüyordu ve Temmuz 1980’de Çorum’da önemli bir saldırı yapıldı. Söylendiğine göre “Devrimci Yol” grubundan solcuların yönetimi ele aldığı Fatsa’yı kurtarmak için askeri birlikler gönderildi.

Genişleme politikalarına karşın, ekonomi artan işgücü havuzunu ememedi ve işsizlik yükselmeye devam etti. İşsizlik, özellikle iş bulma beklentisi içinde olan lise mezunu gençler arasında yüksekti ve bu kesimleri radikal sol ve sağ toparladı. 1973’ten bu yana bu tasarruflar düşmeye başlayınca hükümet, normal olarak dost devletlerden uzun vadeli borçlar alarak döviz açığını kapattı. Fakat bu kapı, Kıbrıs müdahalesiyle kapanmıştı ve hükümetler, özel bankalardan tefeci faiziyle kısa vadeli borç almak zorunda kaldılar. 1975-77 yılları arasında bu şekilde yedi milyar borç aldılar. Böyle yapmakla ekonomiyi daha derin bir çıkmaza sokup kendilerinden sonra gelecekleri büyük bir sorunla başbaşa bıraktılar” (Ahmad, 1996;358).

Ahmad tespitlerinin ardından Ülkede bir askeri hareket yapılmasının asıl nedeninin siyasi şiddet olmadığını savunur ve sorunu dış politika ile gelişen Dünya konjonktürüne göre değerlendirerek şu tespite de yer verir:

“Sürüp giden siyasi şiddet ve akan kan generalleri müdahaleyi düşünmeye sevketmedi. Öyle olsaydı, daha önce müdahale edebilirlerdi ve etmeleri gerekirdi. Generallerin müdahalesinin nedeni, İran devriminden sonra Batı için aniden stratejik olarak önemli olmaya

başlayan Türkiye'nin istikrarı ile ilgili kaygı ve tazyik duygularıydı" (Ahmad, 1996;355).

Ahmad 1980 darbesinin amaçlarından birisinin "24 Ocak Kararları"na uygun zemini hazırlamak olduğunu da belirtir:

"Özal'ın istediği hiçbir biçimiyle muhalefetin bulunmadığı sükunet ortamını sağlamak. Müdahalenin Türkiye'nin geleceği açısından eşit derecede ciddi anlamı olan başka bir amacıda vardı, yani bütün toplumu depolitize ederek uzun erimli bir istikrar sağlayarak yeni bir siyasi yapılanma yaratma" (Ahmad, 1996;359).

12 Eylül'ün siyasal sorumluluğunun, ülkeyi 12 Eylül'e değin yöneten siyasal güçlerde olduğunu kaydeden Alkan'a göre ise,

"Bir ülkeyi on yıllarca yönetip, ondan sonra ortaya çıkan en önemli sorunlardan başkasını suçlamak olanaksızdır. Fakat, siyasal sorumluyu saptamak aslında hiçbir şeyi çözmemektedir. İnsanlar karar alır, davranışta bulunur, görüş bildirir, siyasal tutum takınır; fakat bütün bu olguları kendi nitelikleri ile açıklamaya çalışmak, totolojiden başka bir şey değildir (Alkan, 1986;15) der ve şöyle devam eder; Resmi görüşe göre, 12 Eylül'e gelmemize yol açan olayların en büyük sorumlularından birisi, toplumumuzun hazmedemeyeceği kadar geniş özgürlükler içeren 27 Mayıs Anayasası'dır. Basın özgürlüğü olduğu için solcular görüşlerini istedikleri gibi yayabilmişler, örgütlenme özgürlüğü olduğu için dernek ve sendikalar içinde rahatlıkla örgütlenebilmiş ve etkili olabilmışler, üniversite özerkliği olduğu için de çocuklarımızı zehirlemişlerdir. Yargı denetimi altında olan yürütmenin etkinliği ve gücü azalmış, solcularla gereği gibi mücadele edememiştir. Bunlara dış çevrelerin ajanları (bununla genel olarak Sovyetler Birliği kastedilmektedir) da eklenince, Türkiye'de iktidara gelmek isteyen solcular terör olaylarını başlatmış, devleti korumak isteyen "bizim çocuklar" da "Kırıkkale yapısı" silahlarla, Kaleşnikoflu solcu

militalanlara karşı yiğitçe bir savaş vermiştir. Bir iç savaş ortamına sürüklenen ülkemizi kurtarmak için ordumuz müdahale etmek zorunda kalmıştır” (Alkan, 1986;17).

Türkiye’yi 12 Eylül’e getiren bu nedenlerin dışında o günlerde Meclis’i ve kamuoyunu meşgul eden bir diğerkonu da cumhurbaşkanlığı seçimleridir. Cumhurbaşkanı Fahri Korutrkn görev sresinin 1980’de dolması ve Meclis’in yerine geçecek cumhurbaşkanını seememesi ülkedeki bunalımın farklı bir boyutu olur. Cumhuriyet Senatosu Başkanı İhsan Sabri ağlayangil, uzun süre cumhurbaşkanlığına vekalet eder.

4. 12 EYLÜL 1980 DARBESİ VE SONUÇLARI

Süleyman Demirel’in azınlık hükümetinin, güvenoyu almasından kısa bir süre sonra 27 Aralık 1979 tarihinde Genelkurmay Başkanı Kenan Evren Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e bir “Uyarı Mektubu” verir. Mektup zerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, 1 Ocak 1980 tarihinde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren’i, Kuvvet Komutanlarını ve Jandarma Genel Komutanını davet ederek görüşür. Ardından Başbakan Demirel ile ana muhalefet partisi liderine mektubun birer kopyaları verilir. İçinde bulunulan durumdan şikayetlerle dolu olan ve oldukça sert bir üslupla yazılmış olan mektup, 12 Mart 1971 Muhtırası içeriğinde olmasa bile yine de bir muhtırayı andırıyordu. Komutanlar sürüp giden anarşiye, terör eylemlerine son verilmesini istiyorlar, aksi halde gerekenin yapılacağıını ima ediyorlardı (Turan,2002;393).

Ordudan gelen uyarı mektubu zerine, Demirel hükümeti yeni kurduğı için, Ecevit de iktidarda olmamasından dolayı, diğerkparti liderleri

de aynı nedenlerle kendilerini muhatap kabul etmez. Bu arada anarşik eylemlerin ve suikastlerin önü de alınamaz. Hükümetin kurulduğu günlerde İstanbul'da Prof. Ümit Doğanay, arkasından da Prof. Cavit Orhan Tütengil öldürülür. Bunları Niksar Cumhuriyet Savcısının, yazar ve halkbilimci Ümit Kaftanoğlu'nun, MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak'ın, CHP milletvekillerinden Abdurrahman Köksaloğlu'nun, 12 Mart dönemi Başbakanı Nihat Erim'in ve DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in öldürülmeleri izler (Turan,2002;393).

Görüşmelerde beklediği sonuçlara ulaşamayan Silahlı Kuvvetler, 12 Eylül 1980 günü İç Hizmet Kanunu'nun "Cumhuriyeti koruma ve kollama" görevini yerine getirdiğini belirterek, emir-komuta zinciri içinde yönetime el koyar. Anarşi ve terörün önlenememesi, cumhurbaşkanı seçimlerinin tıkanması, sivil güçlerin krizin atlatılmasında anayasal çözümler üretememesi, silahlı kuvvetlerin yönetime el koymasını haklı gösterecek yeni ortamı hazırlar (Karatepe, 1999; 247-248).

Sabahın erken saatlerinde radyo ve televizyondan Orgeneral Kenan Evren'in bir numaralı bildirisi yayınlanır (Kongar, 2003;190).

Bildiride;

"Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, izlediğimiz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.

Atatürkçülük yerine, irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki

yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca, devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti;

İşte bu ortam içinde, Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle elkoymuştur.

Girişilen hareketin amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Yurtdışına çıkışlar yasaklanmıştır.

Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05'ten itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma hareketi hakkında teferruatlı açıklama bugün ve saat 13:00'teki Türkiye Radyoları ve Televizyonunun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükunet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirileri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne güvenmelerini

beklerim.”

12 Eylül sabahı liderlerden Demirel, Ecevit, Erbakan ve eşleri evlerinden alınır. Erbakan Uzunada'ya, Demirel ve Ecevit de Hamzaköy'e götürülür. Liderlerden Türkeş, aynı gün bulunamamasından dolayı daha sonra alınarak Uzunada'ya götürülür. Cumhuriyetçi Güven Partisi lideri Turhan Feyzioğlu'na ise dokunulmaz. İlerleyen tarihlerde Demirel ve Ecevit zorunlu ikametlerinden evlerine dönerken, Türkeş ve Erbakan hakkında tutuklama kararı alınır, bunlar ve arkadaşları hakkında Ankara Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde kamu davası açılır (Tanör, Boratav, Akşin, 1997;34).

12 Eylül'ü gerçekleştiren Kenan Evren ve diğer üst komutanlar grubu kendilerine Milli Güvenlik Konseyi (MGK) ve üyeleri sıfatını verir. 12 Eylül 1980 tarihinden 7 Aralık 1983'e kadar MGK yönetimi sürer.

Askeri Harekattan sonra Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren başkanlığında Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'dan oluşan Milli Güvenlik Konseyi (MGK) kurulduğu açıklanır. MGK, sıkıyönetim komutanlıklarına atamalar yaparak durumun gerektirdiği bütün önlemleri alma yetkisini, vatandaşlara da bu emirlere uyma görevini verir. Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilir ve ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı getirilir. Yeni sıkıyönetim bölgelerinde Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri kurulur. Gözaltı süresi 15 günden 30 güne çıkarılır. Yasama ve yürütme yetkilerinin MGK tarafından kullanılacağı bildirilir. Yurtdışına çıkışlar, siyasal partilerin, dernek ve sendikaların faaliyetleri durdurularak grev ve lokavtlar ertelenir. Emniyet Genel Müdürlüğü Jandarma Genel Komutanlığı'nın emrine verilir. Bakanlar

kurulu dağıtıldığından, müsteşarlara bir süre için bakan yetkisi verilir.

Milli Güvenlik Konseyi ilk etapta yasama yetkisi ile birlikte yürütme yetkisini de elinde tutar. Ancak yürütmeyi kısa zamanda kurulacak bir hükümete devredeceğini açıklar. MGK, bu görevi Emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu'ya verir. 21 Eylül 1980'de Bakanlar Kurulu kurulur ancak MGK'nın Başbakan ve bakanları denetleme ve görevden alma yetkisi de bulunur. MGK, ekonominin başına da 24 Ocak Kararları'nın "teknisyen mimarı" (Çölaşan, 1983:5) Turgut Özal'ı verir.

Bu "teslimiyet" bir anlamda 24 Ocak Kararları'nın aynen, hem de "istikrarlı" bir siyasal ortamda uygulanacağını en somut güvencesidir. Nitekim, Batı dünyası, özellikle IMF'nin ardındaki Birleşik Amerika, 12 Eylül Harekatı'na ekonomik açıdan her türlü kolaylığı gösterir. Özal, bir süre sonra kurulan Bülent Ulusu kabinesinde Başbakan Yardımcılığına atanır (Kongar, 2003:197).

Özal, serbest faiz politikasının sonucu türeyen "bankerler" olayının fiyasko ile sonuçlanmasına dek, ekonomiyi tam yetki ile yönetir. En büyük bankerlik kuruluşu olan Banker Kastelli'nin sahibi Cevher Özden yurtdışına kaçır. Olayın şoku, pek çok sonuçla birlikte, Özal'ın istifasını da getirir. 24 Ocak kararları böylece ilk fiyaskosunu verir (Kongar, 2003: Çölaşan, 1983).

12 Eylül Darbesi bir türlü önlenemeyen anarşik eylemlerin sona erdirilmesini, dört ayı aşkın bir süreyle Cumhurbaşkanı seçemeyen siyasal zıtlaşmanın giderilmesini ve ülkedeki yönetim boşluğunun doldurulmasını bekleyen Türk kamuoyunda başlangıçta belirli bir sevinç ve heyecanla karşılanır. Gazeteler ve gazeteciler olayı olumlu bir sonuç şeklinde verir. Oktay Akbal, ülke tarihinde yeni bir sayfa açılması olarak nitelendirir ve "Atatürk'ün özlediği devrimci demokrasi çizgisinde ileri

aşama yaratması” dileğinde bulunur. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül Darbesinin bir “zorunluluk” olduğunu belirtir. Refik Erduran da “12 Eylül 1980, yıllardır kansız geçen ilk gün oldu” diye yorum yapar (Turan, 2002). Nitekim Kenan Evren’de bir konuşmasında 1979 yılının Haziran ayından itibaren çeşitli partilerden milletvekillerinin, senatörlerin, Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu temsilcilerinin, Türk-İş ve birçok örgüt temsilcisinin askeri müdahaleyi istediklerini ve kendisine ilettiklerini ileri sürecektir (İba, 1998).

Darbe dünyada da hayretle değil, ilgiyle karşılanır. ABD Başkanı J. Carter, görevinden ayrıldıktan sonra yaptığı bir gezide Türkiye’ye uğradığında, 12 Eylül darbesiyle ABD’nin ferahladığını, Afganistan ve İran’dan sonra Türkiye’nin istikrarının da kendileri için son derece önemli olduğunu ifade eder. (Tanör, Boratav, Akşin, 1997:29).

27 Ekim 1980 günü MGK tarafından çıkarılan “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun” ile ülkenin silahlı kuvvetlerin denetiminde yönetildiği 12 Eylül döneminin temel anayasal rejimi oluşturulur. Anayasa düzeni hakkında kanuna göre, yeni anayasa yapılarak yürürlüğe girene kadar 1961 Anayasası’nın devlet hayatının devamı için zorunlu görülen hükümleri yürürlükte kalacaktır. Buna göre, Anayasada TBMM’ne ve Cumhuriyet Senatosu’na ait olduğu belirtilen görev ve yetkiler Milli Güvenlik Konseyi’nce, Cumhurbaşkanı’na ait olduğu belirtilen görev ve yetkiler de “devlet başkanı” sıfatıyla MGK Başkanı’nca yerine getirilecektir (Karatepe, 1999; 248-249).

“12 Eylülün iki önemli gerekçesi ekonomik durum ve toplumsal kaostu. Hükümetin yerini MGK aldığında üst yönetim kadrosunda hatırı sayılır bir temizlik oldu. Politikacılar bütünüyle oyun sahasından alınırken bürokrat kesimde de önemli değişiklikler yapıldı. Bu fırtınanın dışında kalan isim Özal’dı. 24 Ocak’ın mimarı, kararlara ve hedeflerine sadakatle bağlı olunacağı mesajını veren

MGK'nin da tasvibiyle on gün sonra kurulan Bülent Ulusu hükümetinde Başbakan Yardımcısı olarak görev aldı. Böylelikle 12 Eylül'den önce ekonominin suflörlüğünü yapan Özal bir tür doğrudan aktör, hatta ekonominin toplumsal hayattaki gittikçe ağırlaşan yeri düşünüldüğünde baş aktör haline gelmişti" (Bostancı, 2002:83-84).

MGK, darbeden sonra da gerekli gördüğü durumlarda kararlar alarak uygular. 2 Haziran 1981'de aldığı kararlarda her türlü siyasal parti faaliyeti durdurulur, eski siyasetçilerle parti yöneticileri ve üyelerinin demeçleri, toplantıları ve diğer faaliyetleri yasaklanır.

12 Eylül askeri rejimi yönetiminde basın organları baskı altında çalışır, kendi kendini sansürler durumda yayın yapar. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri izne bağlanır. Bireysel haklar zarar görür. Gözaltı süreleri 90 güne kadar uzar. Yargı yoluna başvuru hakları kısılr ve 3 yıldan az hapis cezaları için temyiz hakkı kaldırıldığından hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma ilkelerinden uzaklaşılır. İdam cezaları uygulanmaya başlar, görevine son verilen kamu personelinin sayısı artar.

"12 Eylül darbesi, Türkiye'ye, vahşi, acımasız bir kapitalist düzeni yerleştirmek amacına yönelik faşist bir eylemdir" (Çavdar, 2000:280).

Özellikle 12 Eylül öncesinde işlendiği ileri sürülen suçlardan dolayı olağan mahkemeleri önünde yargılanıp aklanan ya da haklarında takipsizlik kararı alınan birçok kişi, 12 Eylül rejimi döneminde kurulan sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanarak ağır cezalara çarptırılır. Dolayısıyla yargı açısından durum, bağımsızlığı olmayan ve doğal mahkeme kavramına girmeyen bu mahkemelerin sivilleri de giderek artan bir suç listesi çerçevesinde yargılama yetkisi kazanmış olmalarıdır (Tanör, Boratav, Akşin, 1997:36).

"12 Eylül öncesinde çeşitli kanlı eylemlerde bulunan örgütlerden özellikle aşırı soldakiler birer birer çökertilir ve

kimi cinayetlerin failleri ortaya çıkartılırken, Atatürk ilkeleri'ni ve Atatürkçü düşüncüyü geçerli kılma ve demokrasinin önünü açma yerine Atatürk'ün kurmuş olduğu kurumları birbiri arkasına kapatma, 12 Mart Muhtırası döneminde zaten budanmış olan 1961 Anayasası'nı da tümüyle kaldırıp özgürlükleri, demokratik hakları daha da sınırlayan yeni bir Anayasa'yı yürürlüğe koyma çabası içine girilir. Artık yeni bir dönem başlamış demektir" (Turan, 2002:414).

1982 Anayasası, Kurucu Meclis'in kendi üyeleri arasından seçtiği 15 kişilik bir Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanır. Anayasa hazırlanırken, Danışma Meclisi üyelerinin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, üniversitelerin ve hakkında dava açılmamış olan eski siyasilerin görüşleri alınır (Karatepe, 1999; 251). Anayasa 7 Kasım 1982'de halk oyuna sunulur. 1982 Anayasası geçerli oyların yüzde 91.37 "evet" oyu ile kabul edilir. Anayasaya evet diyen halk aynı zamanda Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığına da evet der ve Kenan Evren Türkiye Cumhuriyeti'nin 7. Cumhurbaşkanı olur.

1982 Anayasası devletin üstünlüğüne öncelik tanıyan ve bireyin haklarını kısıtlayan bir anlayışın ürünü olmuştur. Öte yandan okullara konan zorunlu din dersleri yoluyla öğrencilerin aşırı sol akımlara karşı koyacağı görüşü egemen olmuştur (Kili, 2001;366).

Anayasa, 12 Eylül ve 24 Ocak ortak düzeninin istediği doğrultuda yasaklar ve kısıtlamalarla dolu bir anayasadır (Çavdar, 2000). Anayasa'nın yasak ve sınırlar getirdiği belli başlı konular arasında "temel hak ve hürriyetler", "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile... kanunla sınırlanabileceği (Madde 13), durumun gerektirdiği ölçülerde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen

durdurulabileceği”, “(Madde 14), Madde 17’de “herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir dendikten sonra şu hükümler yer almaktadır; ... Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile meşru müdafaa hali... gibi zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri birinci fıkra hükmü dışındadır.”. “Sendikalar... siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar; derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler...”. (Çavdar, 2000). 1982 Anayasası, 1961 Anayasası’nda sağlanan özgürlüklerin çoğunu kısıtlar.

“1982 Anayasası devletin üstünlüğüne öncelik tanıyan ve bireyin haklarını kısıtlayan bir anlayışın ürünü olmuştur. Öte yandan okullara konan zorunlu din dersleri yoluyla öğrencilerin aşırı sol akımlara karşı koyacağı görüşü egemen olmuştur” (Kili, 2001;366).

Anayasa, 12 Eylül ve 24 Ocak ortak düzeninin istediği doğrultuda yasaklar ve kısıtlamalarla dolu, MGK’nın zaten uyguladığı kısıtlamaların yer aldığı, “Milli egemenliğin” yanı sıra “devlet egemenliği” nin de tescil edildiği (Kalaycıoğlu, 1992) bir anayasa olur.

1982 Anayasası’nda düşünce özgürlüğü de kısıtlanır ve böylece düşünceyi ifade yollarından olan sanat dalları büyük darbe almış olur. Anayasa’da herkesin düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim veya başka yollarla açıklama ve yayma hakkına sahip olduğu ve resmi makamların müdahalesi olmadan haber veya fikir almak ya da vermek serbestisini içerdiği belirtilmektedir. Ancak Anayasa’da “Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon ve sinema yoluyla yayınların izin sistemine bağlanmasına engel değildir...” (madde:26) ifadesi de yer alır. Böylece yayınlar üzerine kısıtlanmalar gelebileceği de belirtilmiş olur.

Yasakların ve kısıtlamaların hüküm sürdüğü toplumsal ortamda, insanlar düşüncelerini açıklayamama, emir ve kurallara, olaylara tepki göstermeye korkar duruma gelir. Bu duruma darbeden en çok etkilenen siyasilerin de pek sesi çıkamaz.

“12 Eylül düzenine ve beş generalden oluşan cuntaya karşı koyan tek lider Bülent Ecevit olur. Sürgünden döndükten sonra “Arayış” isimli bir dergi çıkartarak cuntaya ve yönetimine ağır eleştiriler yöneltir. Bunun sonucu tutuklanarak mahkemeye sevk edilir. Soldaki birçok lider de dış ülkelere kaçar. Bunlar arasında Behice Boran, Mihri Belli, Haydar Kutlu, Aydın Engin, Oya Aybar, Ahmet Kaçmaz gibi isimler de vardı. 12 Eylül bir yandan ülkedeki cezaevlerini doldurup, serbest olanları baskı altında tutarken, Avrupa ülkelerinde de önemli bir siyasi sığınmacılar grubu yaratır (Çavdar, 2000;281).

12 Eylül 1980 Darbesi ve darbeden sonra da ekonomik hayatın belirleyicisi olan “24 Ocak Kararları” Türkiye’nin toplumsal yaşamına büyük etkiler yapar. İnsanlar bir taraftan 1980 öncesinde yaşanan anarşi ve terör ortamının sona ermesinden dolayı rahatlık içindedir. Öte yandan tutuklamalar, işkenceler, idamlar, göz altına alınmalar sayıca çok fazladır ve insanlar üzerinde derin acılar bırakır. 24 Ocak Kararları ile ekonomide başlayan yeniden yapılandırma toplumsal dokuda parçalanma ve bunun her türlü şiddete açık sonuçlarını da getirir. Siyasal yapıda mafyayla iç içe geçen bir süreç ve arka planda kanlı eylemlerin yoğun olarak yaşandığı ve Güneydoğu’yu aşan, büyük kentlere ulaşan PKK’yla silahlı çatışmalar devam eder (Kazgan, 2002).

1982 Anayasası’nın halkoyuna sunulmasıyla kabul edilmesinden tam bir yıl sonra, yapılan genel seçimle üç yıldan beri iktidarda olan fiili askeri yönetim sona erer.

12 Eylül’den sonra emekli orgeneral Turgut Sunalp tarafından

Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) ve yine emekli orgeneral Fethi Esener tarafından da Büyük Türkiye Partisi (BTP) kurulur. Ancak BTP kısa süre sonra kapatılır. Ardından Doğru Yol Partisi açılır. O dönemde kurulan bir diğer parti ise Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi (ANAP) olur. Solda da oluşumlar devam eder ve askerler tarafından Necdet Calp'e Halkçı Parti (HP) kurdurulurken buna karşı Erdal İnönü'nün başkanlığında Sosyal Demokrat Parti (SODEP) kurulur. Ancak bu partilerin hepsi seçimlere katılamaz.

6 Kasım 1983 yılındaki genel seçimlere, askerlerin kurduğu MDP ve HP ile, yine askerlerden izin alarak kurulan ANAP katılır. Askerlerin denetimindeki seçimleri Özal yüzde kırkbeş oy ile 211 milletvekili çıkararak kazanır.

5. ÖZAL DÖNEMİNDE TOPLUMSAL YAPI

1983 seçimlerinden sonra Türk siyasetinde on yıl süren (1983-1993) Özal'lı yıllar başlar. Bu dönem Özal'ın üç kez iktidara gelmesi ve son olarak da Cumhurbaşkanı olması şeklinde gelişir.

12 Eylül 1980 öncesi koalisyon hükümetleri ve bunların siyasi çekişmeler içinde geçen yönetimleri, ardından darbe ve askeri yönetim Özal'ı ve partisini uzun süre iktidarda tutar.

Özal'ın kurduğu ve 1983 seçimleri ile iktidara gelen Anavatan Partisi, içinde “dört eğilimi”i birleştirir. Bu dört eğilim, liberal sağ, mukaddesatçı sağ, milliyetçi sağ ve demokratik sol olarak görülür.

(Kongar, 2003;218).

1980 sonrasını Çağlar Keyder, “güdülen iktisadi politika yoluyla ekonominin üretici tabanı karmaşıktıkça, sanayicilerin iş gücüne ve pazara ihtiyaçları gelişti. Bu ihtiyaçlar, köylerden gelen göçmenlerin yeni iş gücü olarak siyasi ve toplumsal sisteme entegre edilmesiyle ve devletin iç pazarın büyümesini düzenleme sorumluluğunu üstlenmesiyle karşılandı. İşçilere ödenen yüksek ücretler, şehre gelen göçmenlerin yararlandığı koşullar ve kırsal kesimdeki küçük üreticilere sağlanan sübvansiyonla hızlı iktisadi büyümeye ulaşıldı. İktisadi kalkınma, cumhuriyet ideolojisinin mahalli farkları ortadan kaldırma vaatlerini popülist bir ifade biçimiyle gerçekleştirmişti (Keyder, 2003;298).

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin ardından 1983 yılından itibaren Özal’lı yılların başlaması ve uzun sayılabilecek bir iktidar dönemi ile birlikte Türkiye, hızlı bir değişimin yaşanmasına sahne olur. 80’ler bir yandan çerçevesini baskının, yasağın, devlet şiddetinin çizdiği (Gürbilek, 2001;Giriş) askeri darbenin etkisini yoğun bir biçimde hissettirdiği, baskının ve şiddetin etkili olduğu yıllardır. 80’lerin ikinci yarısına bir yandan da, bu toplumun daha az tanışık olduğu bir başka iktidar biçiminin, ilk bakışta kendini bir kurumsuzluk olarak sunan, yasaklayıcı değil, oluşturucu, kışkırtıcı, içerici bir iktidarın etkili olduğu yıllardır (Gürbilek, 2001;Giriş). 80’lerin ilk yarısına darbenin, baskının, şiddetin; ikinci yarısına görece özgürleşmenin, daha modern, daha sivil bir iktidarın damgasını vurduğu söylenebilir (Gürbilek, 2001;Giriş).

Cumhuriyet ideolojisinin nüfuz alanı daralır. Ortaya çıkan boşluğu, dünyanın kuzeyinde “ideolojiler öldü” sloganıyla pazarlanan ve iyi hasılat yapan tek tip ideolojinin yerli versiyonu doldurur (Kozanoğlu, 1994;7).

Hızlı değişim toplumsal yapının tümünü etkisi altına alır. Medyanın

etkisi ve gücü artar. İletişim kanalları, “çağdaş elitistler”in, değişimi sorgulamaktan kaçınan ve hep rüzgarın yönünde seyreden fazla uyanık, hayli asabi bir gürhunun eline geçer (Kozanoğlu, 1994;7).

Değişim, tüm toplumsal yapıyı diklemesine yaladı süpürdü. Birbirlerine İngilizce küfreden insanlar çıktı ortaya. Arabesk kültür, ilginç bir çeşitlenme sürecinden geçti. Yaşanamayan aşkların biçimi değişti. “Business” kavramı yüceltilti. Tüketim gücü, en tepedeki statü sembolü haline geldi (Kozanoğlu, 1994;7). Türkiye’de, neredeyse baskı döneminden çıkıldığı yanılsamasını doğuracak yaygınlıkta bir söz, imge ve görüntü patlaması yaşandı. Bir yanda merkezi bir iktidarca bastırılan, yasaklanan, söz hakkı verilmeyen hayat alanları; öbür yanda 80'lere kadar benzeri görülmemiş bir iştahla yaşanan, çok daha merkezlessiz, çok daha dağınık, çok daha kendiliğinden görünen bir söz patlaması (Gürbilek, 2001;21).

3. BÖLÜM

1980 SONRASI TÜRKİYE'DE YENİ DÖNÜŞÜMLER VE ROMANLARA YANSIMASI

Çalışmamızın birinci bölümünde Türkiye'de romanın gelişimi siyasi ve toplumsal açıdan ele alınarak kronolojik bir değerlendirme yapılmıştır. İkinci bölümde araştırmamızın konusu olan Türkiye'yi 12 Eylül 1980 Askeri Darbe'sine getiren süreç siyasi, ekonomik ve toplumsal yönlerden incelenmiş, 12 Eylül 1980 Askeri Darbe'sinin nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise örnek romanlar aracılığı ile 12 Eylül 1980 Askeri Darbe'sinin sonuçları analiz edilecektir. Bu amaçla 1980 sonrası yazılan ve ana temaları siyasi ve toplumsal olaylar olan romanlar arasında bulunan Tahsin Yücel'in Peygamberin Son Beş Günü, Kaan Arslanoğlu'nun Devrimciler, Murat Uyurkulak'ın Tol, Ayşegül Devecioğlu'nun Kuş Diline Öykünen ve Lütfi Şehsuvaroğlu'nun Kafes adlı romanları, araştırmamız kapsamında nitel yöntemle incelenerek sosyolojik analizi yapılmıştır.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesinden sonra siyasi partilerin faaliyetleri tamamen durdurulur. Seksen öncesi siyasi partilerin, anarşi ve terör gibi olayların tırmanmasına ortam sağladığı gerekçesi ile parlamento üyeliği sıfatı kaldırılırken beyanat verme yetkisi de yasaklanır. Darbenin hemen ardından bir takım yasaklar ve uyulması gereken kurallar topluma bildirilir. Herkesin kabul etmesi gereken kimlik, "künye" olarak halka sunulur. Daha

önceki dönemlere dönme korkusu, halkın yasaklara boyun eğmesini kolaylaştırır. Bu depolitizasyon süresince, ne eski siyasi liderler, ne de halktan kişiler siyasi görüşlerini açıklayamazlar. Politikadan tamamen uzak yaşanır (Belge, 1992:196-198). Toplumda yerleştirilmek istenen 'depolitizasyon' olayı yaşamın her alanında kendini gösterir.

Edebiyatta da durum farklı değildir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin etkilerini fiziksel olarak daha az hissedenler, 80'lerin başında edebiyat dergilerinin etrafında kümelenmeye başlar. Böylece bir yandan - 12 Mart sonrasında olduğu gibi- bastırılmış siyasi sözlerini edebiyat aracılığıyla söylemek, diğer yandan şiirde ve romanda "esmesi mutlak" sosyalist gerçekçilik fırtınasının yaratacağı ajit-propagandayla moral bulmak (Türkeş, 2001) düşüncesi gelişir.

12 Eylül Darbesi'nden sonra yazarın toplumsal sorunlara eğilmesi güçleşir. Dış dünyayı, toplumu yansıtmak ve bunun için gerçekçi yöntemi kullanmak artık yazarları fazla ilgilendirmez. Böylece, toplumsal değişimlerle yazınsal gelişimler 1980'li yıllarda yeni arayışlara giren yenilikçi (avant garde) yazarların Türk romanında köktenci bir değişiklik yaratmalarına neden olur (Berna Moran; 12 Eylül ve Yenilikçi Roman). Böylece, yazarlar biçim ve biçem düzeyinde olsun içerik düzeyinde olsun değişiklik yaparak yeni yollar dener. Metinler arasılık, ikizlik, marjinallik, tarihsellik gibi sorunlar bu romancılarla daha geniş bir çerçevede ele alınır. Anlatım teknikleri geliştirilir ve farklılaştırılır (Oktay, 2002;726).

1980'li yıllardan sonra daha çok bireyden hareket ederek, topluma, toplumu ilgilendiren olaylara yönelen yazarlar, insanı birey olarak ve toplum içindeki yeriyle vermekte başarılı olurlar. Bu yıllarda 12 Mart'ın ele alınması sürerken, 12 Eylül romana girer. Ancak, yazarların daha çok 12 Eylül öncesi ideolojik olaylar üzerinde durdukları görülür. Romanlarda,

gerçekçilik ve doğalcılık yerini modern roman öğelerine bırakmaya başlar. Fantastik öğelerle gerçeğin birarada verilmesi, bilinç akışına ve iç monologlara daha fazla yer verme, romanda olayları değişik anlatıcıların anlatımıyla aktarma, birinci ve üçüncü tekil kişi anlatımını arada kullanma gibi, değişik açılardan modern roman öğelerinin ağırlık kazandığı romanlar veren yazarların sayısı artar (Önertoy, 2002;727). Romanların ve romancıların sayısı az olmamakla birlikte toplumun depolitize olması ve 1980'den sonra hızla değişen kültürel ortam nedeniyle edebiyatta derin izler bırakacak, hiç değilse belleklerde yer edecek bir "12 Eylül Romanı" külliyatından söz etmek mümkün olmaz (Türkeş, 2001). Romanlarda Çoğunlukla biçim ihmal edilerek politik "iç" sorunlara ve devrimcilerin savunusuna ağırlık verilmiş, "sağ" ve "sağcılar" ne ideoloji ne toplumsal bir güç olarak ele alınmamış; yazarların siyasi hareketlerin içinden gelmişlikleri, emniyetteki işkenceleri ve askeri hapishanelerdeki akıldışı uygulamaları bizzat yaşamışlıkları, metinlerin romandan çok tanıklıklara dönüşmesine yol açmış; dahası, tanıklık amaçlanmıştır. Solun sağız değerlendirilişi, ya da sağ olarak bütün bir devlet aygıtının işaret edilişi, ortaya karşıtı olmayan bir -sol- siyasi duruş koyması açısından eksik bir resim (Türkeş, 2001) olmuştur. Dönemi anlatan romanların çoğunda yazarlar tutuklamalar, gözaltıları, bu tutuklamalar ve göz altılarda yapılan işkenceler üzerinde durmakta ve bunların insanlık dışı bir olay olduğu düşüncesinden yola çıkarak şiddetle eleştirmektedirler (Yalçın, 2003;580).

Eylemci sol olayların dayandığı ana tema, ülkemizdeki bütün olayların yerli ve uluslar arası sermayenin ülkemiz üzerindeki hesaplarıdır. Yerli ve uluslar arası burjuvazinin Türkiye'deki çalışmaları geniş, detaylı ve bilimsel araştırmaların sonucuna dayalı olarak anlatılmaz. Bir genelleme ile ele alınarak işlenir (Yalçın, 2003;594).

Romanlarda ana tema, yakın dönemin uzaktan/yakından profiline

bakarak; insana, topluma, yaşama dair-eleştirel söyleme dayalı sorgulayıcı bir bakış geliştirme (Andaç, Varlık,1990:4) olduğu görülür. Bütün anlatılar yukarıdan aşağıya restorasyona uğrayıp söz kuşatılırken, roman da bundan nasibini alır. İçerik boşalır, dilsel zenginlikler, süslemeler, abartmalar ve fantastik öğelerle şişirilen; tarihsel fanteziler, post-modern kurmacalar ya da İstanbul/Beyoğlu merkezli bunalım edebiyatı okunup-yazılır, alınıp-satılır (Türkeş, 2001) olur.

80 sonrası Türk romanında sanki bir günah çıkarma ile dünyayı yeniden kavrama birlikte yaşandı. 80 öncesi yaşamış ve kendilerini bilerek ya da bilmeyerek feda etmiş insanların bunu "aptallıkları" nedeniyle yaptıkları kanıtlanmaya çalışılır. Bir çok romanda İnsanlar sanki 80 darbesiyle uyanırlar ve yaptıkları yanlışlıkların kendileri dışında geliştiğini çevrelerine anlatmaya çalışırlar (İdil, 1990;7).

80'lerde medya, bütünüyle kitlelerin suskunlaştırılmasına, edilginleştirilmesine hizmet eder. Toplumcu güçlerin büyük bir bölümünde artık yenilginin nedenleri tartışılmaz, yenilginin mutlaklığından söz edilir.

1. İNCELENEN ROMANLARIN ÖZETLERİ

DEVRİMCİLER

Kaan Arslanoğlu¹'nin 'Devrimciler' romanı, üç devrimci gencin Askeri Darbe öncesi örgütsel ilişkilerini, ideolojilerini ve bunun gereği

¹ Kaan Arslanoğlu, 1959 yılında Bartın'da doğdu. Babasının orman mühendisi olmasından dolayı çocukluğu Anadolu'nun birçok şehrinde, kasabasında geçti. Bursa Atatürk Lisesi'nden mezun oldu. Bir yıl Bursa İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde okuduktan sonra Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne girdi. Tıp Fakültesinden 1984 yılında mezun oldu. İki yıl zorunlu hizmetin ardından Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde psikiyatri uzmanlık eğitimine başladı. Bu dönemlerde edebiyat

olarak sürdürdükleri yaşamlarını ve darbe sonrası durumlarını konu edinen bir romandır. Arslanoğlu romanında, başta Akın, Aylin, Bedri olmak üzere pek çok gencin örgütsel ilişkilerinin yanı sıra, gençlerin duygu ve düşüncelerini de ele almaktadır. On beş farklı bölümden oluşan romanda gençlerin örgütsel ilişkileri ve etkinlikleri başta olmak üzere, okulları ve aileleri ile ilişkilerini de anlatılmaktadır. Her bir bölümde Akın, Aylin ve Bedri'den birisi ana karakter olarak verilmektedir. Romanda örgütün diğer üyeleri (Hüseyin, Tamer, Sema, Hayri, Betül, Rasim, Zafer.... ve daha birçok isim) ve onların yaşamları da ana karakterlerle birlikte işlenmektedir.

Fethi Naci'nin belirttiği gibi Kaan Arslanoğlu, Devrimcilerde gerçeklere 'dışardan' değil, yaşananların içinden bakar.

Akın, Aylin ve Bedri'nin üniversite öğrencisi, aynı zamanda devrimci bir örgütün üyesi olduğu belirtilmektedir. Örgütteki ele alınan diğer gençler de Akın, Aylin ve Bedri gibi üniversite öğrencisi ve genellikle Anadolu'nun farklı şehirlerinden, kasaba ya da köylerinden öğrenim için İstanbul'a geldiği anlaşılmaktadır. Aylin de olduğu gibi bazı gençler aileleri ile birlikte İstanbul'da yaşarken, pek çoğu öğrenci evlerinde kalmaktadır.

Mimarlık öğrencisi Aylin ilk görünüşte çekingen görünen ancak hemen her türlü çevreye girebilen, uyum sağlayabilen bir karakter olarak yansıtılmaktadır. Aylin'in örgütte yer almasının bir takım rastlantılar sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Romana göre Aylin, zeki ve yetenekli olması sonucu örgütte güvenilir bir yer edinmektedir.

çalışmalarının yanında İstanbul Tabipler Odası'nda aktif olarak çalıştı. Darbe sonrası ilk memur mitinglerine katıldı. 1990'da psikiyatri uzmanı oldu. Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde çalışmakta. Devrimciler (1988), Kimlik (1989), Çağrısız Hayalim (1992), Kişilikler (1995), Öteki Kayıp (1998), İntihar (1999) romanları ve Yanılmanın Gerçekliği (1994) adlı incelemesinin yanı sıra, İn Vivo, İnsancıl, Evrensel Kültür, Söz, Bilim ve Ütopya, Adam Sanat gibi dergilerde makaleleri çıktı. 'Kişilikler' romanı, 2000 yılı içinde Unrast Verlag Yayınevi tarafından Almanca olarak basıldı (www.yenisayfa.com/pgs/prda/17.03.2005).

Akın, tıp fakültesinde okumak üzere İstanbul'a gelmiştir. Örgütte önemli bir sorumluluğu olmasına karşın, son zamanlarda iç hesaplaşmaları ve eleştirileri artmıştır. Bir tarafta yaşayamadıkları, yaşamak istemedikleri, diğer tarafta ise, örgütsel ilişkileri ve ideolojileri vardır.

Romanda Bedri, orta boylu, topluca, esmer tenlerinde Anadolu'dan gelmiş bir gençtir. Üniversite son sınıf öğrencisidir ve partinin merkezi gençlik örgütünün İstanbul üst komitesi üyesidir. Güvenilir kişiliği ve başarılı çalışmalarından dolayı ilerleyen süreçte örgütün askeri kanadının başına getirilmiştir.

Bedri örgütte getirildiği yeni görevi nedeniyle eylemler planlamakta ve bu eylemlerde yer alacak kadroyu kurmaktadır. Örgüt sorumlularına göre, örgütün varlığı ve devamı için eylemlerin büyük öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. O nedenle Bedri eylemlerinde yer alacak kişileri belirlerken bir çok niteliklere sahip üyeler olmalarına dikkat etmektedir. Bedri, örgütün askeri kanadında yer alacak kişiler arasında Aylin ve Akın'ı düşünmektedir. Aylin, Bedri'nin teklifini kabul eder ancak Akın, Bedri'nin teklifi yapmasını baştan engeller ve böylece askeri kanatta yer almaz.

Bedri ve Aylin, örgütteki diğer dokuz arkadaşlarıyla birlikte kuyumcu soygunu eylemini gerçekleştirir. Soygun sırasında Bedri sivil bir vatandaşı öldürür, her hangi bir baskın olmadan soygun tamamlanır.

Bedri'nin siyasi faaliyetlerinin yanı sıra öğrenciliği de devam etmektedir. sınavlarından birisine girmek üzere okula gittiği bir gün kendisini bekleyen polislerle karşılaşır ve karakola götürülür. Bu tutuklanma Bedri'nin sonunu da beraberinde getirir. Günlerce süren ağır

işkenceler, Bedri'yi konuşturamaz ama ölümüne neden olur.

Bedri'nin ardından Aylin tutuklanır ancak delil yetersizliğinden serbest bırakılır. Tutuklanma, gördüğü işkenceler ve bundan sonraki hayatının polis gözetiminde geçeceği düşüncesi Aylin'i yıldırır. Aylin bu olayın ardından örgütsel faaliyetlerine son vererek okul ve aile hayatına döner.

Akın ise, bir miting sonrası İstanbul dışına kaçır. Bir süre kaçak hayat yaşadıktan sonra ne yapacağına karar verememiş olarak İstanbul'a döner. Yaptığı ilk işlerden birisi uzun süredir çok hoşlandığı Aylin'e duygularını açmak olur. Ancak Aylin'den olumlu sayılabilecek bir yanıt alamaz. Aylin'in yanından ayrıldıktan sonra okuluna gider ve orada bir arkadaşının ölüm haberini alır. Arkadaşının ölümü Akın'ı hem üzer hem de ona güç verir. Akın okul bahçesindeki polislerden kaçmaya çalışmaz ve "ufak bir iş" için karakola götürülür.

Kaan Arslanoğlu, devrimcilerin yaşamını, onların iç dünyalarına da yer vererek anlatır romanında.

KUŞ DİLİNE ÖYKÜNEN

Ayşegül Devocioğlu²'nin "Behçet'e, Soner'e, Ali Fuat'a, Aydına, Ahmet'e, İbrahim Levent'e, Necdet'e, Zekeriya'ya, Gökalep'e... Hepsine... diye bir ithafla başlayan 'Kuş Diline Öykünen' tüm bu gençlerin öykülerinin Gülay üzerinden anlatıldığı bir romandır.

Romanın ana kahramanı Gülay, "darbeden bir buçuk-iki yıl önce" (s. 38) telefon santralinde memur olarak çalışmaktadır. Babası Köy

² Ayşegül Devocioğlu, 1956 doğumlu. 1977 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden öğrenimini tamamlayamadan ayrılır. 1986 yılından sonra gazete, dergi ve televizyonlarda çalışır, çok sayıda makale ve deneme yazısı yayınlanır. "Kuş Diline Öykünen" yazarın ilk romanı (Devocioğlu, 2003) dir.

Enstitülerinin ilk mezunlarından. Gülay, köy kökenlidir ve köyleri Alevi köyüdür. Gülay'ın "akrabaları, köylüleri farklı gruplardan olsalar da devrimciydiler" (s. 41). Gülay devrimci harekete mesleğinin de etkisi ile 12 Eylül öncesinin yoğun siyasi günlerinde "Kimsenin konuşmadığı, "ispiyoncu" olarak bilinen birkaç kişi dışında, hemen herkesin sol sempatzanı" (s. 37) olduğu bir zamanda bilgisinden çok duygularıyla katılmıştır. Gülay'ın bu özelliği kitapta şöyle belirtilmektedir; "Gülay, hiçbir zaman olanı biteni inceden inceye düşünen biri olmamıştı. Devrimci görüşlerin doğru ve haklı olduklarını bilmek yetmişti ona. Söylenene inanmış, denileni yapmış siyasetin verdiği kararlara harfiyen uymuştu..." (s. 163). Güvenilir kişiliği ve "santraldeki işi nedeniyle hareketin bazı haberleşmelerini üstlenmişti." (s. 38).

Gülay, Askeri Darbe ile birlikte yakalanır. Üç yıl yattığı cezaevinde işkence görür, tecavüze uğrar. Çıktıktan sonra ihracat işleri yapan Nusret Bey'in İstanbul'daki bürosunda çalışmaya başlar.

Gülay, karşılaştığı hayata ayak uydurmakta, etrafındaki insanlarla iletişim kurmakta güçlük çekmektedir. Gülay'ın kendi kabuğunda yaşadığı hayatına bir anda 'Yavuz' adlı gencin girdiği görülmektedir.

Yavuz aranan bir örgüt üyesidir. İstanbul'a 'mühendislik' okumak üzere gelmiştir ve ailesi Ankara'da yaşamaktadır. Üniversite öğrencisiyken katıldığı örgütün askeri kanadına seçilen Yavuz, idamlık pek çok eyleme katılmıştır. Darbe nedeniyle örgütsel ilişkiler dağılınca yakalanmaktan kurtulmuştur ancak kaçak olarak yaşamaktadır.

Gülay ve Yavuz hayata yeniden kabul edilmek anlamına gelen ilişkilerinde birbirlerini bir sığınak olarak görülmektedirler. Ancak Yavuz'un kaçak hayatı, her iki gencin yaşadığı olaylar, onların normal bir 'çift' olmasını engellemektedir. Gülay ve Yavuz korku ve hesaplaşmalarla dolu

günler geçirmektedir. Yavuz yurtdışına kaçma planları yaptığı esnada, gerçekleşen bir operasyon sonucu, polisle çatışmaya girer ve öldürülür. Gülay ise, yaşanan tüm acılara rağmen ayakta durma gücünü, bir kuştan, özgürlüğü simgeleyen bir imgeden alarak hayata devam eder.

Devecioğlu, romanı boyunca, italik ile yazılan ve araya giren bölümlerle örgüt üyelerinden İbrahim ile Leyla'nın mektuplarına yer verilmektedir. Mektuplarda örgütün eleştirisi ve işkence geniş yer tutmaktadır.

Roman, yazarın anlatısıyla aktarılmaktadır. Ancak yazar anlatımın akışını renklendirmek, gerçeklik ile yakınlığı sağlamak amacı ile mektupları sahiplerinin ağzından yani birinci tekil şahısların anlatısı ile vermektedir.

'Kuş Diline Öykünen' romanında fonda 1980 öncesi yer almakta, 12 Eylül 1980 sonrası anlatılmaktadır. Romanda olayların 1985-1987 yıllarına sığdırılmaktadır.

PEYGAMBERİN SON BEŞ GÜNÜ

Tahsin Yücel³'in 'Peygamberin Son Beş Günü' romanında Rahmi Sönmez'le Fehmi Gülmez çok yakın iki arkadaştır. "Mahallede ve okulda hemen herkes Siyamalı İkizler'e benzetirdi onları" (s. 14). Romanda her ikisi de Üsküdarlı ve aynı sokakta yaşamaktadır. Rahmi Sönmez'in babası sobacılık, Fehmi Gülmez'in babası da terzilik yapmaktadır. İki arkadaşın "doğmadan önce başlayan" arkadaşlıkları ilerleyen yaşlarda dengeli bir

³ Tahsin Yücel 1933 yılında Elbistan'da doğdu. Galatasaray Lisesini ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyat Bölümünü bitirdi. XIX. ve XX. Yüzyıl Fransız yazını ve göstergebilim alanında uzmanlaştı. Profesör Tahsin Yücel'in araştırmaları, deneme ve eleştirileri, romanları (Mutfak Çıkmazı, Vatandaş, Peygamberin Son Beş Günü, Büyük Söylencesi), öyküleri ve birçok da çevirisi bulunmakta. Yücel 1959 yılında Haney Yaşamalı ile TDK Öykü Ödülü, 1993 yılında da Peygamberin Son Beş Günü ile Orhan Kemal Roman Ödülü aldı. Yazara çevirileri için de 1984 Azra Erhat Çeviri Yazını Üstün Hizmet Ödülü verildi (Yücel, 1999).

dostlukla devam etmektedir. İki arkadaş her konuda birbirlerini tamamlamaktadır. Fehmi Gülmez eleştirmen, Rahmi Sönmez ozan olmaya karar verirler.

İki genç birlikte İktisat Fakültesine başlar. Buradaki öğrenimleri sırasında karşılıklı 'Feride' çıkar. Feride, Fehmi Gülmez'le Rahmi Sönmez'e Marksizm dersleri vermeye başlar. Kısa süre sonra da Rahmi Sönmez ile Feride evlenir, dersler, evlendikten sonra da devam eder.

Rahmi Sönmez, Fehmi Gülmez ve Feride, akşamları genellikle Çiçek Pasajı ya da Balık Pazarı'na giderek burada içkili sohbetler yapmaktadır. Bu sohbetlere kendi kuşaklarından sol yazarlar, ozanlar, ressam, tiyatro oyuncular da katılmaktadır. Bu toplantıların birinde Rahmi Sönmez, Nazım'ın dizelerinin desteğinde, "güneşin zaptının yakın olduğunu" açıklamaktadır. Arkadaşlarından, Matrakçı Maruf birden ayağa fırlayarak, "Dostum, sana biat ediyorum, sen bir peygambersin, bundan sonra sana Peygamber diyeceğim" demesi üzerine Rahmi Sönmez'in adı "Peygamber" olarak kalır. Ozan yakınları 'Peygamber', okurları da 'Rahmi Sönmez' diye tanımaktadır.

Peygamber ile Feride'nin evliliklerinin birinci yılı dolarken ellerindeki paralar tükenir. Feride, zaten eğitimini beğenmediği Fakülteyi bırakarak iş bulur, ancak siyasi düşüncelerini sık sık dile getirmesi işten atılmasına neden olur.

Feride hem hastadır, hem de bebek beklemektedir. Hastalığına karşın bebeğini dünyaya getirmekte ısrar eder. Feride'nin hastalanması ile Peygamber de fakülteyi bırakır ve bir bankada çalışmaya başlar. "Marksçı olarak bankada çalışmak, ozan olarak da günde 8 saat rakamlarla uğraşmak"tan hoşlanmaz ama Feride'yi düşünerek çalışır. Yaşamlarındaki olumsuz gelişmeler Peygamber'le Feride'nin eski dünyaları ve dostları ile

ilişkilerini kesmelerine neden olur.

Feride, kızını dünyaya getirir ve ölür. Peygamber eşinin ölümünün ardından çilekeş hayatına benzer bir hayata başlar. Kızının “kenter” yaşantısı, evi terk etmesi, daha sonra küçük yaştaki çocuğunu Peygamber’e bırakarak yurt dışına çıkması ve torun Nazım’ın yaşamı, Peygamber’in büyük üzüntüler yaşamasına neden olmuştur.

Peygamber, yazın dünyasıyla ve bir kapitalist olarak yaşamaya devam eden arkadaşı Fehmi Gülmez’le ilişkilerini sonlandırır. Zaman zaman yazın hayatına dönmek için girişimleri olsa da çevresindekilerle kaynaşamaz. Kendi kuşağındaki devrimciler gibi hapse girmemiş olması Peygamberin dışlanmasına neden olur. Peygamber hayatı boyunca bunun ezikliğini yaşayarak hep tutuklanacağı günü bekler.

Bir gece evini basan polislerin kendisini tutuklayacaklarını zannederek sevinirken polislerin kendisi için değil, örgüt üyesi olduğu belirtilen torunu için geldiklerini öğrenir.

Bu olayların ardından Peygamber, torununun izinden yürüyerek bir “kış akşamı, İstanbul’un Taksim Alanı’nda, arkasından kimsenin gelmediğini bile bile, en önden gidiyormuş gibi bir duygu içinde yürür. Bu yürüyüş, bir bakıma onun bütün yaşamını özetler... Bir yarı bilinç içinde geçen son beş gününde ise, hayallerini gerçekleştirdiğini sanır, ama yalnızca yıkılışlarını yaşar” (arka kapak).

TOL

Murat Uyurkulak⁴’ın ‘Tol’ romanının alt başlığı ‘Bir İntikam Romanı’ dır. ‘Tol’ sözcüğü Kürtçe’de intikam anlamında kullanılmaktadır.

⁴ Murat Uyurkulak 1972, Aydın Doğumlu. İzmir’li. İstanbul’da yaşıyor. Garsonluk, karanlık odacılık, çevirmenlik, gazetecilik ve yayıncılık işlerinde çalıştı. ‘Tol’ ilk romanı.

Uyurkulak 29 Kasım 2004 tarihinde Milliyet Sanat'ta yaptığı bir söyleşide bu sözcüğü kullanmasının iki nedenini; "Kelimeyi çok sevdim, çünkü intikam biraz daha alışılmış, biraz daha gevşek bir kelime gibi. Tol biraz çekiç gibi. Bir de Kürtçe olması. Bu ülkedeki en büyük 'kenardakiler'in dili. Ülkenin yüzde 90'ı yoksul, onlar zaten kenarda, kadınlar, eşcinseller... Ben Kürt değilim ama bir misafir olarak bu ismi koydum" şeklinde açıklamaktadır.

Tol, genç bir musahhihin (düzeltmen), kendisinden epeyce büyük ve uzun zamandır yazmayan bir şairle İstanbul'dan Diyarbakır'a yaptıkları tren yolculuğunu anlatmaktadır. Yolculukla birlikte her yeni istasyon genç musahhihin geçmişini aydınlatırken, Türkiye'nin de yakın siyasi tarihini anlatmaktadır.

Yusuf, bir yayınevinde düzeltmen olarak çalışan eski bir örgüt üyesidir. Küçük yaşlardan itibaren yetiştirme yurdunda yaşayan Yusuf, annesini ilkokula başladığında kaybetmiştir. Babasını ise hiç tanımamıştır. Yusuf, babasını ve annesini kitapta şöyle anlatmaktadır:

"Babam yoktu. Annem aklını kaçırmıştı....Topaldı babam, adı Oğuz'du. Ben daha doğmadan çıkıp gitmiş, bir yıl boyu ortadan kaybolmuş, derken uzaklardaki bir şehrin mahkemesinde yargılanırken ortaya çıkmış, yıllarca hapis yatmış, hapisten çıktıktan sonra da ondan haber alan olmamıştı...Günün on iki saati bulaşık yıkadığı meyhane dışında, dünyayla en ufak bir ilişkisi yoktu annemin. Bir kimliği de yokmuş meğer." (s.25).

Yusuf, on yedi yaşında, fakültenin birinci sınıfından ayrılır. Örgütsel faaliyetlerin ardından tutuklanır ve sorgulamalarda konuşur. Yusuf'un yaşamı hapisyanede konuşması ile değişir. Yaşamına utanç içinde, içki içerek ve yayınevinde çalışarak devam ederken bu kez de patronu tarafından yargılanır. Patron, Yusuf'un bölücü, terörist, mimli

olduğunu belirterek işine son verir.

Yusuf, tükendiği, yolun sonuna geldiği, silinip kaybolmak, ardında en ufak iz bırakmadan buharlaşmak istediği bir anda, kendini bir tren kompartımanında bulur. Yanında ise, yıllardır takıldığı meyhaneden tanıdığı, “her akşam kapıya en yakın masada, biri gelip biri giden yığınla konuğuyla ortalığı ayağa kaldıran, ara sıra garsonlarla masaların arasında güreş tutan ve deli kahkahalarıyla gülen” yaşlı şair vardır.

Yusuf’la şairin yolculuğu her ikisinin içkili sohbetleri, şairin elindeki öykülerin Yusuf tarafından okunması ve istasyonlardaki manzaralarla devam etmektedir.

Şair, Yusuf’un babasını yakından tanımaktadır ve onun hayatı hakkında bilgi sahibidir. Zaten şairin elindeki öyküler hem Yusuf’un babası ‘Oğuz’ ya da diğer adı ile ‘Ahmet’in yaşamı hem de ülkenin yakın geçmişteki siyasi tarihi yansıtmaktadır.

Yazarın 24 Ekim 2002 tarihli Milliyet gazetesinde de belirttiği gibi ‘Tol’, şairlerin, delilerin ve devrimcilerin gözünden alternatif bir son 50 yılı anlatıyor.

KAFES

Lütfi Şehsuvaroğlu⁵’nin ‘Kafes’ romanı bir anı roman olarak kaleme alınmıştır. Yazar kitabını kapak sayfasında “Gülyüzlü Çocukların Romanı”

⁵ Lütfi Şehsuvaroğlu, 1957 yılında Erzincan’da doğdu. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi’nden mezun oldu. Tarım ekonomisi konusunda doktora yaptı. Ülkü Ocakları Genel Başkanlığı, Sincan Belediye Başkan Yardımcılığı, Türkiye Yazarlar Birliği Genel Sekreterliği ve Genel Başkanlığı yaptı. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayın Dairesi başkanlığında bulundu. Genç Arkadaş, Hasret, Nizam-ı Alem ve Divan dergilerini çıkardı. Hergün ve Millet gazetelerinde yazdı. Haftalık Yeni Düşünce gazetesini yönetti. Şiir ve yazılarında Muhip Alp ve Derviş Edip takma adlarını kullandı. Eylül Seneleri, Münzevi Pürtelaş şiir kitapları ve Esir Türkler adlı bir inceleme bulunmakta. ‘Kafes’ yazarın tek romanı (www.biyografi.net/kisiyrinti./ 15.03.2005).

olarak nitelendirilmekte ve “Çileli Annelere” ithaf etmektedir. Şehsuvaroğlu romanına neden ‘Kafes’ ismini verdiğini kitap kapağının hemen arka sayfasında; “... Dünya bir kafestir ruhlar için. Doğum ile ölüm arası hayat mahpusluğumuzdur. Şu kafeste bile ne hürriyetler var vazgeçemeyeceğimiz” şeklinde açıklamaktadır.

Roman, kahramanın aynı zamanda yazarın, değişen toplumsal hayatı sorgulaması ile başlamaktadır. “Çözölmüş bir toplumun tedirginliğe koşan insanlarındanım” (s.7) diyen yazar, geçmişinin ve içinde bulunduğu zamanın hesaplaşmasını yapmaktadır.

Erzincan’lı Ziraat Mühendisi yazar, Askeri Darbe öncesinde “çağı değiştirmek”, “İnsanlığı, içine düştüğü kaostan kurtarmak” için çıktıkları yolda darbe sonrası geldikleri durumu değerlendirmekte, anlamaya, çalışmaktadır.

“Fuarda emek sergileyen ben. Ben pazarlamacı. Ben emekçi. Ben nakit para sıkıntısında bir iş adamı.” (s. 8) diye değerlendirdiği kendisine boşlukta bir yer aramaktadır.

Yazar, Askeri Darbe sonrası her biri farklı yerlerde, çoğu hapishanelerde olan arkadaşlarını düşünerek kendi yaşamlarından anlatımlarla darbe öncesi ve sonrası değişimin ipuçlarını vermektedir. Sık sık “arakesit” diye nitelendirdiği hapishane günlerinden söz eden yazarın “arakesit”ten çıkardığı sonuç, “Anlaşılmamak, ölmekten zor” (s. 28) olmaktadır.

Roman, yaşanan korku dolu günlerin ardından, ifadenin tıkanıdığı, yaşananların belleklerde büyük yer kapladığı günlerde yazarın kendisiyle, hayatla hesaplaşması şeklinde gelişmektedir.

“Ne komedidir bizim trajedimiz.” (s. 120) diyen yazar ‘hürriyet’

olmadan yaşamın anlamsızlığını belirterek romanını sonlandırmaktadır.

2. SİYASİ FAALİYETE KATILMA VE ÖRGÜTSEL İLİŞKİLER

Politika ve toplumsallık arasındaki kaçınılmaz ilişki Eflatun'dan beri bir gereklilik olarak bilinmektedir. Toplum teşekkül ettiği andan itibaren siyasal bir örgütlenmedir; o kolektif yapı adına birileri karar alacak, uygulayacak, kaynakları toplayacak ve dağıtacaktır. Süreçleri ve karar vericileri belirleme işi siyasaldır. (Bostancı, 2002;144). Bireylerin siyasal yapıya katılımının farklı yollardan olduğu görülmektedir. Vatandaş olarak siyasal bir partiye sempati duymak ve iktidar olmasını desteklemek şeklinde gelişebilecek bir davranış da, illegal bir siyasi örgütün ideolojisini savunmak ya da örgüte üye olmak şeklinde gelişen bir davranış siyasal bir çaba olarak görülebilmektedir. Çünkü, iktidarın, otoritenin, değer üretiminin, ideolojinin varolduğu her yerde, yani hayatın bütün alanlarında bir politik vaziyetten bahsetmek mümkündür (Bostancı, 2002;154). Bu başlıkta incelenen romanlarda konumuz olan 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi ve sonrasında bireylerin siyasal tutumlar, bu tutumların gelişimi ve sonuçları üzerinde durulmaktadır.

Kaan Arslanoğlu'nun Devrimciler romanında, dönemin siyasi havası "O yıllar kıpır kıpır bir esinti vardı herkesin içinde" (s. 18) diye nitelendirilmektedir. Romanın kahramanlarından Akın, kendilerini adsız kahramanlara benzetmektedir. Akın duygularını, "Büyülü bir hava güç veriyordu ruhumuza. Bir duygu ve coşku yumağıydık sanki. Belki tarihi değiştirecek olmanın, kolay devrim hayallerinin yarattığı heyecan; belki ilk yılların, yeni bir şeyin ve yeni olmanın verdiği sevinç" (s. 18) olarak dile

getirmektedir.

Romanın bir diğerkahramanı Aylin arkadaşı Akın gibi mücadeleye önemli bir iç hesaplaşmadan geçmeden girdiği anlaşılmaktadır. Romana göre 12 Eylül 1980 öncesinde politikleşme olgusu “arayış içinde olan, bir şeyler yapmak, bir ideal için özveride bulunmak, kişiliğini sağlamlaştırmak ve kanıtlamak isteyen gençler, öğrenciler, aydınlar için uzak durulması imkansız bir kitlesel cereyan” (s. 78) olarak belirtilmektedir. Her ortamda etkisi hissedilen politikleşme olgusunun üniversitelerde daha etkili olduğu görülmektedir. Aylin “Kolejdeki son yılında okulda en güçlü ve adamları en göze çarpan grup hangisiyse o grubun sempatzanı olmuştu”r (s. 78). Romanda, gençlerin illegal faaliyet gösteren siyasi örgütlere katılmalarının en önemli nedeni dönemin havası ve bu ortamda “kitlesel cereyan” a kapılmak olarak gösterilmektedir.

Ayşegül Devecioğlu Kuş Diline Öykünen romanında 1980 öncesi dönemde toplumun politik tutumlarına değinmektedir. Devecioğlu o dönemde solcu olmayan kimsenin bulunmadığını iddia etmektedir ve romanın kahramanı Gülay’ın siyasi düşüncesini toplumun geneline yaymaktadır. Gülay solcudur ve çalıştığı kurumda herkes onun ve diğerlerinin solcu olduğunu, hatta hangi siyasete mensup olduklarını bilmektedir (s. 39).

Devrimciler romanının kahramanlarında olduğu gibi Kuş Diline Öykünen romanının kahramanı Gülay’ın da sol düşünceye yakınlık duyması bilinçli bir tercih olarak görülmemekte, dönemin genel havasının etkisi olduğu belirtilmektedir.

“Gülay, 80’deki askeri darbeden önce telefon santralinde memurdu. Liseyi bitirdikten sonra burada çalışmaya başlamıştı. Kimsenin konuşmadığı, “ispiyoncu” olarak bilinen birkaç kişi dışında, hemen herkes sol

sempatizandı. Gülay'ı, işyerinde güçlü olan siyasetin sorumlusuyla, kız kardeşi Sevim'in aynı zamanda köylüleri olan kocası Mustafa tanıştırdı. Üniversiteliler gibi sosyalizmi anlatan kitapların okunup, hararetli tartışmaların yapıldığı toplantılara, eğitim çalışmalarına falan pek katılmadı Gülay; ama yaptığı şeyin doğru olduğuna inanıyordu.” (s. 37).

Kafes romanında Lütfi Şehsuvaroğlu diğer yazarlarınkine benzer düşüncelerle, gençlerin örgütsel yapıda yer aldığını, örgütle varolduklarını düşünmektedir. Yazara göre, bazı insanlar “örgüt yapısı içinde bir yıkılmaz kale” gibi görünmekte ve örgüt içinde kişilik kazanmaktadır. Yazar bu kişilerin örgüt yapısı içinden çıkarıldığında yapayalnız, kimsesiz kalacaklarını ifade etmektedir (s. 54).

Tahsin Yücel'in Peygamberin Son Beş Günü romanında ise, ozan Rahmi Sönmez (Peygamber), 40 kuşağı ozan olarak kendi kuşağı ile torunu Nazım'ın kuşağının karşılaştırmasını yapmaktadır. Bu karşılaştırmada örgütte yer almanın nedenlerinden çok, ne şekilde yer aldıklarını açıklamaktadır. Peygambere göre, yeni kuşakta düşüncenin ifade araçları değişmiştir. Rahmi Sönmez'in kuşağının en büyük ideolojik araçları yazın olmuştur ve kitleler yazın aracılığıyla etkilenmeye çalışılmıştır. Yeni kuşak ise, yazınla pek ilgilenmemekte, onların ideolojik araçları silahlı eylemler olmaktadır. Bu değişim karşısında Peygamber, “her şeyi bir zaman sorunu, bir kuşak sorunu” (s. 232) olarak görmektedir. Bu farklılıklara karşın romanda Peygamber devrime giden yol neyse ona yönelmektedir ve “çağının yönelimlerini sezen bir ozan olarak silahlı devrime girişmek üzere yola” çıkmaktadır (s. 232).

Romanlarda örgüt üyesi gençlerin tercihlerinin nedenlerinin başında dönemin siyasi havası, gençlerin kişiliklerini bulma ve kimlik belirleme çabaları gösterilmektedir.

Romanlarda, illegal yapıdaki siyasi örgütlerin, bünyelerinde yer alacak kişilerde belirli nitelikler aradıkları anlaşılmaktadır. Ancak, örgütün nitelikli üyeleri tercih etmesi niceliksel büyümeye çok fazla yansımamaktadır. Nitelikli üyeler stratejik görevler için düşünülmekte ve bu nitelikler görevin özelliğine göre değişmektedir. Örgütlerin nicelik olarak büyümeye önem verdikleri görülmektedir.

Ayşegül Devecioğlu Kuş Diline Öykünen romanında devrimci siyasi hareket içinde sınıf ayırımı yapılmadığını işçi, köylü ve yoksul gençlerin yanı sıra zengin ya da “zengin değilse bile yoksulluk görmemiş, kolejlerde okumuş” (s. 97) çok genç olduğunu belirtmektedir. Örgütün büyümesinde etkili olan, eylemlerde görev alan örgüt üyelerinin, “kentli, orta ve üst sınıf insanların çocukları. Memleketin en iyi üniversitelerini kazanmış gençler” (s. 97) olduklarının altı çizilmektedir. Bu özelliklere sahip gençlerin varlığının örgüt için hem önemli hem de prestij konusu olduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

Romanlarda, örgütün eylemlerinde kullanacağı üyeleri belirlerken daha hassas tercihler yaptığı anlaşılmaktadır. Örgüt sorumlularının, eylemin türüne göre nitelikler belirleyerek bu niteliklere sahip gençleri görevlendirdiği görülmektedir.

Kaan Arslanoğlu'nun, Devrimciler romanında, örgütün sorumlularından Hayri, Bedri'ye Parti merkez komitesinin askeri bir grup kurma girişimini açıklamakta ve bu grubun sorumluluğunu teklif etmektedir. Kurulacak grubun özelliği “diktatörlüğe karşı bir gerilla savaşının ya da halk ayaklanmasının askeri güçlerinin nüvesini oluşturur mahiyette olmayacak” (s. 50) ve “ilk eylemler maddi gelir teminine yönelik olacak” şeklinde belirtilmektedir (s. 51). Askeri grupta yer alacak üyeler için belirlenen nitelikler ise,

“... Zeki, yetenekli, pratik kafalı adamlar lazım... her türlü çevreye girip çıkabilecek, her işin altından kalkabilecek, uyanık adamlar... dikkat çekmeyecek tipler olmalılar mümkün olduğunca. Mesela, gecekondu semtinde de dolaşsa, en lüks semtte de ev tutsa göze batmayacak tipte olmalılar; ona göre davranmasını bilmeliler. Kılık kıyafetleri de uygun olmalı.” (s. 53).

diye açıklanmaktadır. Bu niteliklerin aynı zamanda örgütün diğer üyeleri için geçerli olabileceği söylenebilir.

Romanda, örgüt sorumlularından Hayri, siyasi kararlılığın önemine değinerek eylemlerinde hataya yer olmadığını altını çizmektedir. Hayri, “Biz ne gangster çetesi kuruyoruz, ne de küçük burjuva guruplar gibi bir anlayışa sahibiz. Bizim aradığımız feodal heveslerle vurdudan kırdıdan, silahtan hoşlanan insanlar değil. Böylelerinin tavırlarını, sonlarını biliyoruz” (s. 54) diye kendilerini tanımlamaktadır. Örgütün sorumluları, bu tanımlamaya uygun olarak örgüt üyelerinin “her durumda, her şartta inancını savunabilecek, moralini yüksek tutacak insanlar” olması gerektiğini düşünmektedirler. Örgütün hedefinin, “her durumda ve şartta kendini partinin ve hareketin bir parçası sayacak, kişisel kaygılardan uzak, kendi geleceğini partinin geleceğiyle kaynaşmış gören kadrolar” (s. 54) kurmak olduğu anlaşılmaktadır.

Murat Uyrkulak’ın Tol romanında da sol eğilimli gençlerin nitelikleri vurgulanarak örgütün ve örgüt üyelerinin karakteristik özellikleri açıklanmaktadır. Tol romanında gençlerin örgütte yer almasının, üniversiteye başlamakla eş zamanlı olduğu ve duygusal ilişkiler sonucu geliştiği görülmektedir:

“Üniversiteye kaydolduklarında binlerce gözden menkul bir koridordan geçtiler. Hemen caydılar. Üniversite bir gereksizlikti. Sadece iki arkadaş: Şadi ateş gibi bir civandı, Adnan çalışkan bir karıncaydı. Şadi yakışıklı bir liderdi, Adnan suskun bir dehaydı. Silahları vardı. Çok gençtiler,

çok güzeldiler, çocuk oyunlarının belleklerinde hala yeri vardı. Tehlikeli bir saklambaca yazılmışlardı. Saklambacın başına geçmişlerdi. Birilerini vurmuşlar, birilerini kaçırmışlar, bazı dağlarda gezinmişler, bir ton askerle kapişmışlardı” (s. 88).

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi toplumun çoğunluğunda politikleşme ve özellikle üniversite öğrencileri arasında illegal örgütlerin siyasi mücadelelerine destek verme eğilimi olduğu görülmektedir.

Romanlarda, örgüt üyelerinin örgüte katılmaları ve genel niteliklerinin yanı sıra, siyasi etkinlik içindeki illegal örgütlerin amaçlarını yerine getirmekte kullandığı yöntemler üzerinde de durulmaktadır.

Kaan Arslanoğlu'nun Devrimciler romanında, siyasi örgüt üyeleri toplantılarında, ideolojilerini aktarmada kullanacakları araçları tespit etmektedirler. Uygulayacakları yöneme göre üyeler arasında görev dağılımları yapılmaktadır. Örgütün ideoloji aktarma araçlarının başında, üniversitelerde düzenlenen çeşitli toplantı ve organizasyonlar gelmektedir. Siyasi örgütlerin, üniversitelerde araştırmalar yaptığı ve bu araştırmalarının sonucunda, kendilerince sempatizanlarının yoğunlukta olduğu yerleri tespit ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak, illegal örgütlerin, üniversitelerdeki bazı bölümleri, farklı fraksiyonlarda dahil olmak üzere “solcuların” ve “faşistlerin” alanları şeklinde tasnif ettikleri görülmektedir. Örgüt, çalışmalarını bu tasnife göre belirlediği alanlarda yoğunlaştırmaktadır.

Örgüt üyeleri, sempatizanlarının ve halkın yoğun olduğu yerlere pankartlar asarak ve bildiriler dağıtarak seslerini duyurmaya çalışmaktadır. Protesto gösterileri, mitingler örgütün başvurduğu yöntemler arasında görülmektedir. Silahlı eylemler ise örgütün daha sonraki aşamalarda “kitle eylemleri ile destek” aldıktan sonra başvurabileceği eylemler olarak

düşünülmektedir. Silahlı eylemlerde bazen amaç maddi gelir teminine yönelik olurken bazen de örgütün varlığını ve etkinliğini göstermek şeklinde gelişmektedir.

Devrimciler romanında, tutuklanan bir örgüt üyesinin kaçırılması amacıyla eylem düşünülmektedir. Akın ve Bedri konu üzerine formüller geliştirmektedir. Bedri,

“...bu eylemin başarısız olacağı düşünülürse başka bir caydırıcı eylem... Mesela önemli birinin kaçırılması. Yalnız, ciddi düşünülüp iyi planlanmalı. Çocuğun hayatı karşılığı... kodamanlardan biri kaçırılabilir. Şimdi bu aşamada, yani şartların dayatması karşısında eylem biçimleri konusunda yaratıcı olmak gerekir” (s. 110).

Devrimciler romanında olduğu gibi Ayşegül Devecioğlu'nun Kuş Diline Öykünen romanında da örgüt üyelerinin eylemlerinden söz edilmektedir. Romanda halkın “faşistler”e karşı silahlandığı ve örgütün de bu silahlanmaya katıldığı anlatılmaktadır. Silahlı eylemlere katılan örgüt üyelerinin üstün nitelikli görüldüğü burada da vurgulanmaktadır.

“En yiğit, en korkusuz insanlardı hepsinin gözünde silah taşıyanlar. Çorum, Maraş, Elazığ, Balgat... Sivas... Hatay... ” (s. 64).

Tahsin Yücel'in Peygamberin Son Beş Günü romanında ise, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi ve sonrasındaki eylem farklılığının altı çizilmektedir. Peygamber şiir'i “yaşananın yansıması” (s. 68) olarak görmektedir ve o nedenle her koşulda yazmaktan yanadır. Peygamber'e göre, “Kenter koşulundan kurtulmanın, devrimci dostlarla bütünleşip onların yazgılarını paylaşmanın yolu” (s. 68) şiirden geçmektedir.

Peygamber ve onun kuşağı devrime giden yolun kitlelere yazın aracılığı ile sanatla anlatılacağını düşünmesine karşın torunu Nazım ve Nazım'ın kuşağının aracının silahlı eylemler olduğu görülmektedir.

Nazım'ın tutuklanmasının ardından basında çıkan haberler bu düşüncüyü desteklemektedir.

“... birkaç yıldır özellikle İstanbul’la Ankara’da gerçekleştirilmiş olan yıldırı eylemleri içinde, Nazım’ın parmağını sokmadığı kundaklama, karakol tarama, banka soygunu, adam kaçırma, öldürme ve yaralama, kısa ya da uzun bir süre kuramcılığını üstlenmediği “sol fraksiyon” yok gibiydi” (s. 148).

Peygamber tüm bu olanları “Bizim kuşak bu düzeni yıkmamanın yolunu şiirde gördü, yeni kuşak silahta görüyor. Hepsi bu!” (s. 154) şeklinde düşünerek bir kuşak sorunu olarak yorumlamaktadır. Bu düşünce ile, Peygamber’in devrime gidecek her yolu meşrulaştırmaya çalıştığı söylenebilir.

3. SİYASİ ÖRGÜT ÜYELERİNİN KENDİLERİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Bu başlıkta romanlarda, illegal faaliyet gösteren siyasi örgüt üyelerinin toplumsal yapı içinde örgüt olarak kendilerini nasıl değerlendirdikleri, aynı örgüte mensup diğer üyelere nasıl baktıkları analiz edilmektedir.

Kaan Arslanoğlu’nun Devrimciler romanında Aylin, evde kalmasının tehlikeli olduğu bir gece, örgütün bir başka üyesinin, Sema’nın bekar evinde kalır. Sema’nın sıcak karşılamasının ardından Aylin, çevresi ile gurur duyar. Aylin’e göre anlayışlı, yardımsever insanlardan oluşan çevresi; “gelirsin; niye geldi demezler. Sen söylersen söylersin; söylemezsen sormazlar. Yersin, içersin; hesabını yapmazlar. İstersen

konuşursun onlarla, istemezsen konuşmaz...” (s. 42). Aylin “güçlü ve sıcak bir çevrenin üyesi” (s. 43) olmasından dolayı hiçbir zaman yalnız kalmayacağını düşünmektedir. Aylin’in dışındaki diğer örgüt üyeleri arasında da hakim olduğu anlaşılan bu duygu sayesinde örgütsel ilişkilerin korunmakta, bağlar güçlenmektedir.

Siyasi örgüt üyesi Hayri kendi kendisine düşünürken çevresindeki insanları eleştirdiğini farkettiği bir sırada, “Tek tek kişilerle ve insanın kendi kişisel yorumlarıyla fazla ilgilenmesi, o kişiyi genel doğrulardan uzaklaştırır, orijinal düşünceler üretmeye götürür” diye kendisini eleştirmektedir. Hayri’ye göre devrimciler, “kişilerin ruhunu değil, kitlelerin ruhunu kavramak zorunda” (s. 46) dır. Hayri ve üyesi olduğu örgüte göre devrimciler her an bir şeyler üzerine düşünmek “sorunlara yaratıcı çözümler” (s. 67) bulmak zorundadır.

Örgüt üyelerinin toplantılarda, sık sık devrimcilerin düzenli olması gerektiğini ve faaliyet gösterdikleri alanlarda “alanın organik bir parçası olmak zorunda” olduklarını yinelediği görülmektedir. Onlara göre bir devrimci, “fabrikada çalışıyorsa işçiliği, okulda faaliyet gösteriyorsa öğrenciliği tam anlamıyla benimsemek durumunda” (s. 127) dır. Örgüt üyeleri bu davranışları ile kitleleri örgütlemelerinin daha kolay olacağını düşünmekte ve düşüncelerini örgütün bütününe hissettirme çabası içine girmekteler.

Romanda örgüt üyelerine göre, örgütün ideolojisine ve yürütülen mücadeleye inanmak başarıyı da beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda, inançlı bir örgüt üyesinin, örgüt içinde saygınlık kazanacağı, güvenilir birisi olacağı ve önemli noktalarda, önemli görevlerde yer alacağı düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Devrimciler romanın kahramanlarından Bedri bu inançla işkenceye dayanır ve kendince

onurunu da korumuş olur. Bedri yaşamının son dakikalarında, içinden arkadaşlarına; “inançlarımıza layık bir kararlılık gösterdim, inançlarımıza layık bir şekilde ölümü teslimiyete yeğliyorum” (s. 179) diye seslenmektedir.

Ayşegül Devecioğlu'nun Kuş Diline Öykünen romanında, Gülay devrimcileri yoksulluğa ve zulme karşı mücadele eden insanlar olarak değerlendirmektedir. Gülay'a göre devrimciler diğer insanlardan farklıdır. “Hepsi birbirinden iyi, yürekli, namuslu kişilerdi. Birbirleri için canlarını verirler, ellerindekini paylaşırlardı. Anneannesinin anlattığı masallardaki gibiydiler; Pir Sultan gibi, Şeyh Bedrettin gibi...” (s. 38).

Kuş Diline Öykünen romanına göre, devrimciler sosyalizmi savunmaktadır, sosyalizm ise, “yoksul halkın mücadelesi” (s. 38) demektir. Romanda, örgütün büyüme politikasında sınıf ayırımı yapılmadığı vurgulanmasına karşın köylüler, işçiler ve yoksullar örgütün çekirdeğini oluşturmaktadır. Gülay'a da devrimci arkadaşları, “kökenin sağlam senin” (s. 38) diye düşüncelerini açıklayarak Gülay'ın kendisini önemli hissetmesini sağlamaktalar.

Romanlarda konusu geçen illegal siyasi örgütlerin her birinin siyasi yapılanmasının temelinde, ‘yaşama ve yaşatmaya inanç’ olduğu iddia edilmektedir. Bu örgütlerin hiçbirisi ölümden ve öldürmeden yana değildir. Bu konuda romanlarda, sağ ve sol örgütlerin karşılıklı olarak birbirini suçladığı görülmektedir. Ayşegül Devecioğlu'nun Kuş Diline Öykünen romanında, “ölüme inanan faşistlerdir; devrimciler yaşama inanır” (s. 78) düşüncesi savunulmaktadır. Halkı “faşist saldırılara” karşı korumak devrimcilerin olarak düşünülmektedir. “Faşist saldırılar yoğunlaştıkça, her bölgede yeni insanlara ihtiyaç duyuluyordu. Yetişemiyorlardı ki. Okullarda biraz kendini gösterenler, apar topar mahallelere, bölgelere yollanıyordu...”

(s. 80).

Hem devrimci örgütlerin hem de diğer illegal siyasi örgütlerin ölümüne ve öldürmeye karşı oldukları savunulmaktadır. Ancak hepsinin aynı zamanda ölümü göze aldığı görülmektedir. Her siyasi oluşum, hümanistçe duygular iddiasını içermektedir. Kuş Diline Öykünen romanının kahramanlarından örgüt üyesi İbrahim bir toplantıda bunu şöyle dile getirir; “Devrimcilerin en büyük silahı insan sevgisi... Che’yi örnek al! İşte sana en büyük devrimci... Gerilla mücadelesi verirken bile ‘devrimciler en imkansız koşullarda bile insanca davranmayı bilmelidir,’ diyor. Silah tamam ama bütün devrimler, aslında inançla kazanılmıştır... İnsana duyulan inanç...” (s. 78-79).

Murat Uyurkulak’ın, Tol romanında konuyu daha eleştirel bir yaklaşımla ele aldığı görülmektedir. Oğuz Diyarbakır’a gider ve orada Coşkun öğretmenle görüşür. Coşkun öğretmen Oğuz’u tanımak için sorular sorar. Oğuz’un sorular karşısındaki düşüncesi ve eleştirisi şöyledir; “Coşkun efendi, demek biz de seni yoklayacağız bir süre, derdimizi açana kadar senin kuşkularını dağıtacağız, sorularını savuşturacağız, tebaamızın nadide bir üyesini sınava tabi tutacağız” (s. 105). Oğuz’un bu düşüncesinde aynı siyasal oluşuma inanan, aynı düşüncüyü paylaşan iki insanın birbirine yaklaşımda yüzeyselliği ve anlamsızlığı eleştirdiği görülmektedir. Oğuz, Coşkun öğretmenin çok basit bir yaklaşım içinde olduğunu ilerleyen bölümlerde yeniden vurgular.

“Kahvaltıda Coşkun, tam tahmin ettiğim gibi, acemi bir peygamber gibi daldı meseleye. Kuzeyden vurdu, Doğu Avrupa’ya kıvrıldı, Asya’ya sürdü hızla atını, Çin’de, Kore’de, Vietnam’da, oraları öve öve dolaştı epey bir müddet, dolaşırken Rusları çekiştirdi, derken Moskova’dan bizim fakirhaneye şöyle bir uğradı, meseleleri Ortadoğu’ya bağlarken bir anda Küba’ya sıçradı, Amerika’nın üst kıtasından girdik. ABD’ye bol bol küfrettik, alt kıtasından

gözlerimiz yaşlı çıktık. Dünya gözümde daha bir anlaşılır, aydınlık ve çekik artık!" (s. 107).

Bu düşünceler içindeki Oğuz, devrimcilerin güncel olaylara yönelik bakış açısını dile getirmektedir. Oğuz'un bu düşünceleri yüzeysel ve sığ bir şekilde ele alan Coşkun öğretmen üzerinden alaycı bir yaklaşımla devrimcileri eleştirdiği anlaşılmaktadır.

Tahsin Yücel Peygamberin Son Beş Günü romanında, Kaan Arslanoğlu ve Ayşegül Devecioğlu gibi bir yaklaşım içindedir. Romanın ana kahramanı Peygamber'e göre devrimciler yaşamdan, insanın varolmasından yanadır ve "komünistler, insanların zararına değil, yararına çalışmışlardır her zaman, her zaman da çalışacaklardır." (s. 144). Devrimcilerin yaşamdan yana olduğuna Peygamber, "Böyle olmasa, devrimcinin faşistten ne farkı kalır?" (s. 297) diye, devrimciliğin kendine göre farkını ortaya koymaktadır.

Torununun yakalanması üzerine Peygamber, polislerin torununu "anarşist" diye nitelemesine çok kızar. Polislere, "kimse benim torunuma anarşist diyemez. Torunum komünist olabilir, ama anarşist olamaz" (s. 142) şeklinde savunma yapar. Peygamber, böylece komünist düşünceye inananların anarşist olmadığını vurgulamaktadır.

Romanda Peygamber, devrimci düşüncenin geldiği noktayı eleştirmektedir. "ülkenin solcularının ya Fehmi Gülmez gibi yozlaştırıldığını, ya Vantrilok Arif ve Mujik Necmi gibi içeri alındığını, solun tehlikede olduğunu gizlemek amacıyla kendisine "gençlerle baş başa" sayfasında yanıt veren dergi gibi yalancı sol dergiler çıkarıldığını, kısacası, solun yolunun iyiden iyiye tıklandığını" (s. 70) düşünmektedir.

Peygamber, kızının yaşam biçimine, Feride gibi Marksizmi benimsemiş devrimci bir kadının ve yine devrimci bir ozanın kızı

olmasından dolayı anlam veremez. Peygamber'e göre Nazım'ın şiirleri ile büyümüş olan kızının her şeyi yadsıması, kapitalist birisi ile kaçması devrimci ideolojiye aykırıdır. "Nazım'ın dediği gibi, kişi ölen babasından ileri, doğacak çocuğundan geri olduğuna göre bu işte bir yanlışlık bulunduğu kesindi. Kuram yanlış olmayacağına göre yanlışlığın uygulamada yapılmış olması gerekirdi..." (s. 76). Peygamber'in bu düşüncelerle, devrimci ideolojinin teorisini açıklarken aynı zamanda, devrimci ideolojinin yaşamın pratiğine uygulanamamasını ve sistemi eleştirdiği anlaşılmaktadır.

Kafes romanında Lütfi Şehsuvaroğlu kendilerini, yaşamı ve yaşatmayı öne çıkaran, değil insana, hiçbir canlıya zarar veremeyecek kişiler olarak görmektedir. Bu düşüncesini yaşamından örneklerle pekiştirmektedir; "Karıncaları ezmemeğe büyük gayret sarfederdim yolda yürürken. Böcekleri kibrit kutusuna koyup yakan çocuklara çok kızardım. Kaç adam öldürdüm ha. Kaç kişiyle dövüştüm ki? Kaç kişiye yumruk salladım?" (s. 51).

Lütfi Şehsuvaroğlu'na göre mensubu olduğu örgüt üyeleri, yaşatmak için ölümü göze almışlardır ama öldürmeden yana değildirler. Amaçları daha iyiye, daha güzele dair olandır. Yazar, kendilerini, "gül yüzlü çocuklar" (s. 30). olarak nitelendirmektedir. Bu niteliklere sahip olan insanların kötülük yapmış olması düşünülmemektedir.

Şehsuvaroğlu'na göre, ülkenin daha iyi bir geleceği, kendilerinin mücadelesi ile olacaktır:

"Çağı değıştirecektik. İnsanlığı içine düştüşü kaostan kurtaracaktık. Birşeyler söylemek, onları doğru yola ulaştırmak için çırpınıyorduk. Okuyor, tartışıyor, öğreniyor, bir yeni dünya kuruyor, bir eskisini yıkıyorduk. Önümüzde engel tanıımıyorduk. Herşey ellerimizde ve ülkeler yeni çağın kapılarını açacak...Kendimizi yetkilli hissediyorduk.

Bu ilahi bir sorumluluktur. Dolayısıyla Tanrı'dan gelen bir hak olduğundan güçlü varsayıyorduk kendimizi. İnanmak yetiyordu. Dünyanın bir köşesinde bir çocuk mu ağlıyor, bundan sorumluyduk.” (s. 53).

Lütfi Şehsuvaroğlu, romanı boyunca sık sık gelineen noktayı ve bu noktaya nasıl geldiklerini sorgulamaktadır. Yazar, yanlışları olduğunu ve yaşanmaması gereken bir süreç olduğunu düşünürse de kendilerine kahraman gözüyle bakmaktadır;

“Gerek Tanrı, gerek insanlar, gerekse kanunlar karşısında suçlu veya suçsuz olabiliriz, ancak hiçbir menfaat gözetmeden bir gayeler zinciri uğruna doğru-yanlış, düşe-kalka mücadele verdik; sevdik, nefret ettik; yaşadık, öldük. Bizi kanatlandıran hislerimizi, safiyetimizi hiç kimse inkar edemez. Kısacası bizi inkar etmek, yok saymak imkansız. Yarınki nesiller bizi nasıl yad edeceklerdir, bilinmez ama, bildiğim şudur ki, tarihe adımızı kazıdık ve bizi sevenler de vardı. Gönlümüzdeki sevgi kaynağı var oldukça insanlar onu bulabileceklerdir, geç de olsa...” (s. 115).

4. SİYASİ ÖRGÜT ÜYELERİNİN KARŞI GRUP HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Romanlarda, siyasi örgüt üyelerinin, kendilerine bakış açısının yanı sıra karşı taraf hakkındaki düşüncelerine de yer verilmektedir.

Devrimciler romanında örgüt üyelerinin yaptığı bir toplantıda üniversitelerdeki durum değerlendirilmektedir. Örgütün üyesi Akın, sağ düşünceden bir grubun panel düzenlediklerini öğrenmiştir ve bu organizasyon hakkında bilgi alırken karşı grup için “Sivil faşistler” (s. 20) diye söz etmektedir. Bu panel üzerine konuşmalar devam eder. Edebiyat Fakültesinden bir örgüt üyesi “sivil faşistler”in düzenlediği toplantıyı

eleştirerek devrimcileri güçsüz gösterme çabasında olduklarını, güçsüz göstermekten zevk aldıkları iddia edilmektedir. Edebiyat Fakültesinin eskiden de “faşistlerin kalesi” (s. 22) olduğu belirtilmekte, karşı gruptan olanlar sürekli olarak ‘faşistler’ olarak anılmaktadır. Akın Aksaray’daki randevusuna yetişmek üzere okuldan ayrılırken örgüt sempatanlarından birisi Akın’a gelerek “Hoca, faşistler yan bahçede dolaşıyorlar. Arkadaşlara küfür etmişler. Gelene geçene sataşıyorlar. Kahvedekilere söyledik, herkes toplanıyor.” (s. 131) diye bilgi vermektedir.

Örgüt üyelerinden ya da sempatanlardan bazıları devrimci düşünceye sağcılarının olumsuz etkileri ile katıldığı savunulmaktadır. Örgüt üyesi Turan’ın yazdığı denemelerde bu konu ele alınır. Turan, yazdığı öyküde örgüt liderlerinden birisini betimlerken “pasifistlerle” “devrimciler” arasındaki saflaşmadan söz eder. Örgüt üyesinin “devrimciler” arasında yer almasının önemli nedenleri arasında ülkücülerin etkisi olduğu açıklanmaktadır;

“... devrimcilikte kemikleşmesinin önemli nedenlerinden biri kendini ‘ülkücü’ olarak tanıtan gruptu. Bu adamlar ellerinde zincirler, falçatılarla okullarda, sokaklarda dolaşıyor, solcu bildiklerine saldırıyorlardı. Devrimciler onlara karşı dişe diş kana kan mücadeleyi savunur ve öyle davranırlarken, pasifistlerin ağzından kışkırtmalara kapılmamak gerektiğinden başka söz çıkmaz, karşı taraf saldırınca polise şikayet etmekten başka şey yapmazlardı” (s. 242).

Ayşegül Devocioğlu’nun Kuş Diline Öykünen romanında sol örgütten Yavuz, sağcılar için “faşistler” diye anmaktadır. Yavuz, sağ düşünceden olanlara “Hepsi, faşistler ve işkenceciler... Onlarca kişinin canına kıyan, katliam yapan, kahve tarayan, okullara, grevdeki işçilere saldıran faşist katiller!” (s. 65) diye kin ve öfke duymaktadır.

Gülay sağcılarının ülkeyi kana boğduklarını ve bu kişilerin “faşist”

olduklarını düşünmektedir. Gülay'a göre, alevi köylerinde, işçi mahallelerinde halk faşistlere karşı kendini korumak zorunda kalmış ve silahlanmış (s. 66). Romana göre halk, devrimcilerin faşistlere karşı gelmesini beklemektedir ve devrimciler de bunun karşılığında silahlanmaktadır.

İzzet Bey'in (Yavuz'un amcası), aile sofrasında "komünistlere karşı tek güvence"nin "milliyetçi gençler" olduğunu söylemesi üzerine oğlu Yavuz (Caner örgütte 'kod adı' olarak amcasının oğlu 'Yavuz'un adını almıştır) söze girerek babasının milliyetçi dediği insanların "resmen faşist" olduklarını söyler ve devam eder; "bunların hepsinin eli kanlı. Kendilerinden olmayan herkese düşmanlar. Yalnız öğrencilere, öğretim üyelerine değil, grevdeki işçilere, Alevi mahallelerine de saldırıyorlar!" (s. 99) diye karşı taraf hakkındaki düşüncelerini ifade etmektedir.

Tahsin Yücel'in Peygamberin Son Beş Günü romanında Peygamber, devrimci düşüncenin karşısında olanları "faşistler" olarak değerlendirmekte ama onların da faşistliğini eleştirerek gerçekten faşist olmadıklarını belirtmektedir. Ayrıca, Peygamber'e göre komünizmin anlaşılması için etkili bir faşizme de ihtiyaç vardır. "... tez, antitez, sentez, ölebilmek için bir öldüren gerektiği gibi, gerçek bir komünist olduğumuzu kanıtlamak için de karşımızda bilinçli faşistler bulunması gerekirdi. "Nerde öyle faşistler? Bu adamlar doğru dürüst faşist bile değil" (s. 124) diye sağcı düşüncenin teoride yetersizliğini de eleştirmektedir.

Lütfi Şehsuvaroğlu da Kafes romanında Tahsin Yücel'le aynı doğrultuda bir bakış açısı geliştirerek eleştiri yapmaktadır. Yazar, hapishanede karşılaştığı "Marksist"lerin bilgi düzeyini, düşündüğünden daha geri bulduğunu ve onlarla konuşmaktan, tartışmaktan zevk almadığını anlatmaktadır. Hapishanede karşılaştığı solcular için "Çok daha

geriler. Doğru dürüst bir marksiste rastlayamadığıma yanıyorum. Konuşacak kimse yoktu orda.” (s. 22) değerlendirmesini yapmaktadır.

Lütfi Şehsuvaroğlu fikirsel bazda eleştirdiği solcular için “pırasa bıyıklı anarşistler” nitelemesini yapmaktadır. Yazar, betimlemesine devam ederek; “Ağızlarını burunlarından daha aşağıya çekerek, somurtuk, maskeli suratlarıyla beni korkutacaklarını sanıyorlar” (s. 41) düşüncesini savunmaktadır. Yazar, kendilerinin sol düşünceli insanlardan korkmadığını, gerçekte solcuların tek başlarına kaldıklarında sağ düşünceden olan insanlardan korktuklarını düşünmektedir. Yazarın bu iddialarından yola çıkarak, sağcılar ve solcular olmak üzere her iki tarafın birbirlerine karşı güç gösterisi yapmaya çalıştıkları söylenebilir.

Şehsuvaroğlu, karşı taraf hakkındaki bakış açısını ortaya koyarken sık sık durum değerlendirmesi yapmakta ve girdikleri kavganın anlamsızlığını vurgulayarak bu duruma, solcuların da inandığını iddia etmektedir (s. 55). Yazar her ne kadar objektif bir değerlendirme yapıyor gibi görünse de “anlamsız boğuşma” içinde olanların solcular olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. “Şablonculukla olmazdı bu iş ve artık dünya değişiyordu, devrimin yönü ve niteliği de değişik olmalıydı. Halkı tanımıyorlardı. Türkiye’nin özel şartları vardı. Şunu kabul etmeliydiler: Bu toprağın insanı Türk ve Müslümandı.” (s. 55) sözleri ile sağcıların inançlarını temelde kendisine göre haklı bir nedene dayandırmak istemektedir.

Roman boyunca karşı tarafa kin beslemediklerini, solculara karşı anlayışlı olmaya çalıştıklarını belirten yazar, aynı zamanda karşı tarafı yargılamakta ve eleştirmektedir:

“Aslında diğerlerine de kin beslemiyorduk ama bunu onlar anlamıyorlar, anlamak istemiyorlar veya anlayanlara prim vermemek için böyle yapıyorlardı. Onların bütün

meselesi sanki şu içerde aynı kaderi paylaşan üç-beş çocuktu. Eski kafayı muhafaza etmek için çeşitli oyunlar deniyorlardı. Hayret ediyordum onlara ve akıllı bir marksist aramak için boşu boşuna yüzlerini tahlil ediyor, hareketlerini takip ediyordum. Birkaçıyla konuşma fırsatım oldu, ama tatmin olmadım. Oysa entelektüel bir sohbet yaparız belki birileriyle diye düşünüyordum. Çok kapasitesiz buldum onları. Gerçi tüm bu dönem gençliğinin kapasiteleri tartışılır ya... Çok tecrübeler geçiren “Onlar”ın kendi konularında bile daha cahil olduklarını sezinledim, gördüm. Ve birçok suçu kendimde, kendimizde, çoğu kere mekanizmada ararken bu lanet olası köşe kapmacada, kalleşe vuruşmalarda şu karşımda duran ve nefret dolu bakışlarla aklı sıra hava atan, sadece etnik problemlerle böyle bir çatışmanın içinde yerini alan ve birçok davranışlarıyla de hiçbir değer tanımayan ve hiçbir değere de sahip olmayan militan pozlu yaratığın da bir jakoben olarak payını ihmal ettiğimi anladım. Onu hiçbir yaklaşım yola getiremezdi” (s. 87).

Romanlarda her iki taraf birbirini eleştirmekte, sağ düşünceden olanlar sol düşünceden olanları “marksist”, “komünist”, “anarşist” olarak görmektedir. Sol düşünceden olan kesim de sağ düşünceden olanları “faşist” olarak nitelendirmektedir. Her iki taraf, birbirini “bölücü”, “vatan haini” ve “lümpen” olarak eleştirmektedir. Ayrıca her iki taraf birbirlerini, savundukları düşüncenin anlamını tam olarak bilememekle, sığ düşünceler içinde olmakla suçlamaktadır.

5. DEVLETE VE DEVLETİN TEMSİL GÜÇLERİNE BAKIşI

İncelenen romanlarda devlete ve devletin temsil güçlerine bakış açısı genellikle, siyasi örgüt üyelerinin askerle, polisle ve tutuklu kaldıkları sürece karşılaştıkları memurla ilişkileri ve onlar hakkındaki düşünceleri

üzerinden verilmektedir.

Kaan Arslanoğlu'nun Devrimciler romanında, Akın, örgüt üyelerinden birisi ile buluşmaya giderken "karşıdan dağınık nizamda beş kişilik askeri devriye"nin gelişini görür ve korkuya kapılır. "Yorgun adımlarla sallana sallana ilerleyen gölgelerin yanlamasına tuttukları tüfekleri, bol parkaları, kocaman miğferleriyle, ürkütücü, düşsel bir görünümüleri vardı" (s. 39). Akın ve örgütün diğer üyeleri yakalanmaktan korktukları için herhangi bir yerde polis ya da asker gördükleri zaman korkmaktadır. Akın korkusunun ve heyecanının etkisi ile yolda gördüğü askerleri "masalsı varlıklar"a benzetmektedir.

Polislerle yaşanan gerginliklerin etkisi sonucunda ve tutuklanma olayı üzerine örgüt üyelerinden Bedri kendi kendine polisleri kızmaktadır. Bedri, "Bak sen şu küstaha, diye köpürdü. Herif hepten şımarmış. Eskiden böyle konuşacaktı yüzüme karşı da görecekti gününü. Ulan, bir çıkacaksın suratının üstüne ağız burun yamaşsın" (s. 148) diye düşünmektedir.

Devrimciler romanında, örgüt üyeleri tutuklulukları süresince kendilerine işkence yapan memurlara karşı öfke duymakta ve memurlar hakkında olumsuz düşünmektedir. Olumsuz düşünceler zaman zaman yerini iyi düşüncelere bırakır ve örgüt üyeleri, memurların görevlerinin gereğini yerine getirdiklerini düşünmektedir. İşkence sırasında Bedri, olumlu düşünceleri şöyle dile getirmektedir:

"Cellatların çoğu hiç de olağanüstü, anormal ya da sapık denilebilecek insanlar değiller. Çoğunun sıradan insanlardan çok farklı özellikleri yoktu. İnsan nice sorgulardan sonra tanıyabiliyordu onları. Sorguya getirilenlere, kendilerini çok zalim, çok acımasız, çok vahşi, acı vermeye susamış, duygusuz yaratıklar olarak gösterebilmek için her birinin kendisine göre geliştirdiği

taktikleri, yöntemleri vardı. Ancak günler geçip her sövgünün, her yumruğun, her tekmenin sahibini tanımaya başlayınca kişi, karşısındakilerin o güne dek hiç karşılamadığı zalimliğin hilkat garibeleri değil, gayet basit, alelade insanlar olduklarını anlıyordu” (s.200).

Bedri, cezaevindeki memurların bu işten gerçekten hoşlanıp hoşlanmadıklarını “yoksa doldurulmuş, zekası kıt bir emir kulu olmasından ötürü mü bu denli saldırgan ve düşman”ca olup olmadıklarını merak etmektedir.

Bedri memurlar hakkında kendine, “onlar için sapık ruhlu denilebilir miydi?” sorusunu sorar. Bedri’ye göre bazıları belki sapık ruhlu olabilir ama çoğunu “meslekleri sapıklaştır”maktadır. (s. 202). Bedri yargılamalarında gerçekte “korkunç” olanın memurlar değil, onlara verilen görev olduğu sonucuna varmaktadır. “İğrençlik onlara verilen görevlerdeydi. Korkunç olan yaptıkları işti. Bu adamların hastalığı kişiliksizlikti. Toplumda üzerlerine aynı görev verildiğinde aynı bağnazlıkla saldıracak öylesine çok insan vardı ki, bunları birer kişi olarak değerlendirmek gereksizdi...” (s. 202).

Ayşegül Devecioğlu’nun, Kuş Diline Öykünen romanında, polisin görevini yerine getirirken sergilediği şiddeti öne çıkarmaktadır. Gülay’ın annesi Vildan Hanım, kızının yani Gülay’ın evlerine gelen kimi mühendis, kimi doktor gençlerden birisi ile evleneceğini düşünerek devrimci kızına çeyiz hazırlıkları yapmaktadır. Vildan Hanım’ın dünyası, Gülay’ı aramak üzere evlerine basan polisle yıkılır. “Benim kızım bir şey yapmadı, suçu yok deyince polis, yaşına başına bakmadan yapıştırmıştı tokadı. Çoluk, çocuk, Kadir Bey dahil hepsini emniyete götürmüşler, Gülay’ı yakalayana kadar orada tutmuşlardı” (s. 42).

Romanda Gülay’ın tutuklu kaldığı süre içinde polisler başta olmak

üzere askerden ve diğer cezaevi görevlilerinden gördüğü işkenceler anlatılmaktadır. “Hapishanede işkence bitmemişti. Koğuş sık sık askerlerce basılıyor, herkes sıra dayağından geçiriliyor, eşyaları, iç çamaşırları, yiyecekler, silah ya da başka bir şey arama bahanesiyle koğuşun ortasına atılıp çiğneniyordu” (s. 42). Romanda, işkence yapan sadece cezaevi memurları ve polis değil, asker de aynı grupta yer almaktadır.

Gülay gördüğü işkencelerin ardından, ‘polis’ adını duymaktan dahi, rahatsızlık duymakta ve korkmaktadır. “Polis... Bu sözcüğü duyduğu an, Gülay’ın tenine canlılık veren ne varsa, ürkmüş kuş sürüleri gibi kanatlanıp uçuverdi. Geride yalnızca hastalıklı, bulanık bir beyazlık kaldı” (s. 54).

Romanda Yavuz sürekli bir şekilde polis korkusu ile yaşamakta ve aranmaktadır. Romanın sonunda polisle çatışmaya girer, açılan yayılım ateşinde vurulur. Yavuz, yerde yatarken “son bir gayretle, yeniden kalkmaya çalışınca, içlerinden biri, elinde silah olmadığını bile bile ateş etti” bu ateşin ardından Yavuz yüzüstü kapanır. Romanda, polisin bu davranışı ile savunmasız birisine karşı tutumu bir kez daha eleştirilmektedir.

Murat Uyurkulak Tol romanında devleti, “herkes için devlet, biraz daha elli ayaklı, kaşlı gözlü, silahlı mermili bir şey artık” (s. 85) diye eleştirmektedir. Uyurkulak bu eleştirisini roman boyunca okuyucuya hissettirmektedir. Romanda, devletin ‘güç’ olması vurgulanmaktadır. Devlet, genellikle insanların canını yakan bir ‘erk’ olarak yansıtılmaktadır.

Öykülerde anlatılan İsmail devletin adamıdır, her olaydan haberdardır ve her olayda parmağı vardır. Ahmet (Yusuf’un babası). Ankara’da Umut Otel’de kalmaktadır. Ankara’nın en perişan otellerindendir Umut Otel. Bir gün Umut Otel’de hummalı bir çalışma başlar. Otel günlerce

temizlenir. Normal günlerde otele pek uğramayan patron ve ellerinde telsizleri bulunan çeşitli adamlar gelir. Ahmet heyecanla otelin sakinlerinden Mehmet'e "nedir bu hazırlık, kimdir bu adamlar" (s. 122) diye sorar. Mehmet'in "yıllık ikramiyemiz" diye nitelendirdiği kişiler, devletin adamlarıdır. Mehmet, "Her yıl devletin bazı kalıplı adamları gelir buraya, üç dört gün hem alem yapar, hem de önemli meseleler konuşurlar" diye Ahmet'e devlet güçlerini temsil eden görevliler hakkında açıklamalar yapmaktadır. Ahmet Umut Otel'e gelmelerine, orada kalmalarına şaşırır, "başka yerleri mi yok gidecek, bu viraneye gelirler" (s. 122) diye sorar. Mehmet gelenler hakkında;

"Bunlar öyle benim bildiğim devlet büyüklerinden değildi, hassas işlerle uğraşırlardı, onların yapıp ettiklerine bizim gibilerin akli ermezdi, toplantı yaparlarken değil odalarına girmek, otelde dolaşmak bile yasaklanırdı, kapılarında silahlı adamları nöbet beklerdi, hizmeti de onlar görürdü. O yüzden pek göz önünde olmak istemezler, buraya gelirlerdi..."

Patron bunlar çok sıkı, çok mühim adamlar, en büyük devlet büyüğünden bile büyük adamlar derdi. Hele bir İsmail vardı, dev gibi bir adamdı, yüzünü gören iki gün kendine gelemezdi, hep siyah gözlük takardı, kimseyle konuşmazdı, talimatlarını parmaklarıyla verirdi. Ondan duymuş olmayaydım ama, bütün o anarşist gençleri İsmail'in yakaladığını söylüyorlardı" (s. 122).

şeklinde açıklamalar yapmaktadır. Yazar, devletin istihbarat örgütünün çalışmaları hakkında eleştirel bir yaklaşımla bilgiler vermektedir.

Tahsin Yücel'in Peygamberin Son Beş Günü romanında Peygamber, eski dostlarından Matrakçı Maruf ile uzun zaman aradan sonra karşılaşır ve pek çok arkadaşının hapishaneye girdiğini öğrenir. Duyduğu isimlere çok şaşırır. Matrakçı Maruf ve diğer arkadaşları da Peygamber'in hapishaneye girmemesine şaşmaktadır. Matrakçı Maruf

tutuklamalarla ilgili olarak, “bir suç işlediklerini düşündükleri için değil, siyasal bir amaçla tutukladılar, bunun için de ince eleyip sık dokumadılar: belirli bir sayı saptayıp o sayıda adam aldılar içeriye” (s. 66) şeklindeki açıklaması ile devletin yöntemsel bir tutuklama yaptığını anlatmaktadır. Hapishaneye girmemesinden dolayı eksik bir devrimci ozan olduğunu düşünen Peygamber, devlet güçlerini “faşist” olarak değerlendirmektedir. “Faşistlerin, bilerek ya da bilmeden, en büyük kötülüğü kendisine yaptıklarını” (s. 101) düşünmektedir.

Düzenin eleştirisini yapan Peygamber’e göre, devlet devrimciler üzerine oyun oynamaktadır;

“Peygamber’e öyle geliyordu ki, en azından şu son bir iki yıl içindeki etkinlikleri bu konuda sağlam ipuçları vermekteydi: komünist, marksist, leninist, maoist gibi görkemli nitelermeler altında, Marx’ı bilmeleri gerçekten olanaksız görünen kavruk delkanlıları topluyor, böylece marksçılığın ereğinin evrensel proleter devrimi değil, tehlikeli bir çocuk oyunu olduğu yönünde bir yanılsama yaratarak toplumu yolundan saptırmak istiyorlardı. “Faşizm devrimci ozanları halkına yabancılaştırmak için daha etkili bir yöntem bulamazdı” (s. 123).

Romanda torun Nazım’ı tutuklamak üzere evi basan polislerin Peygamberin yaşına bakmadan ona şiddet uygulaması eleştirilmektedir. Peygamber, polislerin Marx’larla, Lenin’lerle, Nazım’larla dolu kitaplığı ile ilgilenmemesini garip bir durum olarak değerlendirmektedir. “Bu adamlar bu devletin polisleri olamaz” (s. 129) diye düşünen Peygamber polisin değişmiş olduğu yorumunu yapmaktadır.

Romanda Peygamber, yakalanan torununun izini sürmek üzere karakola gittiğinde polislerin kendisine karşı çok iyi davrandığını görür. Polisler Peygamber’e ıhlamur ikram ederek evine kadar götürürler. yazar polisi sadece şiddet uygulayan durumundan kurtararak polisin insani

özelliklerine de yer vermektedir.

Romanda torununu bulmak ümidi ile Balmumcu'ya giden Peygamber'in Kışla'nın girişinde sert bir yaklaşım sergileyen astsubayla ve yardımcı olmaya çalışan teğmenle diyalogunda da askerlerin 'iyi' ve 'kötü' davranışları birarada verilmektedir (s. 173).

Tahsin Yücel, torun Nazım'ın tutuklanmasının ardından eski dostu Fehmi Gülmez'in "Hemen yarın olmasa da eninde sonunda kurtarınız. Gerekirse, onun için özel yasa bile çıkartırız" (s. 160) sözleri ile devletin bireye göre düzenleme yapmasına dikkat çekmekte ve bu durumu eleştirmektedir.

Lütfi Şehsuvaroğlu Kafes romanında, cezaevinde gördüğü işkencelere, işkence yapan kişilerin memur olduklarını ve bu memurların mesailerini sona erince evlerine döneceklerini düşünerek dayanabilmektedir. İşkencecilere yönelik bakış açısı Kafes romanında da diğer romanlarda olduğu gibidir. "Bana dayak atan adamın suratını da görmüştüm. Bir anadolu çocuğu saflığında idi. Hiçbir şeyden haberi yok gibiydi. Bir makine gibiydi. Onu da o hale getirmişler. Ne yapsın?" (s. 50). Yazar, kendince objektif bir değerlendirme yapmaktadır.

İncelenen romanlarda, devlet "şiddet uygulayan" ve "uygulatan" bir güçtür. Polis, asker ve diğer memurlar ise, kendilerine verilen görev ve sorumluluğu, mesleklerinin gereklerini yerine getiren kimselerdir. Ancak, bu meslek gruplarını temsil eden kişilerin insani özellikleri asgari düzeye indirgenmiş olarak yansıtılmaktadır.

6. TOPLUMUN SİYASİ ÖRGÜTLERE BAKIŞI

Toplumun illegal siyasi örgütlere ve örgüt üyelerine bakış açısı romanlarda genellikle devleti temsil eden, polis ve memurların düşünceleri üzerinden verilmektedir. Ayrıca aileler ve örgüt üyeleri ya da roman kahramanlarının iş çevrelerinden kişilerinin bakış açısına da yer verilmektedir.

Kaan Arslanoğlu'nun Devrimciler romanında, Akın örgüt üyesi arkadaşı Turan'ın evine gider. Turan'ın annesi Fahriye Hanım gençlere kendilerini meraklandıkları, üzdükleri için çıkışır. Fahriye Hanım ve aileler çocuklarının geleceklerinden endişe duyarlar ve sürekli olarak çocuklarını merak ederler. Fahriye Hanım Akın ve Turan'a "Koca orduyla devletle başa çıkılır mı. Bunlar deli mi vallahi anlayamadım." (s. 63.) diye söylenir. Fahriye Hanım çocukların başının belaya gireceğini düşünmekte ve aileleri mahvedeceklerini söylemektedir.

Akın ve Bedri okullara astıkları pankartlarla ilgili olarak yaptıkları bir değerlendirme sırasında Akın, kendi okulundaki pankartı sabah işlerine giden pek çok insanın da gördüğünü ve bir arkadaşının duyduklarını anlatır Bedri'ye. "Bizimkilerden biri belediye otobüsündeymiş. Yolculardan birinin arkadaşına 'Helal be, hala uğraşıyorlar' dediğini duymuş" (s. 107). Bedri duyduklarına çok memnun olur, nitekim halktan destek görmek mücadelenin ilerlediğine işaret etmektedir.

Devrimciler romanında örgüt üyeleri toplantılarda toplumun kendileri hakkındaki düşüncelerini ele almaktadır. Bazı devrimcilere göre kendileri toplumun gözünde "yabani, kaba, saldırgan insanlar"dır (s. 128). Kimine göre ise, "Kitleler diye durmadan sözü edilen yığın devrimcilerin kaşından,

gözünden, bakışından değil, amaçlarından, amaçlarından da çok amaca giden yollarından çekiniyordu. Bazıları ise, “ ‘lumpen’ ya da ‘apolitik’ dedikleri kişilerin çoğu her şeyi kendileri kadar biliyor, görüyordu... devrimciler onlar için uzaydan gelen yaratıklar kadar yabancı değildiler. İnsanlar mücadele etmenin gereğine inanmıyorlardı. İnananlar korkuyordu. Devrimcilerden değil, mücadelenin kendisinden korkuyorlardı” (s. 128).

Polise göre örgüt üyeleri hem vatan haini hem de kendileri için iş yükü demektir. “Vatan hainleri, ne istiyorsunuz lan bu milletten. Sorgu neymiş... Hemen geberteceksin böylelerini. Bak lan bana, beş dakika içinde ne biliyorsan anlatacaksın tamam mı. Bak eve bir dakika geciktir, nasıl oyuyorum kabak gibi seni.” (s. 180).

İşkence sırasında yüzlerini saklayan polisler bu durumun anlamsızlığından şikayetçi olmaktadır. Çünkü kendileri “bu vatan için” çalışmaktadır. Yüzlerini saklaması gerekenlerin kendileri değil, “satılmışlar” (s. 181) olarak nitelendirdikleri örgüt üyeleri olduğu savunulmaktadır.

Polisler örgüt üyesi gençleri bazen kendi yakınları, evlatları, kardeşleri gibi görmektedir. Gençlerin sonuçsuz bir mücadele içinde olduklarını düşünerek, onların durumuna üzülmeakteler; “Senin tek suçun kandırılmış olmak. Gençlik... Gençlikten oluyor bunlar, başka bir şey değil” (s. 182). Zaman zaman ise örgüt üyelerini terörist olarak görüp intikam almak isterler. Örgüt üyelerinin tutuklu kaldığı sürede işkence sırasında, bu düşüncelerini belirtmektedirler. Çıkan çatışmalarda kendi meslektaşları öldürülmüştür;

“Ne istedin ulan o gariban polisten? Kaç çocuğu vardı adamcağızın; kurşunu sıkarken biliyor muydun bunu! Üç çocuk, bir kadın yetim kaldı. Kim bakacak ulan şimdi onlara; sen mi para yollayacaksın! Dışınız zayıflara geçer zaten... İpe göndereceğim seni hiç yolu yok. Seni ipte görmezsem müdürlükten istifamı basarım... Vatan hainleri,

asil halk düşmanı sizsiniz be” (s. 189).

Ayşegül Devecioğlu’nun Kuş Diline Öykünen romanında, Gülay’ın patronu Nusret Bey, Gülay’ın annesine kızının aslında kötü bir insan olmadığını ama “çocukların kullanıldığını” söyler. Nusret Bey’e göre, “dur diyen olmasaydı çok başka yerlere gidecekti iş, arada gençler ezildi” (s. 13). Nusret Bey kendisi de çocuğunun bu duruma düşmemesi için onu yurt dışına göndermiştir.

Gülay’ın ailesi sol görüşlü insanlardır. Babası Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmendir. Gülay’ın da devrimci olmasını doğal karşılarlar. Ancak Gülay hapishaneden çıkınca babası onunla hiç konuşmaz. Çünkü babasına göre Gülay, “çok başka işlere karışmıştı. Ailesini perişan etmişti” (s. 42).

Yavuz’un amcası Muzaffer Bey ise, oğlunun devrimci olmasını düşünemez bile. Her fırsatta arkadaşlarıyla, yani “üç-beş beyinsiz eşkiya” ile bağını kesmesini ister. Nitekim, oğlunu ortamdaki uzaklaştırmak amacıyla ilk fırsatta yurt dışına (Amerika’ya) gönderir.

Romanda devlet yetkililerine göre örgüt üyeleri, devletin güveni ve huzuru için tehlikelidir. Halktan da pek çok kişi aynı düşüncededir.

“Toplumun huzuru ve güvenliği için,” diyordu, televizyon... “Huzuru bozmak için yer altı çalışmaları başladı,” diye uyarıyordu devletin başındakiler. Nusret Bey, “Memleketin huzuru başka türlü sağlanamadı ne yazık ki,” demişti. Annesi hayıflanıyordu: “Aman memleketin huzuru yeniden bozulmasın” (s. 67).

Devrimci örgüt üyelerinden İbrahim’e göre halk devrimcilere güvenip inanmakta ve sığınmaktadır. “Faşistlerin cinayetlerinden sonra halk, devrimcilerin karşılık vermesini bekliyordu” (s.80).

'Devrimciler' romanında olduğu gibi Kuş Diline Öykünen romanında da işkence yapan memurların zaman zaman örgüt üyelerine babacan tavırlarla yaklaşımları verilmektedir. Örgüt üyelerine göre bu yaklaşımların gerçek niyetleri ise belirsizlik içermektedir. Amaç, örgüt üyelerinin konuşmalarını sağlamak olabileceği gibi gerçekten insani duygular da taşıyabilir.

"İbrahim!... Sen diğerleri gibi zengin çocuğu değilsin oğlum... Senin anan baban emekçi... Bak, ne güzel, en iyi okulu kazanmışsın. Bir eli yağda, bir eli balda büyümüş olanları da gördük. Kendilerini kurtarmak için az adam ele vermediler. İbrahim, gel konuş oğlum, yazık etme daha fazla kendine... Devrimcilik filan artık hikaye oldu oğlum!!! Bak Polonya'ya... Gümbür gümbür gidiyor sizin Sosyalizminiz..." (s. 82).

Devleti temsil eden, cezaevinde görevli memurlar örgüt üyelerinin boş bir çaba içinde olduklarını Kuş Diline Öykünen romanında da sık sık ifade etmektedir. İşkence yapan memur, İbrahim'i "Bak sen canını koyuyorsun bu işe; ama boşuna... Yarın devrim yaparsınız, bu halk yine ayaklanır. Pişman olursun o zaman. Bu işler için canını vermeye değmez İbrahim!!!" (s. 121) diye iknaya çalışmakta aynı zamanda da örgüt üyeleri ile dalga geçmektedir.

Tahsin Yücel'in Peygamberin Son Beş Günü romanında, Peygamber torununun tutuklanmasının ardından birkaç kez karakola gider. Oradaki polisler Peygamber'e zaman zaman iyi davranırlar ancak Peygamber'in ısrarlı tutumları polisleri kızdırır ve kendi başlarının belaya gireceğinden korkarlar. Polisler Peygamber'e,

"kendileri asker, polis, gece gündüz demeden ülkede düzeni korumaya çalışırken, bakkal, kasap, soför, çiftçi, bir lokma ekmek için çırpınırken, birtakım hazır yiycilerin ozan mozan ayaklarına yatarak anarşi, yani komünizm kışkırtıcılığı yapmalarının en büyük insanlık suçu

olduğunu” (s. 176)

Murat Uyurkulak'ın Tol romanında örgüt üyelerinin örgütten ayrıldıktan sonra toplum tarafından dışlandığı Yusuf'un işten atılma nedeninin açıklanması ile belirtilmektedir. Yusuf'un patronunun Yusuf'u işten çıkarma nedeni bir zamanlar örgüt üyesi olmasıdır. “Son derece net cümleler kurdu beni kovarken: Bölücüydüm, teröristtim, mimliydim ve bu şartlarda birlikte çalışmamız namümkündü” (s. 16).

Şair'in Yusuf'a verdiği öykülerden birinde Oğuz, Şadi, Canan ve Adnan'ın bir mahalleye yerleşmesi ve oradaki yaşamları anlatılır. Mahalle halkı gençlere yardım etmez ama zarar verecek bir davranışta da bulunmaz.

“Ahali dört gence hiç yardım etmedi, yanlarına hiç yaklaşmadı, hep uzaktan bakmakla kaldı. Ama biliyorlardı ki, gençler zaten yaralıydı, bu yüzden ahali polise de konuşmadı, onları çekiştiren yaşlı kadınlar bile susmayı bildi. İyi de oldu, çünkü o bilgi üç beş yıla kadar ahaliye çok lazım olacaktı” (s. 88).

Murat Uyurkulak romanının sonlarına doğru üniversitede öğretim üyesi bir iktisat doktorunun devrimcilere karşı tutumunu şöyle vermektedir:

“devrimciler zaten oldu olalı fazla cüretli, pek hoşlanmadığı tiplerdir. Tedirgin olur onlardan, çok derinlerde bir saygının, bir tür hayranlığın, kabadayı filmlerini ona hep bir tür sıkıntıyla izleten o korkaklık duygusunun altını kazdıkları, ona rahat vermedikleri için sevmez onları” (s. 207).

Romanda aydın kesimle ilgili bir değerlendirme bulunmamakla birlikte İktisat doktorunun ideolojisi ile ilgili ya da apolitik bir insan olup olmadığına dair herhangi bir açıklama yapılmamaktadır. Dolayısıyla romanda aydın kesimin bakış açısına değinilmesine karşın net bir

açıklama yer almamaktadır.

Romanlara göre, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesinde toplumun büyük bölümü siyasi oluşumlara karşı sempati duymaktadır. Örgüt üyelerine yardım edilmese bile, zarar verecek davranış ve tutumlardan kaçınıldığı anlatılmaktadır. Askeri Darbeden sonra ise toplumun düşüncesinin değiştiği, siyasi oluşumlar ve örgütlerin zararlı olarak görülmekte olduğu anlaşılmaktadır. Geçmişte örgütte yer alanlar ile ilgili olarak toplumun genelindeki düşünce, örgüt üyelerinin kandırıldıkları, topluma ve devlete zarar verdikleri yönünde ağır basmaktadır.

7. SİYASİ ÖRGÜT ÜYELERİNİN TOPLUMA BAKIŞI

Kaan Arslanoğlu Devrimciler romanında, romanın başından itibaren örgüt üyelerinin çevreye yönelik, topluma yönelik düşüncelerini vermektedir. Bir buluşmaya gitmek üzere hazırlık yapan Akın, o sırada bulunduğu evin penceresinden çevreyi izlemektedir. Sokakta oynayan çocuklara bakarak çocuklar ve büyükler hakkında düşünmektedir. Sokakta oynayan çocukların dış görüntüleri ile ilgili değerlendirmeler yaparak gözünde onları birer yetişkin olarak canlandıran Akın'ın yargıları, örgüt üyelerinin topluma bakış açıları konusunda fikir vermektedir; "Kelime hazneleri dardır. Küfürleriyle anlam katarlar konuşmalarına. Belden aşağı şamataları erkek olduklarını anımsatır, güven verir onlara. İki lafı bir araya getiremedikleri halde, aksini kabullenmez inatçılıklarıyla ahkâm keserler" (s. 10). İhtiyarlar ise, "ezik, boşa geçmiş yaşamlarının kafalarındaki tortularıyla gençlere akıl öğretirler" (s. 10). Akın her yaş kategorisi ile ilgili yorumlar yapmaktadır. "Aile reisi, bildiği bildik, inandıklarından emin orta

yaşlılar... Lümpen gençler... Düşünme tembelliği, bilgisizliğini bilmeme, alışlagelmiş olana körü körüne, ama kendinden bir şey vermeden inanış... yoksulluğa, geriliğe zevk alırcasına boyun eğiş; küçücük bir çıkar için çirkefleşme..." (s. 10). Akın'ın aklı "bilinçsizlik ve geriliğin yığının tek tek unsurları üzerindeki somut şekillenişine" takılmaktadır (s. 11). Akın, bu durumdaki halkla devrime gidecek yolda kendi işlerinin zor olduğunu düşünmektedir.

Bedri kahvelerde zaman geçiren insanlara yönelik değerlendirmeler yapmaktadır:

"Ne iş yapar bu insanlar, nasıl bunca boş zamanları olur, nasıl geçinirler? Giysileri öyle kötü de sayılmaz. Böyle yüzbinlerce insan var, milyonlarca... Enflasyon azdıkça azıyor, pahalılık dayanılmaz boyutta; bu insanlar hala keyifleri gıcır, kahveleri dolduruyorlar, oyunları oynuyorlar" (s. 46).

Bedri, kuyumcu soygunu yapacakları sabah insanları gözlemleyerek herkesin günlük telaş içinde olduğunu görür ve; "İnsanlar ancak kendi önlerindeki, kendi burunlarının dibindeki güçlükleri, sorunları görebiliyorlardı. Her insan için en büyük problem kendi önündeki problemdi" (s. 115) diye insanların duyarsızlığına, tembelliğine tepki göstermektedir. Bedri'nin topluma yönelik değerlendirmesi aynı zamanda kendi durumunun tespiti olmaktadır.

Örgüt üyesi Turan, evlerine gelen, annesinin arkadaşlarının konuşmalarından, yaptıklarından hoşlanmaz. Akın'a şikayet eder; "Bir şamata bir şamata, görsen eşşek kadar kadınlar. Çenelerinden kafam patladı. Bak sesleri ne biçim geliyor. Aşağı kattaki kadın tam bir manyak. Bir teyp getirmiş, çok lazımdı... Arabeskler, oyun havaları..." (s. 59) diye ev kadınlarını eleştirmektedir.

Romanda, örgüt üyeleri toplumdaki depolitize olan insanlara yönelik eleştirir bir yaklaşım sergilemektedir. Akın'ın amfide derse katıldığı bir gün arkadaşları üzerine yaptığı değerlendirmeler kendileri gibi düşünmeyen insanlara yönelik eleştirilerini açıklamaktadır;

“Ön sıralarda hala anlayamayıp garipsediği o tuhaf insanlar çoğunlukta idi. Bunlar amfiden amfiye geçerken ön sıraları kapmak için birbirleriyle yarışır, hastane içinde ellerinde bond çantalar, topukları artlarına vura vura koşarlardı. Bu grup içinde temelli sinirini bozan birtakım tipler daha vardı ki, dersten önce ve sonra mutlaka koşup hocanın etrafını çevirirler, yıllar sonraki asistanlıklarını garantiye almak için ya da belki içlerindeki hedefsiz göze girme dürtüsünden ötürü, oradan buradan sorular sorup konuşurlardı... Orta sıralarda her şeye karşı ilgileri orta derecede olan öğrenciler çoğunlukta idi. Bunlar arasında tanıdık simalar daha fazlaydı. Örneğin üçü kendi taraftarlarındandı. Arka sıralardakileri incelemedi. Mum tiplerdi bunlar, 'kahve çevresi'nin insanları... Bazılar hala bir takım grupların adamları durumundaydı. Çoğu 'kronik demokrat'tı. Kronik demokratlar ya başından beri hiçbir siyasi gruba yakınlaşmamış kişilerdi ve yakınlaşacakları da yoktu –kroniklikleri buradan geliyordu- ya da eskiden bir siyasetin kadrosu veya taraftarı durumundayken sonradan ayrılmış unsurlardı” (s. 126).

Örgüt üyeleri topluma yönelik eleştiriler yapmaktadır. Sonuçta bütün çabalarının eleştirdikleri halk için olduğunu her fırsatta vurgulamaktadır. Aylin işkencede ölen arkadaşı Bedri'yi düşünür ve Bedri'nin “oldu bittiye getirilen ölümünü” (s. 216) içine sindiremez.

“Evet biliyorum, şimdi dirilseydin hepimizi affederdin. Bizleri bağrına basardın. Oysa öldüğünden bile haberleri yok senin. Hiçbir gazete yazmadı ki haberini. Hiçbir 'demokrat' köşe yazarı yanaşmadı ki senden bahsetmeye. Senin gibi insanların yaşadığından habersiz onlar, değil ki ölümüne üzülsünler. Anarşistlerin öldürülmesinden memnun kalıyor 'dostların'. Ama sen yine de affederdin Bedri. Kabahat halkta değil, halkı bu hale getirenlerde

derdin" (s.216).

Ayşegül Devecioğlu'nun Kuş Diline Öykünen romanında Gülay, patronu Nusret Bey hakkında "zenginliğin, tuzu kuruluğun o hoyrat bilinci"nde (s. 13) olduğunu düşünmekte ve bu duruma içten içe öfkelenmektedir.

Hapishaneden çıktıktan sonra kabuğundaki yaşamında "Gülay'ın kendine ait hiçbir şeyi" yoktur (s. 15). Gülay diğer şirketlerde çalışan ve çekmecelerinde makyaj malzemeleri, çorapları... (s. 15) olan sekreterleri "Tarlalarda biten ayırık otlarına" (s. 15) benzetmektedir. Gülay, "istenmeseler de, hor görülseler de, kök salmış yaşayıp giden" (s. 15) bu arkadaşlarının yaşamına, düşüncelerine anlam vermemektedir.

Örgüt üyesi İbrahim'in mektuplaştığı bir arkadaşı mektubunda "güncel sorunları ve devrimci mücadelenin aldığı yeni biçimleri tartışmak üzere" (s. 52) gittikleri bir evde, ev halkının örgüt üyelerine gösterdiği ilgiden rahatsız olur ve eleştirir. "... iş, güce tapmaya dönmüş. Şimdi biz güçlüyüz ya. Başka politikacılara olduğu gibi, izzeti ikram bu kez bize" (s. 52) diyerek ezilen halkın güçten, güçlüden yana olma tutkusunu eleştirmektedir.

Tahsin Yücel'in, Peygamberin Son Beş Günü romanında toplumu genellikle "kenter" diye niteleyerek eleştirdiği dikkati çekmektedir. Fethi Naci, Tahsin Yücel'in "kenter" sözcüğünü "burjuva, zengin" karşılığı olarak kullandığını ancak, 'kenter'in 'burjuva'yı karşılamadığını belirtmektedir (Naci; 1992). Romanda "kenter"ın kullanımı, burjuva anlamını içermekle birlikte daha geniş bir anlatımı, 'halk' kavramını da içine almaktadır.

Peygamber eski dostlarından Matrakçı Maruf'la karşılaşır ve pek çok dostunun "içeri girdiğini" öğrenir. Kendisinin içeri girmemiş olması, "acıda bile birliğe ve eşitliğe izin verilmemesi" anlamına gelmektedir ve bu

düşünce Peygamber'i çok kızdırır. Peygamber, kendi yaşadığı mekanı da eleştirmekte ve "tam bir kenter evi" şeklinde olduğunu düşünmektedir;

"O akşam evde her şey çirkin, donuk, itici göründü gözüne, Feride'nin, Marx'ın, Lenin'in fotoğrafları ve kitaplar dışında, neye baktıysa içini kararttı, "Tam bir kenter evi işte, ne eksik, ne fazla", diye düşündü" (s. 67).

Peygamber, "kış güneşinin altında, küçük bir parkta" (s. 122) oturmaktadır. Yoğun düşüncelerin etkisi ile parkta oturduğunun farkında değildir. Fark eder etmez kendisini "kenter" gibi davranmakla suçlamaktadır; "herhangi bir kenter gibi, parklarda yaşlı kadınlar ve çocuklar arasında kanepelere oturup güneşlenmesinden daha mantıksız bir şey olamazdı" (s. 123).

Peygamber, polisleri "devrimci düşüncüyü en son anlayacak kişiler" (s. 146) olarak bakmakta ve "devrim yapmış bir toplumda, polisin yeri bulunamayacağını" düşünmektedir (s. 146). Ancak torununun tutuklanmasının ardından polislerle yaptığı konuşmalar ve karakoldaki polislerin kendisine iyi davranması Peygamber'i ülkede devrim düşüncesinin polisler arasında bile yayıldığı (s.146) gibi bir düşünceye sevketmektedir. Fakat bu düşüncesi uzun sürmez. Karakola sonraki gidişinde "genç komiser"nin bu kez Peygamber'i azarlaması ona anlamsız gelir "Bu ne biçim memleket, bunlar ne biçim insanlar? Daha bu sabah devrimcileri destekler görünen genç komiser nereye gitti? Her şey tersine mi dönüyor? Tarihsel gerçek ne oluyor? Tarih geriye doğru mu ilerliyor? Biri marksçı, biri faşist iki ayrı tarih mi var yoksa?" (s. 176) şeklinde düşünmektedir.

Peygamber "bugüne dek faşizmin kol gezmiş olması"nı ise kenterce yaşantıya bağlamaktadır. Peygamber'e göre "kenter eşit bencillik, bencillik eşit faşizm" (s. 205) dir.

Murat Uyurkulak'ın Tol romanında basına yönelik eleştiriler yer almaktadır. Yusuf dergilere gönderdiği yazılarının reddedilmesini, yayıncıların ve dergi sahiplerinin bu yazıları yayınlayacak kadar cesur olmadıklarına yormaktadır. Böylece basının muhalif olamamasının altı çizilirken sorumluları da "korkak" olarak görülmektedir. Yusuf, basının tutarsızlığına yönelik eleştirilerini bir istasyonda gazete alırken yapmaya devam etmektedir:

"son zamanların şu bir tatlı kaşığı solcu, bir çay kaşığı sağcı gazetelerinden istedim. Onlardan başka bir şey okumaz olmuştum. Makul bir alışveriş vardı o gazetelerle aramızda. Onlar zekice kurgulanmış, çıkıntıları budanmış yasal öfkeler, incesinden yazılmış sinema yazıları arz ediyor, benimse en azından neye öfkelenilmesi gerektiğinden ve Amerikan filmlerinden düzenli olarak haberim oluyordu" (s. 31).

Uyurkulak romanda, ülkeyi yönetenlere ve sağcılara, "...Herifler vatan millet ayağına memleketi yediler bitirdiler" (s. 159) diye eleştiriler getirmektedir.

Lütfi Şehsuvaroğlu Kafes romanında, başkalarının, toplumun "hüküm ve yargılarına" (s. 44) ihtiyaç olduğunun altını çizmektedir. Hiçbir şeyi umursamaz görünenlerin "en umulmadık yerde yargılarını" verdiklerini (s. 44) belirten yazar, toplumun duyarsız ve belleksiz olmadığını vurgulamaktadır. Ancak yine de 12 Eylül 1980 Askeri Darbe öncesi sağ ve sol saflarda yer alanların hangi tarafta olduğuna bakmaksızın, taraf olmayanlara göre daha onurlu olduklarını savunmaktadır. Apolitik ve tarafsızlıklarını koruyanların ise daha zararlı olduklarını iddia etmektedir: "Hiç karışmayanlar, onlar umarsızlıklarıyla daha bir kan dökücüdürler gerçekte. O hengamede suskun, korkak ve nemelazımcı vicdanların esas şimdi konuşmaya hakları yoktur" (s. 105).

Romanlarda örgüt üyeleri ya da roman kahramanlarının toplumu sık sık eleştirdiği görülmektedir. Halkın desteği olmadan amaçlarına ulaşmalarının söz konusu olmadığını bilen örgüt üyeleri zaman zaman halkın bilinçsizliğinden, mücadele etmemesinden yakınen eleştirilmektedir.

Romanlarda medya çalışanları ve medya sahiplerinin siyasal iktidarın yanında yer aldıkları vurgulanmakta ve siyasal iktidarla çıkar ilişkileri içinde oldukları savunulmaktadır.

8. İDEOLOJİK SAPMALAR, İÇ ÇATIŞMALAR, ÖZELEŞTİRİ

İncelenen romanlarda yazarların, geçmişleriyle hesaplaşma içinde olduğu görülmektedir.

Kaan Arslanoğlu'nun Devrimciler romanında örgüt üyelerinin hem kendileri ile ilgili hem de örgütün yapısıyla ilgili özeleştiriler yaptıkları ve sık sık iç çatışmalar içinde oldukları görülmektedir.

Romanda Akın, şehir dışından İstanbul'daki faaliyetlere katılmak üzere gelen Hüseyin'i karşılar. Hüseyin ile ilk buluşmalarında düşündükleri, aynı zamanda örgütün teşkilatlanmasına yönelik eleştirilerdir. Akın, "... sadece aranıyor diye, getirip birini böyle bir şehirde sorumlu yapmazlar. Vardır mutlaka bazı yetenekleri" diye olumlu bir düşüncenin ardından "gerçi yetenek arayan kim. Çizgiye yatkın mı. Askeri cesareti nasıl. Ağzı biraz laf yapıyor mu; al sana bir yönetici" (s. 11) şeklinde eleştirisini yapmaktadır.

Örgüt üyeleri, örgütün varlığı ve geleceği için ilişkilerini iyi tutmak zorundadır. Birbirlerini desteklemek, yardımcı olmak gerektiğinin bilincinde oldukları söylenebilir. Ancak örgüt üyeleri içten içe birbirleri hakkında olumsuz düşünceler geliştirmektedir. Akin, toplantıların birinde arkadaşları için şöyle düşünür: "...Tamer'in işgüzarlıklarından sıkılmıştı artık. Hülya'da fikrini, durumunu, açık açık ortaya koymaz, ters ters cevaplar verir, somurtur otururdu" (s. 22).

Örgüt üyeleri kendileri ile ilgili olarak sorgulamalar içine girmektedir. Korkuları, itiraf edemedikleri duyguları vardır ve bunların zaaf olarak görülmesinden, eleştirilmekten korkmaktadırlar.

Akin, "kafamızın içindeki soruları olduğu gibi açığa vurmaktan korkuyoruz" diye korkusunu kendi kendine itiraf eder ama "kitle ürkek ve yılgın, bundan sonra adımlarımızı dikkatli atmak zorundayız, diyemeyiz. Böyle dersek 'pasifist' oluruz" (s. 28) korkusunu da kendi kendine dile getirmektedir.

Devrimciler romanında, örgüt üyeleri aynı düşünceden farklı grupları "korkak" olmakla, "kendi korkularını kitlelere mal etmeye" (s. 26-27) çalışmakla suçlamaktadırlar. Ancak kendi yaşadıkları sorunlara baktıklarında durumun farklı olmadığını görmektedirler.

"Yaşadığımız dönemin ruhunu gerçekten kavrayamıyorlar. Sorunun kökü burada yatıyor herhalde... Başka gurupları eleştirip duruyoruz. Sonra bir bakıyoruz; kendi içimizde halledememişiz ki bazı sorunları, kendi yoldaşlarımıza kavratamamışız ki bazı şeylerin önemini..." (s. 48)

diye eksik noktaların tespiti yapılmaktadır.

Çoğunluğu üniversite öğrencisi olan örgüt üyeleri, yürüttükleri faaliyetler ve üyesi oldukları örgüt sayesinde kendilerini ideolojik bir tatmin

içinde hissetseler dahi yaşlarının ve yaşayamadıklarının etkisi ile herhangi bir siyasi faaliyet içinde olmayan gençlerin ve her insanın doğal bir süreç içinde yaşaması, hissetmesi gereken duyguları yaşamaktadırlar. Oysa, romanlardan da anlaşılabacağı gibi örgütsel faaliyetlerinin ve ideolojilerinin bir sonucu olarak bu duyguların düşünülmemesi, yaşanmaması gerekmektedir. Örgüt üyeleri duygu ve düşüncelerini bastırarak yollarına devam ederler. Bedri ile görüşmeye giderken Aylin'in kafasında bu düşünceler bulunmaktadır:

“Evinden bu kısa süreli ayrılığın ruhunda yaratmış olduğu sarsıntı sorunu yine gelmiş kafasına takılmıştı. Son bir haftadır en çok düşündüğü konuydu bu. Ailesine düşkünlüğü üzerinde düşünüyordu. İçeriye düşmekten pek korkmuyordu. Ölmekten de. Çünkü ölüm duygusu uzaktı şu anda kendine. Daha başka zorluları vardı işin. Kaçak duruma düşmek, aylarca yıllarca sevdiklerinden, alıştığı ortamdan uzak yaşamak, ilgisiz işlerde çalışmak, berbat evlerde kalmak vardı. Duygularının örgütsel konumuyla çelişkisi üzerinde düşünüyordu bunu. İnsafsız işkence vardı içeride. Girenlerin ne zaman çıkacağı belli değildi. Yalnız kendi üniversitesinden tanıdığı üç kişi operasyonlarda öldürülmüştü” (s. 83).

Aylin, pankart asma eylemi öncesinde sabahın erken saatlerinde buz gibi sokaklarda olmasına anlam veremez. Kendi kendisine neden bunlara katlandığını sorar. Örgütün eski üyelerinden Betül gibi örgütsel faaliyetlerden yavaş yavaş çekilmeyi düşünür. “Ya çekilmek? Bir yıl önce bırakanla bir yıl sonra bırakanın iki yıl sonra ne farkı kalır? Yo, hayır, sonuna kadar sürdürmeli. Her şeye rağmen...” (s. 141). Örgüt üyeleri için örgütten çekilmenin hiç kolay olmadığı görülmektedir.

Örgüt üyelerinin eleştiri konularından diğeri işkencedir. işkenceye dayanmanın zorluğu kabul edilmekle birlikte işkencede konuşanların genellikle gruptan dışlanmasına karşın düşünceler çelişkilidir. İnancılarını yitirmemesi, direncin kırılmaması için herşeye karşın işkencede

çözülmemek gerekir. Aylin “hiçbir şey mazur gösteremez bu ihaneti” (s. 216) diye düşünmektedir. Örgütün içinde çok “değerli insanların” çözülmesine öfkelenir. “Niye yasadışı örgüt kuruyorsun? Niye hedefimiz iktidar diyorsun? Neden insanları mücadeleye çağırıyorsun? Yarım saatlik bir askıda çözülmüşsen niye teslimiyetle suçluyorsun madem?” (s. 216) diyerek onları eleştirmekte ve işkencede ölenlerin durumuna isyan etmektedir. “Hem direnenler niye direndiler? Onlar da direnmeseydi; aptallıklarına doymasalardı mı diyeceğiz? Bedri boşuna mı öldü?” (s. 216).

Aylin örgütün, işkenceye direnenlerin reklamını yapmak istemesine öfkelenmektedir. “Proleter devrimcilerin, küçük burjuva devrimcilere göre polisteki çizgisi”nin farklı olduğu düşüncesine inanmaz. “Arkadaşlarımızın hayatlarını dahi reklam vesilesi yapıyoruz. Siyaset yerine şişirme, böbürlenme... Siyaset yerine reklam. Kimse önyargılarından, duygularından arınıp işin aslına kafa yormuyor” (s. 214) der.

Örgüt üyeleri, örgüt içindeki etkinlikleri arttıkça ve amaçlarına ulaşamadıklarını düşündükçe eleştirilerini artırmakta ve yönünü değiştirmektedirler. Akın, sorunun “Parti çizgisinin kavranamamasından kaynaklandığı” (s. 223) düşüncesine katılmaz. Ona göre sorun “hata ve zaafıların aşağı kademelere inildikçe artması sorunu değil, tam tersine, yukardan kaynaklanan hataların aşağıya yansması sorunudur” (s. 223). Akın “parti”nin “başarılı faaliyetlerin öncülüğünü yapmakla övün”düğü (s. 223) kadar “hata ve zaafıların öncülüğünü yaptığını” da (s. 223) kabul etmesi gerektiğini savunmaktadır.

Ayşegül Devecioğlu’nun Kuş Diline Öykünen romanında İbrahim’in mektuplarından birisinde örgütün eleştirisi şöyle yapılmaktadır;

“Biz yıkmaya çalıştığımız şeyi kendi ellerimizle yeniden kuruyoruz. Bizim geleneksel soldan farkımız, halkın kendi kendini yönetmesi ve yığınların konumlarında köklü bir

değişim öngörmek değil midir? Daha bir sene önce 79 seçimlerinde boykot önerdiğimizde, bütün gruplar topluma kendilerini alternatif olarak sunarken, biz kitlelere, mücadele içinde oluşturdukları kendi örgütlenmelerini alternatif göstermedik mi?...” (s.52).

Yavuz, örgütün diğer üyelerinden İbrahim, Tuncer ve Hüseyin’le birlikte düzenledikleri adam öldürme (“faşist, katil” birisini) operasyonunun ardından aralarında durum tespitine yönelik konuşmalar yapmaktadır. Yavuz, örgüte yeni katılan, teorik bilgisi yetersiz üyeleri ve örgütün onlara verdiği sorumluluğu eleştirmektedir. Yavuz eleştirisini yüksek sesle yapmaktan çekinmektedir. Çünkü kendisi de bu eleştiriden dolayı eleştirileceğini, dışlanacağını düşünmektedir. Yavuz’un eleştirisi “...nerede silah kulahtan başka bir şey düşünmeyen oğlanlar varsa, yallah mücadelenin en kızgın olduğu bölgelere” (s. 80) diye “yaşama inanan devrimcilerin” sosyalizmi bilmeden, öğrenmeden, hiç kitap okumadan silahlanmalarını doğru bulmaması yönündedir. “Eskiden bu oğlanların eline silah bile vermezdik” (s. 80) diye düşünen Yavuz “silah versen, gösteriş yapayım derken, ya kendine zarar verecek ya arkadaşına...” (s. 80) diye düşünerek, örgütün yeni üyelerinin deneyimsiz ve çocuk yaşta olduklarını vurgulamaktadır.

İbrahim “ben hiçbir zaman o kadar iyiliği bir arada görmemiştim. İyi insanlar demek istemiyorum. İnsanların en iyi halleri, sanki saklanıp, gizlendikleri kuytulardan çıkmış, ortada salınıyorlar; kucaklaşmak, bütünleşmek, büyümek, gelişmek istiyorlar” (s.106) şeklinde betimlediği ve devrimin gerçekleşebileceğini düşündüren halkın desteğinin değerlendirilemediğini açıklar. Halkın “devrimcilere” olan inancının kaybolmasının nedenlerini belirtir;

“Biz yepyeni bir hayat öneriyorduk. Ama bu hayatı, kendi varoluşumuzda, yarattığımız yaşam biçimleriyle ortaya koyabilme fırsatını kaçırdık. Bizim kendileri için umut

olmadığımızı hissettiler ve daha savaşmadan bozulmuş bir ordunun askerleri gibi, bayraklarını dörp evlerine döndüler” (s. 106).

İbrahim'in örgüt üyeleri ile mektuplarının birisinde örgütün gücünü kaybetmesinin sonucu olarak, halkın ardından üyelerinde örgüte olan inancını yitirdikleri görülmektedir.

“... çatışmadan sonra insanlar, hayatlarını nasıl kurtaracaklarını tartışmaya başladılar. Benim dışımda gerillada kalmak isteyen arkadaş yok gibi. Şimdi, kimi gideceği yer olmadığından, kimi de gidiş için gerekli teknik işleri ayarlayamadığından burada. Çatışmada ortak bir tavır koymak istemiyorlar. Civar köyler, yakalananlar konuşup bizi ele vermezse, yardım ederiz düşüncesinde. Tek istedikleri gerillanın sağ ele geçmemesi” (s.186).

Gülay ile Yavuz, yaşadıkları ve geldikleri zaman hakkında konuşurlar. Bu konuşmada Gülay, herşeyin bir “masal” olduğunu söylemektedir. Yavuz aslında ezilenlerin mücadelesinin masal olmadığını belirtirken eleştiriyi kendilerine yönelterek, “Biz masal gibi yaşadık. Mutlu son, bugün-yarın gelecekti. Doğru ve iyi olan bizdik, bu yüzden kazanacaktık. Masallarda da böyle olur, değil mi? Ama böyle olmadı. Herkesin, kendi ömürleri içinde devrimi beklemesi...” (s. 193) şeklinde geldikleri noktayı açıklamaktadır. Yavuz'a göre, “insanın mücadele etmek için kendini gerçek bir dünya içinde tanımlıyor olması gerek” (s. 193) ancak, kendilerine ait geçmişte “yaşananlara ait bir gerçeklik” (s. 193) bulunmamaktadır.

Murat Uyurkulak'ın Tol romanında işkencede çözülen Yusuf, sürekli kendini yargılamaktadır. Kendi eleştirisini ve gerçekleştirmeye çalıştıkları devrimin eleştirisini yaparken bir taraftan da kendini haklı çıkarmaya çalıştığı görülmektedir:

“Tanrım, söyle bana, ben daha ne yapabilirdim? Herkesin darbelerle buzdan delilere döndüğü bir zamanda ayağa

kalkmadım mı? Benim de kanı çekilmiş bir devrime adadığım kanatlarım, uzun, serin nefeslerim olmadı mı? Sesimi, paramparça bir devrimi devralan kardeşlerimin sesine katmadın mı? Batı'dan Doğu'ya, her biri aşkla titreyen kelekler uçurmadım mı? Beni bağışlasana..." (s. 14-15).

Yusuŕ un okuduğu öykülerden birisinde kendi yaşadıklarını ve düşüncelerini anlatan Şair, "Devrim falan olacağı yoktu, bunu biliyordum" (s. 78) diye aslında devrimin gerçekleşeceğine inanmadığını ifade etmektedir. Devrimin gerçekleşeceğine inanan Aslı ve Aslı'nın kocası için de "fazla korunaklı bir hayatın ortasında, sersem gibi ölümü bekler olacaktı" (s. 78) diye düşünmektedir.

Romanda örgütsel çalışmalar içinde olan gençlerin zaafları, alışkanlıkları ve bu alışkanlıklarından vazgeçememesi şöyle eleştirilmektedir;

"...Afişlerle aranan Adnan'ın cebinde yine nereden bilinmez bir yazlık anahtarı, yılbaşı gecesi için iyi bir fikir olabilir mi? Afişlerle aranan Şadi'yi nedense heyecanlandıran bir kelime yılbaşı. Oysa uğursuz bir burjuva alışkanlığı..." (s. 91).

Romanda örgüt üyeleri bazen inançlarını yitirerek "talihsizliklerine", "korkaklıklarına" ve "ölen arkadaşları" (s. 110) nın durumuna isyan etmektedirler.

Örgüt içinde, örgüt üyesi olamayacak nitelikte kişilerin yer alması ve kitlelerin bilinçsiz tercihleri eleştirilmektedir. "Halk cephesi diyorlar, envai çeşit zengin pezevenk var içlerinde. Ulan aşağı mahalle bile cepheye katılmış be..." (s.151). Bu tercihlerin kişisel çıkarlar için olduğu düşüncesi içindedirler: "Sonra gelsinler, bütün malları yüklenip götürsünler. Neymiş, paylaşmakmış, komünmüş, zartmış zurtmuş... Var mı lan öyle? Delikanlı ol, sen de yap, doğru mu dediğim?" (s. 152) zaten Şair'e göre "devrim işi

cihanı tutmadı mı" bir anlam ifade etmez.

Tol romanında örgüt sorumlularının nasıl belirlendiği eleştirilmekte ve bu belirlemede kriterlerin olmaması alaycı bir ifade ile şöyle ele alınmaktadır:

"Bizim önderimiz artık Ahmet. Tamam mı? Lamı cimi yok, baştan belliydi bu. O temiz ve saf, o bizim Tanrı ile aramızdaki tek bağ, onun devrimden başka inandığı ve hatırladığı hiçbir şey yok. Ama bizim Ahmet'i hazırlamamız lazım. Ona sertlik, gözüpeklik kazandırmamız lazım. Karar verecek ve kararını derhal uygulayacak. Herkes ona itaat edecek. Ben de Ahmet'e ilk katkımı küfür meselesinde yapacağım. Olmaz öyle küfretmeyen devrimci. Her şey iyi güzel, ama bu işin tutsaklığı, hapisliği, işkencesi var. Adamların karşısında, rica ederim, çok faşistsiniz mi diyecek? Ağzına geleni söyleyecek, küfredecek, ifrit edecek herifleri. Bizim küfretmeyen önderimiz olur mu lan?... Herkes biliyor ki, Ahmet yapıyor her tür planı. Sokakları derliyor, nöbetleri düzenliyor, yiyecekleri dağıtıyor, hesapları yapıyor, kitapları ezberden okuyor, savunma hatlarını kuruyor. Sessiz sessiz, efendi efendi, bunları nereden bildiğine, nasıl bu kadar çabuk öğrendiğine kendisi de şaşırarak, bütün mahalleyi Ahmet çekip çeviriyor" (s.185).

Tahsin Yücel Peygamberin Son Beş Günü romanında, 1980 öncesi ve sonrasında Türk solunun eleştirisini yapmaktadır. Özellikle 1980 sonrasında toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere ayak uyduramayan örgüt üyelerinin yazar tarafından sorgulandığı görülmektedir. Bir anlamda yeni düzenin bir parçası olamayan solun aynı zamanda darbenin etkisiyle parçalandığının altı çizilmektedir.

Romanda, Peygamber kendi üzerinden yola çıkarak aslında, Türk solunun içinde bulunduğu durumun eleştirisi şöyle yapılmaktadır:

"İster yazgıya bağlasın, ister devrim öncesinin yıkılış mantığına kendisi inancı gereği bütün insanlığa kucak açmak isterken, en yakınları bile kendi kendisinden bir bir

uzaklaşıyorlardı; kendisi herşey sonra Jdanov'un dizgesi gibi düz, kolay, çelişkisiz bir biçimde sürüp gitsin isterken, yaşamı bir nerdeyse Yeşilçam öyküsüne dönüşüyordu" (s. 75).

Peygamber, 1980 sonrası sol hareket içindeki gerilemeyi ele alarak solcuların, özellikle toplumsal konularla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarını eleştirdiği görülmektedir. Bu bağlamda örgüt üyelerinin kitap okumadıkları sık sık eleştirilmektedir. Peygamber, torunu Nazım üzerinden sol gençliğe "Bizler komünist olduk ya çok okurduk. Nazım bu konuda tek kitap okumadı. Marksizm konusunun açılmasından bile hoşlanmazdı" (s. 145) şeklinde göndermeler yapmaktadır. Diğer yandan, Peygamber'in bu konuda çelişkiye düştüğü de söylenebilir.

"Nazım marksçılık üzerine tek kitap okumadığı gibi koca devlet kendisini yakalatmak için evine bir düzineye yakın silahlı adam yolladığına, dönemin en solcu gazetesi bile sırtına elliye aşkın "marksçı-leninci amaçlı" öldürme, yaralama ve soygun suçu yüklediğine göre, gerçek bir marksçı olmak için okumak zorunlu bir koşul olmasa gerekti" (s. 149).

Peygamber solcu olmakla işçi sınıfından gelmek arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Sol eğilimli öğrenci hareketleriyle işçi sınıfının mücadelesinin örtüşmediğini düşünmektedir. Ancak torunu Nazım'ın üniversite öğrencisi olarak sol bir örgütün sorumlularından biri olmasından dolayı bu düşüncesinden geri adım attığı görülmektedir. "Nazım hiç çekiç almamıştı eline, ama bu yolda giysilerini giyip devrim yolunda tabanca kullanmıştı. Öyleyse bütün bu değişiklikler olumlu bir evrimin belirtisidir." (s.171).

Halkı anlamakla halkın düzeyine inmenin farklı iki olgu olduğunu düşünen Peygamber, sol düşüncenin en büyük eksiğinin bu farkı anlayamamak olduğunu savunmaktadır. Peygamber, halka sırtını

dönmele eleştirdiği sola, sorunun çözümünü göstermektedir. Ona göre halkı “anlamaya çalışmak” ve “halka” çıkarının nerede olduğunu göstermek” (s. 223) gerekmektedir.

Peygamber yaşadığı çelişkilerin ardından torunu Nazım’a destek olmaya karar verir. Devrimi başlatmak amacı ile sokağa çıktığı bir gece, kendini birden bir gece kulübünde bulur. Kulübün sahibinin eski dostlarından Matrakçı Maruf olduğunu görür. Artık bir kapitalist olan Matrakçı Maruf’la Peygamber’in konuşmaları düzenin bozulması ve sol düşüncenin bir eleştirisi olarak göze çarpmaktadır.

Peygamber, Matrakçı Maruf’a çok yakında gerçekleşeceğine inandığı devrimin yani, “silahlı devrim”in gerçekleşmesi için “devrimci gençlere destek” vermeleri gerektiğini belirtmesi üzerine Matrakçı Maruf, “bütün umudumuzu çoluk çocuğa mı bağlayalım? Onlara mı katılalım? Kod adları mı alalım?” (s. 231) diyerek 1980 sonrası devrimcilerin ve sol hareketin eleştirisini yapmaktadır. “Boşversene sen! Bana kalırsa, senin Marx’ın öngörüsüne bel bağlamak çok daha iyi: suçsuz insanları öldürmektense, oturup beklersin hiç değilse” (s. 231) diye konuşan Matrakçı Maruf’un devrimci hareketin genel bir eleştirisini yaptığı da görülmektedir.

Peygamber’in düş olarak yaşadığı son gecesinde torunu Nazım’la yaptığı konuşma Türk solunun geldiği durumun bir değerlendirmesidir. Nazım dedesinin kuşağı ile 1980 sonrası kuşağın karşılaştırmasını yapmaktadır; “Senin kuşağın devrimciliği gördüğü işkenceyle, tutuklu kaldığı süreyle, yani başkasının kendisine yaptığıyla ölçülüyordu; benim kuşağımın devrimciliğiye, kendisinin başkasına yaptığıyla, yani öldürdüğü suçlu sayısı ile ölçülüyor” (s. 293). Romana göre, genç kuşak devrimciler “kan akıtmadan” (s.296) devrim yapılamayacağına inanmaktadır.

Peygamber, torunu Nazım'a "önderlik her sorunu çözmez: ister sen başa geç, ister ben geçeyim, biz ikimiz nasıl başaracağız devrimi? Ozan ya da proleter, ya da her ikisi birden, öteki devrimciler neredeler?" diye sormaktadır. Nazım'ın verdiği yanıt aynı zamanda Türk solunun geldiği noktayı anlatmaktadır; "o yaman devrimciler, o mangalda kül bırakmayan kuramcılar en güzel arabalara binip gittiler... çokları yeni efendilere bağlandı, bağlanmayanları da öldü ya da içerde" (s. 288).

Lütfi Şehsuvaroğlu Kafes romanında Askeri Darbe öncesi yaşananları sorgulamaktadır. Sağ ve sol çatışmaların değerlendirmesini yapan yazar, "Basit bir köşe kapmaca mıydı kavgamız? Siyasal bir çatışma mı idi?" (s.53) sorularına yanıt arayan yazar, amaçlarını, "Çağı değiştirecektik. İnsanlığı içine düştüğü kaostan kurtaracaktık" diye belirtmektedir. Yazar, bu amaç için o dönemde kendilerini "yetkili" hissettiklerini, "ilahi bir sorumluluk"ları olduğunu düşündüklerini belirtmektedir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbe öncesi kendilerini herşeyden sorumlu sayan insanların sessizliğine dikkat çeken yazar "düşünmeli, söylemeli", "susmak, hep susmak dervişlerin bile harcı olmasa gerek" (s. 27) diyerek darbe sonrası geldikleri noktayı eleştirmektedir.

Yazar, Askeri Darbe öncesi bireyin önemsizliğine dikkat çekmektedir. Örgüt içinde olmanın bireye yüklediği sorumluluk ve örgütsel ilişkilerin bir eleştirisi yapılmaktadır.

"Fert olarak kişiliğimin hiç önemi yoktu. Sahi toplu dava ne demek? Size bir kimlik kartı veriyorlar ve üzerindeki bir iki kelime ile açıklığa kavuşuyorsunuz. Siz artık o kartın yüklediği kimliğe bürünmek durumundasınız. Başka bir şey olmanıza imkan yok" (s. 56).

9. GÜNCEL OLAYLARIN VE DARBE SONRASI DEĞİŞİMİN YANSITILMASI

Kaan Arslanoğlu Devrimciler romanında 12 Eylül 1980 Askeri Darbe sonrası değişimi, depolitize olmuş toplumu, insanların duyarsızlığını, sol düşünceden siyasi örgütlerin eleştirisini “ben de bir ‘bağımsız’ oldum” diyen Aylin üzerinden aktarmaktadır. Aylin:

“İyi biliyorsan sen yap dediklerinde, ben tek başıma ne yapabilirim diyeceğim. Bunun zaman zaman ezikliğini duyacağım, zaman zaman başka seçenek mi var, diyerek herkes gibi ataletimi haklı mı çıkaracağım?...Hiçbir olaydan ders çıkarmayacak o kafalar. Kimse özeleştiri yapmayacak, suç başkalarına atılacak. Başkalarına en çok kara çalan kendini en erdemli sanacak. Bir dönem gelecek, biz doğruyduk, diyen herkes affedilecek, geçmişe sünger çekilecek. Bir dönem gelecek yiğitlerin yanında öbürleri de şandan paye elde edecek. Direniş ve cesaret siyasi doğruluğun göstergesi olarak sunulmaya devam edecek. Ama çizgiye bağlı kalan geçmişte ne yaptığına bakılmadan senden değerli sayılacak. Senin bir gün düşünüp de ettiğin bir lafa kimse bir dakikasını vermeyecek, fakat beylik nakaratlara insanlar aylarını, yıllarını, hayatlarını feda edecek” (s. 267).

Aylin “örgütten kopunca kendini boşlukta” (267) hissetmektedir. “Bundan sonra kendi başıma düşüneceğim. Kendi kişisel çizgim için kararlar vereceğim” diye düşünen Aylin, bir yandan toplumun genel tavrını vurgulamakta, bir yandan da aslında örgüt üyelerinin ancak bir toplulukta, bir örgütte kimlik bulduklarına dair bir eleştiri getirmektedir.

Ayşegül Devecioğlu’nun Kuş Diline Öykünen romanında, işadamları

ve Gülay'ın patronu olan Nusret Bey diğer işadamları arkadaşları ile sohbeti esnasında ekonomik ve siyasi gündeme ilişkin yorumlar yapar. Konuşmalarda 1980 Askeri Darbe sonrası iktidara gelen Turgut Özal'a gönderme yapıldığı anlaşılmaktadır. Nusret Bey:

"Yahu günahını almayın şu adamın!!! Dövizini serbest bıraktı, kaçak sigarayı insan gibi dükkandan alıyoruz. Bir ay önce torbacı yolu gözlüyorduk. Adam sosyal demokratlardan daha ilerde, herkesten daha ilerde!!!" (s. 30).

Gülay, Yavuz'un öldürülmesinin ardından gündemi aktarırken aynı zamanda Askeri Darbeden sonra yaşanan toplumsal olayların bir eleştirisini yapmaktadır:

"... Özal, 'İşkence varsa gerekli cezayı da veriyor,' demişti. Karakollarda güler yüz programları yapıyordu. Sonraki gün bir kadın sekiz çocuk birden doğurmuştu. Yavuz'la ilgili bir şey yoktu. Birkaç gün sonra, Türkiye'nin ilk hayali ihracat davası soruşturması sonuçlanmıştı. Yahya Demirel'in kocaman resmini koymuşlardı gazeteye." (s.217).

Murat Uyurkulak'ın Tol romanında güncel olayları, Yusuf'un tren yolculuğu sırasında radyodan dinlediği haberler yoluyla ilettiği görülmektedir. Yazar, gündemdeki belli başlı olayları ön plana çıkararak ve sadece olayları okura aktararak eleştirel bir bakış açısı ortaya koymaktadır.

"... mezunları arasında birçok ünlü ismin bulunduğu iki asırlık kolej, bir süre önce bir holding tarafından satın alınmıştı. Aynı saatlerde bombalı saldırı düzenlenen... hapishanesinde, tanınmış işadamları ...'in koğuşunun boşaltılmamasının nedenlerine ilişkinse pek çok soru işareti var. Soruşturma başlatan adalet bakanlığından yapılan ilk açıklamada, ...'in ölümüne yol açan uygulamanın, basit bir unutkanlıktan kaynaklandığı öne sürüldü... " (s. 99). "Bu arada art arda patlayan bombalar borsayı da sarstı. Bileşik endeks ... puan düşerken,

İşadamları yaptıkları ortak açıklamada, hükümeti failleri ortaya çıkarmakta beceriksiz davranmakla suçladı. İşadamları derneği başkanı ... sert bir çıkış yaparak, iktidarların demokratik reformlara direnmesinin sonunda toplumun bazı kesimlerini delirttiğine, bombalı saldırıların çapının ve hedefinin ancak böylesi bir çileden çıkma durumunun eseri olabileceğine dikkat çekti.” (s.100).

Tahsin Yücel Peygamberin Son Beş Günü romanında, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası değişime ve güncel olaylara, kahramanların yaşam biçimlerini ve düşüncelerini anlatırken sık sık değinmektedir.

Yazarın, torun Nazım hakkında verdiği bilgilerle aynı zamanda gençlerin bakış açısını da ortaya koyduğu söylenebilir. Nazım kendisi Marlboro sigara içmektedir ve dedesinin de sigarasına müdahale etmektedir: “Büyükbaba, bundan böyle Birinci almayacağım sana, Samsun içeceksin: hem çok zor bulunuyor, hem de hamalların bile filtreli sigara içtikleri bir zamanda bakkaldan Birinci istemekten utanıyorum” (s. 104).

Nazım, dedesine araba almasının gerekçesini, arabanın “her çağdaş insan için gereksinim” (s. 106) olduğunu söyleyerek açıklamaktadır.

Nazım ayrıca dedesine herkes Avrupa arabalarını tercih ederken kendisi bir Amerikan arabası olan Mustang’ı neden tercih ettiğini açıklamaktadır. Nazım’ın tercihinin emperyalizm ve kapitalizme karşı olduklarını belirten devrimci bir örgüt üyesinin çelişkisini de gösterdiği söylenebilir.

Yazar, Askeri Darbe sonrası değişimi Fehmi Gülmez’in kendi gençlik dönemi ile karşılaştırmalar yaptığı konuşmasında şöyle vermektedir:

“Gerçek olan bir şey varsa, o da bizim alıştığımız, bizim tanıdığımız dünyaya hiç benzemeyen dünyada yaşamaya

başladığımız... Gencecik çocuklar banka soyuyor, adam öldürüyor, devlet güçleriyle boğuşuyor. Bu dünya bizim dünyamız değil. Tarih ilerliyor mu, hiç sanmam, ama dünya değişiyor, değişti daha doğrusu... her şey, bozuluyormuş, yozlaşıyormuş gibi geliyor bana” (s.184).

Fehmi Gülmez toplumsal değişime yönelik eleştirilerine “sermayeye uşaklık edenler”in ve “lumpenler”in (s. 185) iktidarda olduğu düşüncesi ile devam etmektedir.

Romanda Peygamber, karısının mezarını ziyaret etmek üzere bir taksiye biner. Taksicinin kendisine kaba davranması sonucu Peygamber taksici üzerinden faşizmin “siyasal bir öğreti olmaktan” çıkarak, “insanların en küçük davranışlarına, en sıradan konuşmalarına bile sızmaya” başladığını, “en iyi uygulayıcıları”nın da “lumpenler” (s. 196) olduğunu düşünür ve toplumda yaşanan “yozlaşma” yı eleştirdiği görülür.

Yazar, Peygamber’in eşini ziyarete gittiği mezarlıktaki bekçi kulübesini “duvarın en yüksek noktasında, yeşil bir Kuran mahfazası, onun altında gazeteden kesilmiş renkli bir futbol takımı fotoğrafı, fotoğrafın sağında, solunda, altındaysa gene gazetelerden kesilmiş, yarı çıplak kadın fotoğrafları sıralanıyordu” (s. 201) diye betimlerken aynı zamanda 1980 sonrasında insanların tercihlerinin çeşitliliğini ve değişimi betimlediğini söyleyebiliriz.

Peygamber, gittiği pavyonda sahnedeki “kırmızı ceketli, sarı saçlı, kara kaşlı” bir adamın, “kırta kırta şarkı” söylemesini, “şarkıyı yarıda keserek, dinleyicileri kendisiyle el çırpmaya ya da şarkısını birlikte söylemeye” zorlamasını ve şarkı sözlerinin “bayağı” olmasını “ekonomik açıdan Marx’ın öngördüğü dönemin çok uzaklarında” olan bir toplumun “beğeni açısından yozlaşmanın son sınırına” (s.219) dayanması olarak görmektedir.

Tahsin Yücel güncel olayları ve 1980 sonrası dönemi Peygamber'in eski dostu Matrakçı Maruf'a şöyle yaptırmaktadır:

"Dönem öyle bir dönem ki, bildiğin gibi değil. Herkes kendi devrimini kendisi yapıyor. Zaman zaman her şeyden tiksindiğim olmuyor değil, şu var ki, tiksindikçe daha çok seviyorum işimi, çünkü, en büyüğünden en küçüğüne, herkes beni örnek alıyormuş, benim işime öykünüyormuş gibime geliyor... her şey çürüdü, üstüne üstlük çürümüşlük en büyük amaç durumuna geldi. Bir zamanlar küçük Amerika olacağız deyip dururlardı, şimdi bir adım daha attılar, küçük Arabistan olmak istiyorlar... pek yakında Suudi Amerika olacağız" (s. 230).

Toplumsal kitap okumamasını, kitaplara ve okuyanlara karşı olumsuz bakış açısını sık sık dile getiren yazar, bilgisizliği de eleştirmektedir. Peygamber'in pavyona gittiği gece Matrakçı Maruf, arkadaşının yanına "Meryem"i gönderir. Peygamber'in 'devrim' den söz etmesi üzerine Meryem: "Bizim eski sokağın adı da Devrim'di, sonra İnkışaf yaptılar, ama mahalleli bu sokağa Baytar Ahmet Bey der öteden beri" (s. 243) diye karşılık vermektedir. Romanda Meryem üzerinden toplumun cahilliğine gönderme yapılırken diğer yandan yöneten ve yönetilenler arasındaki uçurum vurgulanmaktadır.

Lütfi Şehsuvaroğlu'nun Kafes romanında 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası yaşanan değişim ve güncel olaylar, insanların 'maddi şey'lere ilgisi üzerinden anlatılmaktadır. Yazar, toplumsal değişime dair yaptığı genel değerlendirmede toplumun yaşam biçimini eleştirmektedir: "Adam televizyon taksidi ödüyor. Buzdolabının taksidi yeni bitti... Evlendiklerinde basit bir koltuk takımı almışlardı, ama şimdiki çevrelerinde yetersiz gözüküyor. Basit ve ilkel..." (s. 15)

Diğer romanlarda da altı çizildiği gibi, Lütfi Şehsuvaroğlu toplumun kitap okumamasını önemli bir sorun olarak görmektedir ve eleştirmektedir:

“Adam eskiden bol kitap alırdı. O vakitler maaşı da yoktu, şimdikinden çok kitap okurdu. Başka bir şey almazdı zaten. Sigara ve kitap. Adam şimdilerde sigarayı hayli azalttı. Şimdilerde ne kitap okuyabiliyor, ne alabiliyor” (s. 15).

Yazar, bireyin ve değerlerin değişimini, kendi işsizliğine aradığı yanıtta açıklamaktadır: “Zaten devlet dairesinde çalışmam ben. Sıkılırim derim soranlara. İdeolojik cevap bekleyenlere de bu rejime hizmet edemem filan gibisinden laflar derim olur biter” (s. 80).

10. İŞKENCE

İncelenen romanların hepsinde cezaevi ve işkence konuları ele alınmakla birlikte işkence konusu Devrimciler ve Kuş Diline Öykünen romanlarında daha detaylı anlatılmaktadır. Tol, Peygamber’in Son Beş Günü ve Kafes romanında ise işkence konusu geçer ancak diğer romanlardaki gibi ayrıntılı bir şekilde ele alınmamaktadır.

Kaan Arslanoğlu’nun Devrimciler romanında kahramanlardan Bedri’nin tutuklanması ile işkence konusu anlatılmaya başlar. Örgüt üyesi Bedri, aynı zamanda örgütün askeri kanadının sorumlusudur. Örgüte finansman sağlamak amacı ile Bedri ve onun kurduğu ekip, kuyumcu soygunu gerçekleştirir. Soygun sırasında Bedri, halktan birisini öldürür. Soygun örgüt açısından başarı ile gerçekleşir. Ancak kısa süre sonra örgüt üyeleri polis tarafından yakalanır. Bedri’nin yakalanması da uzun sürmez ve sorguya çekilir.

Bedri sorgulamalarda konuşmadığı için işkence görür. Yazar,

kahramanın yaşadığı işkenceyi bütün ayrıntıları ile uzun uzun anlatmaktadır:

“Sert bir yumruk indi çenesine. Gözünün önündeki karanlık masmavi oldu. Sanki bir uçurumdan düşercesine boşluğa, yere düştü. Tekme sağanağı tekrar başlamıştı. Elbiselerini soymaya giriştiler. Direnmeye çalıştı, midesinin üzerine isabet eden bir yumrukla nefesten kesildi. Birisi elinin küçük parmağına bir şey dolayıp sıktı. Başka biri kilodunu çekiyordu aşağıya...” (s. 161).

Romanda Bedri işkencelere dayanır ve suskunluğunu bozmaz. Bedri'nin konuşması polis açısından önemlidir. Çünkü, örgütün sorumlularındandır ve konuştuğu taktirde önemli bilgiler verebilir. Polisin örgütün diğer sorumlularına ve maddi kaynaklara, silah ve teçhizata bu sayede ulaşması mümkün olabilecektir. O nedenle işkenceyi yapan memurlar Bedri'yi konuşturmak üzere her yolu denemektedir:

“Sol yanına bir sancı vurdu ve vücudu sanki kendinin olmaktan çıktı; kaskatı kesildi. Adeta enli bir kalası tutup geniş yüzüyle göğsüne çarpmışlardı da, kalas olduğu gibi içine geçmişti. Nefes kesen bir ağrıydı bu... Elektrik darbeleri, zil çınlaması, tehditler, küfürler, tekmeler, hepsini bastıran soluğunun sesi. Ne kadar zaman geçmişti; bilemiyordu; adam sonunda üzerinden indi. Lastiği de aldılar göğsünden, ayaklarına doladıklarını çıkardılar. Yerdeki çıplak vücudu şimdi hortumla ıslatıyorlardı. Basınçlı suyun her değdiği yer sanki deliniyordu. Burnuna tuttular hortumu... Bu defa ensesine tutuyorlardı hortumu, sürekli aynı noktaya, tam ense köküne... Hortumu sonra sırtına tuttular, sonra beline, bacaklarının arasına, dakikalarca...” (s. 161-163).

Hemen her tür işkence yönteminin denendiği Bedri, konuşmamakta kararlıdır ve direnmektedir. Yazar, Bedri'nin üzerinden çok çeşitli işkence yöntemlerini anlatmaktadır. “Yine akım verdiler. Yine değişmedi yüzü. Kabloları parmaklarından ayırdılar. Birisi saçlarına yapışıp, yerden kaldırmak için kuvvetle asıldı. Bir tutam saç adamın elinde kalmıştı”

(s.174).

Bedri, yapılan en ağır işkencelere dayanır ve konuşmaz. Bedri işkenceye dayanarak memurları çileden çıkardığı gibi “cellatların bile saygısını, hayranlığını” kazandığı da olur. Bedri örgütün üyelerine örnek gösterdiği bir “kahraman” olur. Ancak her örgüt üyesi işkenceye karşı Bedri kadar dayanıklılık gösterememektedir. Pek çoğu işkencelerde “çözülür”.

Ayşegül Devecioğlu’nun Kuş Diline Öykünen romanında, romanın ana kahramanı Gülay işkence görmüştür. Romanda Gülay’ın gördüğü işkencenin yanı sıra İbrahim’in mektuplarında da işkence anlatılmaktadır.

Gülay, “gözaltında çok eziyet” görür. Gözaltında, “hemen bütün kızlar işkenceden geçirilmiş, tecavüze, sarkıntılığa uğramış, çırılçıplak soyulmuş, ağır hakaretler görmüşlerdi” (s. 42). Gülay ve diğer siyasi tutuklular için işkence “hapishanede de bitmez” (s. 44). “Koğuş sık sık askerlerce basılıyor, herkes sıra dayağından geçiriliyor, eşyaları, iç çamaşırları, yiyecekler, silah ya da başka bir şey arama bahanesiyle koğuşun ortasına atılıp çiğneniyordu” (s.44).

İşkenceyi gerçekleştiren memurlar zaman zaman işkence yapılan tutukluya insancıl davranışlar göstermektedir. Tutuklular bu yaklaşımı, “en korkunç” işkence yöntemi olarak değerlendirmektedir.

“Elektrik ağzımı, gözlerimi yakarken, dişlerimi dökerken kolay. En zoru o yumuşak sesli olanı, insan gibi konuşanı. En kötüsü o sesle aranda kurulana yakınlık... Sana iyi davranacağını düşünmek; için için beklemek bunu. Seninle ilişki kurmasına izin vermek... İçinde bir parça olsun insanlık kaldığına inanmak, bundan medet ummak... Belki acır sana, belki daha az yakar canını... Birbirimizden nefret ederken kolay” (s. 33).

Tutuklanan örgüt üyeleri için işkencenin kaçınılmazlığı ve zorluğu

bilinmektedir. Öte yandan, tutuklanmadan önce ise örgüt üyeleri için işkence ve daha önemlisi işkence sonucu “çözölmek” yaşanan en büyük korkular arasındadır. Burada, Yavuz’un korkusu şöyle anlatılmaktadır:

“... işkence korkusu... Ölümden beterdi bu. Bir gece alınıp götürölmek, insan çığılıklarından, acıdan, küfürlerden oluşmuş bir dünyaya atılmak, birbirinden korkunç işkencelerden geçmek. İşkence korkusundan daha korkunç olan, “çözölme” korkusuydu. Ya çözölür, arkadaşlarını ele verir, bildiklerini anlatırsa; gittiğı şehirleri, tanıdığı insanlar...” (s.145).

Murat Uyrkulak’ın Tol romanında, Yusuf’un işkenceye dayanamadığı anlaşılmaktadır. Yusuf “çözölmüştür”. Çözölmüş olmak Yusuf’u olumsuz etkilediğı ve örgötsel faaliyetlerden ayrıldıktan sonraki hayatını da bir tür işkence içinde geçirdiğı görölmektedir.

“Günün birinde dilimden bazı sokak adları, kapı numaraları, insan isimleri dököldü ve o ilahi ses kesildi, bir daha da hiç duyulmadı. Oysa kollarımdaki kırıklar kaynar kaynamaz, yaralarım kapanır kapanmaz O’nun beni affedeceğini, en azından olanları açıklamama izin vereceğini umuyordum”

Yusuf arkadaşları tarafından bağışlanmaz ve dışlanır.

Tahsin Yöcel’in Peygamberin Son Beş Günü romanında, işkence konusu diğer romanlarda olduğı gibi yoğun olarak ele alınmamıştır. Yöcel’in, işkenceyi tutuklanma sürecinin, hapis hane yaşamının bir bölümü, bir parçası olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Romanda Peygamber, arkadaşı Mujik Necmi ile yıllar sonra karşılaştığında sevinçle elini sıkar. Bunun üzerine Mujik Necmi bir çığılık atar ve “parmağıım” diye bağırır. Peygamber ne olduğunu sorunca Mujik Necmi “faşizmin küçük bir armağanı” diye yanıt verir. Elini Peygamber’e doğru uzatır: “Görönüşte pek bir şey belli olmuyordu, ama, sondan bir önceki tutukluluğunda, işkenceciler bilmediğini kendilerinin de çok iyi bildikleri şeyi söyletmek

amacıyla iki parmağının kemiklerini topuklarının altında ezmişlerdi” (s. 80).

Lütfi Şehsuvaroğlu Kafes romanında, işkenceden çok, cezaevini ve oradaki yaşamı anlatmaktadır. İşkence konusuna yazar, başından geçenleri anlatırken gönderme yapmaktadır. “Alıp götürdüler onu ve ben sert, soğuk betonumla, el değmeyecek derecede tozlu battaniyemle, parmaklıklarım, komutlarım ve tarifsiz yalnızlığım başbaşa kaldım” (s. 55).

11. DARBİYİ ELE ALIŞLARI VE DARBE HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELER

Romanlarda 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile ilgili olarak doğrudan açıklama ve atıflar fazla yer tutmaz. Genellikle Askeri Darbe’ye gelene kadar yaşanan süreç, Askeri Darbe’nin etkileri ve sonuçları ele alınmaktadır.

Kaan Arslanoğlu’nun Devrimciler romanında Aylin’in örgüt üzerine değerlendirmeler yaptığı bölümde Askeri Darbe, doğrudan belirtilmektedir. Yazar, Aylin’in düşünceleri aracılığı ile Askeri Darbe öncesi siyasi ortamı değerlendirmektedir:

“Darbe öncesi de gruplar birbirinden kopuktu... Oysa Darbeden sonra işler değişmişti. Tabandaki insanların aralarındaki buzlar erimesine ermişti ama, birçok okulda sağlam kadrolar göz önünden çekilmişti” Aylin eski günlerin dayanışmasını, duygusal canlılığını arıyordu şimdi” (s. 35).

Ayşegül Devecioğlu’nun Kuş Diline Öykünen romanında, Yavuz, polisten saklandığı süre içinde bir müddet siyasi örgütün

sempatizanlarından Hasan'ın evinde kalır. Hasan'ın oğullarından Ali matbaa işçisidir. Yazar, Ali ile ilgili açıklamalar yaparken Askeri Darbe'ye şöyle değinir: "Matbaa, askeri darbeden sora polis tarafından basılmış, bir şey bulunamadığından, sahibi birkaç gün içeride tutulduktan sonra bırakılmıştı" (s.134).

Murat Uyurkulak'ın Tol romanında, Yusuf romanın başında Askeri Darbe ile ilgili olarak yaşadıklarını aktarmaktadır:

"Konsey'i gözümle gördüğüm sabah, uslu ve yaşlı bir çocuktum. Yatağımı ıslatmıştım yine. Utangaç bir serinlikle uyandım. Perdeyi araladım ve yetiştirme yurdunun kapısında bekleyen ufak tefek askeri seyretmeye koyuldum... O askerin üniformasında, sonradan bütün hayatımı boydan boya çizecek, haki bir bıçağın bilenmeye başladığını nereden bilecektim..." (s.11).

Romanda ayrıca Şair'in kendi yaşamını anlattığı öykülerden birisinde Askeri Darbe anlatılır. Şair, "Ertesi gün her yanı tanka, tüfeğe, askere kesmiş bir İstanbul'a indim. Amcam Haluk, Haydarpaşa'da kolumdan tuttuğu gibi arabaya bindirdi beni, kaçarcasına eve gittik. Bir hafta dışarı çıkamadık" (s. 53).

Romanda darbenin açıklamasını yaparken bir taraftan da aydın eleştirisi yapılmaktadır:

"Öyle çalışkan, öyle dirençli, öyle romantik, ama öyle de sabırsız, sarhoş ve alıngandılar ki, günün birinde apoletli bir kolun, "gar gar gar" sesleriyle dört yöndeki havadar yüksekliklere çıkarttığı kroşelerle darmaduman oldular. Ne kadar çalışıp direnip bağırıdılarsa da kâr etmedi, ülkeye dokunamadan kaldılar" (s. 220).

Romanda Şair ile devletin gizli servislerinde görev yaptığı anlaşılan İsmail'in bir diyalogunda, Askeri Darbe'nin gerçekleşeceğini İsmail şöyle

haber vermektedir:

“Hemen şimdi kaç mahalleden, ...

-...

-Özel timin gireceği mahalleleri seçtiler. Burası da var listede?

-...

-Ulan senin dünyadan haberin yok. Darbe yapacaklar.

-... Anlaştılar, çok uzaklarda bitti iş, defterinizi dürecekler, her şey hazır, yarın sabah yönetime el koyacaklar. Darbe bildirisini yazdılar. Konsey'i kurdular bile...

... Ezip geçecekler sizi, bir tekinizi sağ bırakmayacaklar...”
(s. 188-189).

“Ve sabahı ezip geliyorlar. Toplarıyla, tüfekleriyle, kasaturalarıyla, hınçlarıyla geliyorlar. Hepsi çok iri, hepsi çok haki...” (s. 191).

Murat Uyurkulak darbenin etkisini “darbe insanlara hesap kitap öğretir” (s. 209) diye açıklamakta ve Amerika Birleşik Devletleri’ni Askeri Darbe’nin nedeni olarak görmektedir: “Ticaretin hasını bizzat Amerika yapmıyorsa şerefsizim. Bu Konsey, darbe marbe ayakları da hep onların başının altından çıkmadı mı? Yıkacaksın Washington’u...” (s. 251).

Tahsin Yücel’in Peygamberin Son Beş Günü romanında Askeri Darbe her an tutuklanmayı bekleyen Peygamberin, “... bir eylül sabahı, paşalar bir kez daha yönetime el koyup da kent yollarındaki ağaçlar ve elektrik direkleri yarı bellerine dek kireçle sıvanmaya başlayınca” (s. 114) tutuklanacağını düşünüp ve bir kez daha umutlanması ile ele alınmaktadır.

Lütfi Şehsuvaroğlu Kafes romanında Askeri Darbe hakkında “Hiç olmazsa artık kan dökülmeyecek!” (s. 105) diyerek olaya olumlu bir anlam

yüklemektedir.

12. DARBENİN SİYASİ ÖRGÜTLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ YANSITMALARI

Romanlarda 12 Eylül 1980 Askeri Darbe öncesi sağ ve sol akımda siyasi faaliyet gösteren illegal örgütlerin Askeri Darbe ile etkinliklerini yitirdikleri görülmektedir. Örgütlerin birçoğu dağılırken, varlığını sürdüren örgütlerin ise, faaliyet alanlarının daraldığı, üyelerin çalışmalarının Askeri Darbe öncesine göre asgari düzeye indiği anlaşılmaktadır.

Kaan Arslanoğlu'nun Devrimciler romanında, sol örgütlerin farklı fraksiyonları arasındaki ayırımın Askeri Darbe sonrası kısmen sona ermesine karşın "sağlam kadrolar" da etkinlik gösteremez olmuştur. Sıkıyönetimin uygulanması ve siyasi faaliyet gösteren derneklerin kapatılması, siyasi kadroların gelişmesini ve faaliyetlerini engeller. Bu durumun sonucu romanda örgüt üyesi Aylin üzerinden verilmektedir:

"Siyasi kadrolar artık öğrenci kahvelerindeydi. Kısa zamanda bazıları gruplara göre de paylaşılarak politik karargahlar haline geldiler. Buna koşut olarak gerek resmi güçlerin gerekse karşıt grupların saldırıları da artmıştı. En tehlikeli günlerde silahların patladığı, kanın gövdeyi götürdüğü anlarda bile ıstakalarını terk etmeyen okeyciler ve bilardocular haricinde demokrat kitlenin ayağı kesilmişti. Şimdi yeni dönemde siyasi örgütlerin birbiri ardınca darbeler yemesi, siyasi canlılığın sönmeye yüz tutmasıyla eski kitlevi özelliklerine geri dönüyorlardı" (s.75).

Örgüt üyesi Akın kendi kendisine yaptığı değerlendirmede "eski devrimcilerin birçoğunun herşeyden ellerini eteklerini" (s. 127) çektiklerini,

“geri kalanlarının ‘bu ortamda bir şey yapılmaz’ anlayışını” (s. 127) savunduklarını düşünmektedir. Akın’a göre “gelişigüzel ve örgütsüz olarak ‘bir şeyler’ yapmaya devam” edenler ise “kronikler”dir. Akın’ın, hem değişik gruplardan insanlar arasındaki hem de “kronikler” olarak adlandırdığı kişiler arasında buzların eridiğini ve herkesin bir düzeyde birleştiğini düşünmesi, illegal örgütler açısından Askeri Darbe’nin en önemli sonuçlarından birisi olarak değerlendirilebilir.

Askeri Darbe’den sonra güvenlik ve asayişin artması, örgüt üyelerinin her türlü faaliyetlerini uygulamalarını etkiler. Örgütün üst düzey sorumluları yazılamaların, planlandığı şekilde tamamlanması, afişlerin, pulların yapıştırılması, kalan bildirilerin evlerin kapı altlarından atılması gibi faaliyetlerin devamı konusunda direktmektedir. Öte yandan örgüt üyelerine göre her türlü faaliyet tehlikelidir: “akşamları dışarıya çıkmak tehlikenin bile bile kucağına atılmaktan başka bir şey” değildir (s. 221).

Romanda örgüt üyelerinin Askeri Darbe’den sonra kendilerine ve örgüte yönelik eleştirilerini artırdığı görülmektedir. Örgütün içinde olan üyeler örgütün dışındaki alternatif bir yaşamı ve geleceklerini de düşünmektedir. Akın’ın geleceğe yönelik düşüncelerinde aynı zamanda 12 Eylül 1980 Askeri Darbe’sinin toplumsal sonuçları verilmektedir:

“YÖK, kadroları kısıp duruyordu. Proflar kürsüleri aile şirketleri gibi idare edip boş yerleri oğulları, kızları, yeğenleri, yakınlarıyla doldurmaya devam ediyorlardı. Etiketli parlak olmayanın piyasada iş bulma imkanı sınırlıydı. Yurt dışında master yapmak için artık büyük paralar da yetmiyordu” (s. 115).

Ayşegül Devecioğlu Kuş Diline Öyküner romanında, Kaan Arslanoğlu’nun Devrimciler romanında olduğu gibi Askeri Darbe sonrası örgütün dağılması ve örgüt üyelerinin yaşamı üzerinde durmaktadır. Romanda Askeri Darbe’nin ardından örgüt üyelerinin çoğunun

tutuklandıkları görülmektedir. Tutuklanmayan örgüt üyeleri ise, Yavuz'da olduğu gibi kaçak bir yaşama devam etmektedir. Yavuz ve onun durumundaki diğer insanlar korku içindedir. Yavuz kendinde yaşadığı bu korkuyu “darbeden ve iki büyük operasyondan sonra, tek tük de olsa karşılaştığı kişilerin yüzünde” görür (s. 145). Bu korku, “işkence korkusu...” dur (s. 145).

Romanda örgüt üyelerinden, polisten ve hapishaneden kaçabilenlerin “dağa gittiği” görülmektedir: “İbrahim darbeden bir buçuk-iki yıl sonra Karadeniz’de yakalanmış, birlikte yattıkları eski Pol-Der’li bir komiserle hapishaneden kaçıp dağa” (s. 152) gitmiştir.

Tahsin Yücel’in Peygamberin Son Beş Günü romanında 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin ardından gelen yönetim eleştirildiği gibi sol düşünce de eleştirilmektedir:

“yeni yönetim özellikle silahlı eylemlere girişmekle suçladığı gençlerin ardına düşüyor, arada bir yaşlılara ve orta yaşlılara da el attığı olsa bile, bunları yazar ve ozanlardan çok, birtakım dernek ve sendika üyeleri arasından seçiyor, çoğu yaşlı ve orta yaşlıları da tutuklayıp olağandışı yargıçlar önüne çıkarmak yerine, işinden uzaklaştırmakla yetiniyordu” (s. 114).

Peygamberin, yönetimin solculara karşı tutumunu ve kriterlerinin tutarsızlığını eleştirdiği görülmektedir. Ayrıca hukuk devleti kurallarının işlemediğine dikkat çektiği anlaşılmaktadır. Peygamber, yönetimin tutumuna farklı bir açıdan bakarak “sorumluların bir tür hileye başvurarak gerçek devrimcilerin haklarını çiğnediklerini” (s. 114) düşünür.

Peygamber, bu düşüncelerle yeni yönetimden “tiksinmesine” karşın, asıl sorumluların “yönetimin kendisinden çok karşısına aldıkları” olduğunu düşünerek, “kovalayandan çok kaçanı, ezenden çok başkaldıranı

suçlamaya" başlar (s. 114).

Askeri Darbe'den sonra örgüt üyelerinin yakalanarak televizyon ekranlarında "kitap, tüfek, tabanca, yazı makinesi ve mermilerden oluşturulmuş bir garip sofranın ardında" gösterilmelerini eleştirdiği kadar, o görüntülerde, "dayaktan, açlıktan, uykusuzluktan ya da korkudan anlamını ve canlılığını yitirmiş, solgun ve sakallı delikanlı yüzlerini" (s.114) de eleştirir. Peygamber bu gençlerin öncelikle, "proleteryanın görevini yüklenmeye kalkmalarından" dolayı "emekte olmadıklarına göre, kavgada işleri ne?" diye eleştirmektedir. Konuya farklı açılardan bakan Peygamber, "baskı yönetiminin her akşam tabanca, mermi ve el bombaları arasında sergilemeyi görev saydığı yakalanmış kitaplar arasında Nazım'ın kitaplarına bile rastlanmadığına göre, bu kavruk delikanlılar nasıl Marx'çılık tasarlarlardı?" (s. 115) diye solcu gençleri teorik bilgiden yoksun olarak görmektedir. Peygamber sol örgüt üyesi gençlerin teorik bilgiden yoksun oldukları gibi, aynı zamanda korkak olduklarını, "insana gerçek kişiliği zindan ve işkence"nin (s. 115) kazandırmasına karşın, örgüt üyelerinin yakalanmaktan korkmalarını, kimliklerini gizlemek için kod adları kullanmalarını utanılacak bir durum olarak değerlendirmektedir. Örgüt üyelerinin "değil köşe bucak kovalayıp içeri atmak, ayda bir milyon aylık da" (s. 115) bağlansa sosyalizmi getiremeyeceklerini savunmaktadır.

Lütfi Şehsuvaroğlu Kafes romanına, 12 Eylül 1980 Askeri Darbe sonrası dönemin genel durumunu "Bir tarifsiz sıkıntı var içimde. Çözölmüş bir toplumun tedirginliğe koşan insanlarındanım..." (s. 7) şeklinde değerlendirerek başlamaktadır. Yazar Askeri Darbe'ye ilişkin olarak kendi düşüncesi ile arkadaşının düşüncesini iki farklı bakış açısı ile vermektedir. "Ben olanlar için kötü oldu diyordum. O üzgün bakışlarını kaldırarak, 'aslında çok iyi oldu' diyordu. Meselelere hep değişik açılardan

yaklaşmağa bayılırdı” (s. 20).

Yasadışı siyasi örgütün bir üyesi olarak değerlendirme yapan yazar, Askeri Darbe sonrası “apar topar” hapishanelere “tıkılmalarını” eleştirerek “Ne olduğumuzu anlatamadan. Bize, bizim dışımızda giydirilen kılıflara, kimliklere göre buradaydık” (s. 54) yorumunu yapmaktadır. Yazar, hem örgüt üyesi olarak kendilerini hem de bu bilinçsiz ‘kitle’yi “apar topar” toplayan devleti eleştirmektedir.

Yazar, Askeri Darbe’den sonra hapishaneye girer. Hapishaneden çıktıktan sonra, hayatı ve Askeri Darbe öncesi içinde bulunduğu siyasi yapılanmayı sorgular. Örgüt içinde varlık bulmuş bir kişi olarak yeni yapılanma karşısında şaşkınlık içindedir. “Kimi seveceğim artık, kim için öleceğim? Neyi koruyacak hangi düşmana karşı savaşacağım?” (s. 7) diye düşünerek bir bocalama yaşamaktadır.

Lütfi Şehsuvaroğlu siyasi faaliyetlerde bulunmalarından dolayı toplumda kendilerine karşı farklı bir bakış açısını “artık beni kimse enayi yerine koyamayacak” diye dile getirir. “Tarifsiz bir çukurda” çıkış yolu aradıklarını düşünen yazar gelecekte de “binlerce çocuk”ın aynı yolda çıkış arayacaklarını iletmektedir.

13. ASKERİ DARBE’NİN ÖRGÜT YAPISI VE ÜYELERİ AÇISINDAN GENEL SONUÇLARI

Kaan Arslanoğlu’nun Devrimciler romanında, tutuklamalar, sorgular, işkenceler örgüt üyelerinin kendilerine güvenini, davalarına olan inançlarını yitirmelerine neden olmaktadır. Örgüt üyeleri her şeyden korkar duruma

gelirler. Sosyal ilişkilerinde başarısız olarak güvensiz bir hayata başlarlar. Romanda “BT’nin delil yetersizliğinden salınmış bir militanı” (s. 211) olan Aylin, yeniden tutuklanmaktan, işkence görmekten korkar. Korkusunu akıl hastalarının korkusu ile karşılaştırır ancak kendi durumunun onların durumundan daha farklı olduğunu düşünür:

“Ama benimki öyle bir endişe değil. O adamlar var. Nerede olduklarını biliyorum. Toplandıkları o malum binayı tanıyorum. Her gün insanlar yakalanıyor. Dün belki yirmi kişi. Bugün belki kırk kişi. Yarın da insanlar yakalanacak ve oraya götürülecek. Orada neler yapılıyor ben biliyorum. Düş değil; o bina var. O kurum var. Şu anda insanları ezmeye devam ediyor. Güç onlarda. Hak onlarda. Onlar her şey şimdi. Biz hiçbir şey... Onların gözünde ben şimdi adı, sanı, okulu, evi belli bir düşmanım. Girse biri sınıfa, ‘hey sen, gel benimle’ dese götürecektir. Gece yarısı bir araba dayansa kapımıza tutup alacak. Yapabilirler bunları. Yapmaları pamuk ipliğine bağlı” (s. 212).

12 Eylül Askeri Darbe’sinden sonra; romanda konu edilen örgütün ve sol hareketin ağır darbeler aldığı ve bunun sonucunda bir çok kişinin hayat akışının değiştiği vurgulanmaktadır. Aylin bu konudaki değerlendirmeyi “Bir kısmı yıllarca çıkarılmamak üzere hapisanelere tıkıldı. Bunların çoğu ömürlerinin önemli bir kısmını cezaevlerinin katlanması zor koşulları içinde tutsak geçirecekleri düşüncesiyle, yalnız onu yaşayabilenlerin anlayabileceği derin bir kedere düştüler” (S. 258) diye hapisanelerdeki siyasilerin durumunu ele almaktadır. Aylin’e göre “dışardakilerden ancak pek azı ‘dimdik ayakta’ olduklarını iddia edip geçmişin daha kalitesiz bir kopyasını yaşatmaya” (s. 258) çalışırlar. Bu insanlardan “bazıları kaçak duruma düştü, bir kısmı yurt dışına kaçtı” (258). Aylin örgüt üyeleri arasında “şans eseri kurtulanlarla, başsız kalan çoğunluk birkaç yıl sonra üzerlerine çökecek yalnızlık, tecrit edilmişlik, susturulmuşluk duygularının acısından habersiz, yaşamın tadını çıkarabilme olanaklarının gizli sevincini duyuyorlardı yüreklerinde” (s. 258)

diye düşünmektedir. Aylin'e göre, siyasi faaliyetlerde bulunan bu insanlar arasında "ucuz kurtulmanın, yıllardan sonra bağımsız, bildiğince yaşayabilmenin, ilkesiz, kuralsız, kalıpsız bir hayatın sevincini. Hani yeni durumlarından açıkça memnun olanları da" (s. 258) bulunmaktadır. Aylin bunları düşünüp kategorilendirirken kendisinin de bu kategorilerin hepsine dahil olabilecek bir yaşama başladığı görülmektedir. Ayrıca romanda Aylin de "tesadüfi sıyrılanlar" arasında yer almaktadır (s. 258).

Örgütsel faaliyetlerine son veren Aylin, yeni bir arkadaş grubu edinir. Çoğu "kendi sınıfından" olan bu arkadaş grubunun içinde "eskiden demokrat saydıkları da vardı, lümpen saydıkları da" (s. 259). Aylin'in aralarında "entel" takılan gençler de vardır. Aylin'in yeni arkadaşları "okulun genellikle parlak öğrencilerinden" (s.259) sayılmaktadır. Aylin, yeni arkadaşlarını kendisinden ve örgütte yer alan diğer arkadaşlarından "daha anlaşılır ve açık" (s. 259) bulmaktadır. Yeni arkadaşları "toplumda iyi yer edinme, yükselme hırsları, cinsel beğeni ve isteklerini kendi yaptıkları gibi baskı altında tutmuyorlardı" (s. 259). O nedenle Aylin yeni arkadaşlarını "erdemli tutum aldıkları her zaman belli olmayanlardan daha zararsız olarak değerlendiriyordu" (s. 259).

Aylin, Askeri Darbe'den sonra geldikleri durumu "canlarını kurtarma" şeklinde ifade etmektedir. Örgütsel faaliyetlerin sonuçta, kendilerine bir şey kazandırmadığını düşünerek, "ileri atıldık, kim alkışladı bizi? Kim minnet borçlu oldu? İki bildiri dağıttık, birkaç yazılama yaptık diye..." özeleştiri yapmaktadır. Aylin, sendikacıları ve örgütün üst düzey sorumlularını da eleştirmektedir:

"bir biz kalmışız, böyle bir süre daha devam edersek: solu toparlayıp götürürmüz...Birlerinin direnmesi gerekirdi hakikaten, ama bu kafayla mı? Adam, biz savaştık, herkes seyretti, ne yapalım gücümüz yetmedi, diyor. Öbürü bütün kafa adamlarını aldı yurt dışına kaçırdı, diğerinin adı solun

simgesi oldu. Kim dinler seni kendi taraftarlarından başka. Al işte onlar da dağılıp eriyor” (s. 267).

Örgütün üyelerinden Akın, romanın başından itibaren bir iç hesaplaşma içinde sık sık örgütün eleştirisini yapmaktadır. Akın, geçmişe yönelik düşüncelerinde, geldikleri noktayı şöyle değerlendirmektedir. “... O gün toplantıda dört kişiydik. Bir ben kaldım mücadeleyi sürdüren. Celal, o silah yakalatma olayından sonra içerden bir garip çıkmıştı. Memleketine dönünce her şeyi bırakmış” (s. 18). Akın’ın anımsadığı arkadaşlarından bir diğeri Namık’tır. Celal de, Namık da örgütten ayrılmıştır. Celal, “eskiden yaptıklarını” çocukluk olarak değerlendirirken, Namık, “tip tip kızlarla gezmeye” (s. 18) başlamıştır.

Akın ise, bir miting sonrası yakalanmamak için İstanbul dışına kaçar. Geleceğe yönelik planlama yapamadığından İstanbul’a döner ve tutuklanır. Romanın ana kahramanlarından Bedri işkencede ölür.

Ayşegül Devecioğlu’nun Kuş Diline Öykünen romanında 12 Eylül 1980 Askeri Darbe’sinin ardından tutuklanan Gülay hapishaneden çıktıktan sonra psikoloji bozulur ve günlük hayatına normal bir şekilde devam edemez. Gülay, “yara almış bir kadındır” (s. 60). Gördüğü işkenceler sonrasında, normal hayata döndüğünde “erkeklerle karşılaşınca kızarıp bozarmalar”ı (s. 60), iş arkadaşlarından Çetin’in eziyetleri, patronun kardeşi Selim karşısındaki çaresizliği Gülay’ın psikolojik ve sosyal durumunu göstermektedir. Gülay tutuklanmasının ardından tecavüze uğramıştır. Tecavüzlerin belleğinde izler bıraktığı anlaşılan Gülay’a göre, “Tene dokunmak, benliğe dokunmaktı. Tene dokunmak insanın içinde, sadece ona ait olan cevhere dokunmaktı. Gülay’ı Gülay yapan ne varsa parçalanıp yok etmektir. Polislerin ona ve diğer kadınlara yaptığı şey buydu” (s. 62).

Yavuz (Caner), üniversiteye başladıktan sonra siyasi faaliyetlere öğrenim görmek için geldiği İstanbul'da da devam etmiş, Askeri Darbe'den sonra kaçak hayata başlamıştır. Bir taraftan yakalanma korkusu, diğer taraftan sosyal statü ve rollerin olmadığı yalnız bir yaşam sürmektedir. Yavuz'un kaçak yaşamı, polisle girdiği çatışmada öldürülmesi ile son bulur.

Yavuz, yaşamının son dakikalarında "yenildiklerini" düşünmektedir. "Yenilmişlerdi... Cuntacılar, dört-beş yıl içinde, onları terörist sözcüğünün kanlı imgesine hapsetmeyi başarmıştı. Bedrettin'in ak libaslı, çıplak ayaklı müritleri gibi, binlerceyken, yok olup gitmişlerdi işte..." (s.201). Öldürülmesinin ardından basında yer alan haberde de Yavuz'un "terörist" (s. 217) olarak nitelendirilmesi, siyasi örgüt üyelerinin Askeri Darbe'nin ardından toplumda edindikleri konumları hakkında bilgi vermektedir.

Gülay'la röportaj yapmak isteyen gazetecinin sözleri de, siyasi faaliyette bulunan örgüt üyelerinin Askeri Darbe'den sonra geldiği noktayı ve toplumun bakış açısını vermektedir:

" 'Biz aslında iyi çocuklardık. Ülkemizi seviyorduk, bunları hak etmemiştik, yanlış bir şey yapmadık,' diyeceksiniz. 'Biz kimseye zarar vermedik, kimseyi öldürmedik, kimsenin canını yakmadık,' diyeceksiniz. 'Bize çok eziyet ettiler', diyeceksiniz. İşe gireceksiniz, komşularınız, Cuma akşamları dost yemekleriniz, iyi okullarda okutmak isteyeceğiniz çocuklarınız olacak" (s.212).

Örgüt üyeleri "silinmişlerdi" (s. 218) ve "Gülay'ın taa o zamanlar, her nasılsa keşfettiği gibi, hemen hepsinin kafasındaki kaçınılmaz devrim düşüncesi de, kadere inanmaktan farklı değildi. Bu kadar mutlak ve kesin olan şey, kaderden başka ne olabilirdi ki?" (s. 117).

Tahsin Yücel, Peygamberin Son Beş Günü romanında değişimi Peygamber üzerinden "bir kuşak sorunu" olarak ele almaktadır ve her kuşağın "kendi savaşını kendi yöntemleriyle" (s. 150) yaptığını

düşünmektedir.

Peygamber'in 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra en göze çarpan ve değişim olarak değerlendirilebilecek davranışı, yıllarca özenle koruduğu kitaplarını satmak olmuştur. Peygamber bu davranışıyla torunu ve yeni nesil devrimcilerle yakınlık kurduğunu düşünmektedir. "Üzerlerinde kitapların yeri tek tek belli olan boş raflar hüznün vericiydi, ama bu boşluk her şeyden önce Nazım'la kendisi arasında kurulan denkliğin göstergesiydi" (s. 194).

Peygamber, ölmeden önce yarı bilinçle torunu Nazım'la konuştuğunu düşünerek sayıklar. Peygamber'in sayıklamaları aynı zamanda Türk solunun ve "Türk proleteryasının" 12 Eylül 1980 Askeri Darbe'sinden sonra geldiği durumu göstermektedir. Peygamber torununa "dergilerden, kitaplardan, söylevlerden, gazetelerden, üniversitelerden bildiğimiz bütün o devrimciler neredeler?" (s. 288) diye sorar. Nazım, "Kestirmeden söyleyeyim sana: O yaman devrimciler, o mangalda kül bırakmayan kuramcılar en güzel arabalara binip gittiler... çokları yeni efendilere bağlandı, bağlanmayanları da öldü ya da içerde" (s.288) şeklinde düşünmektedir. Peygamber torununun söylediklerine çok şaşar ve "Türk proleteryasının o yiğit insanları? Onlara ne oldu?..." (s. 288) diye sormaktadır. Nazım'ın değerlendirmesi yurt dışındaki işçilere yönelik olur: "O yiğit insanlar Almanya'da, Hollanda'da, Belçika'da, Fransa'da sokakları süpürüyorlar, o güzel arabalara binip buraya geldikleri zaman da patron ayaklarına yatıyorlar." Peygamber aldığı yanıtla yetinmez "gerçek Türk proleterleri"ne ne olduğunu sorar. Nazım'ın yanıtı: "... Onlar da, kendilerine proleter demeye kalkarsan, "Sen soylu Türk işçisine nasıl proleter dersin?" diye üstüne yürürler, belki de mahkemelerde süründürürler seni...Onlar yalnız ellerine geçecek paraya bakarlar" (s. 288) şeklinde olur.

Murat Uyurkulak'ın Tol romanında, Yusuf kendini değerlendirirken, "Yirmi yaşında, kalıbı, rotası, adı gayet belli bir hayata yazılıydım" (s. 12) diye siyasi örgüt üyesi olduğu dönemde sahip olduğu özelliklerini açıklamaktadır. Yusuf, "Otuz yaşına geldiğimdeyse, bin kapıdan kışlanmış bir tavuk kadar şaşkındım. Ne bir rotam, ne kalıbım, ne de adım kalmıştı artık" (s. 12) şeklinde siyasi örgütün dışında devam eden 1980 sonrası yaşamını anlatmaktadır. "Bildiğim, öğrendiğim hiçbir şeyden emin değildim" (s. 12) diyen yazar aynı zamanda 1980 sonrası bireyi eleştirmektedir. Yazar, günümüz bireyine göndermeler yapmaya devam ederek, "Ben, seçilmiştim. Yıkılacak ve yeniden kurulacak bir dünyanın, sadece benim bildiğim, dokunabildiğim diyarlarından zihnime akan kelimelerini yayıyordum etrafa..." (s.14) der.

Romanın kahramanı Yusuf, 12 Eylül 1980 Askeri Darbe öncesi örgüt üyesi olanların Askeri Darbe sonrası örgütle ilişkisi olmadığı halde, hâlâ 'sakıncalı' olarak düşünölmelerine tepki göstermektedir. "... Bittiğinde bile bırakmıyorlardı insanın yakasını. Ellerindeki dosyaları, birer lanet gibi peşine salıyorlardı. Belledikleri, bellemekten hiç vazgeçemedikleri binlerce insanı işinden ediyorlardı böylece" (s.16). Yusuf, "Bir zamanlar asra manşettim, şimdi 11 puntoyum..." (s.17) diyerek sonucu özetlemektedir.

Romanda Şair katıldığı bir işçi eyleminde bağılı olduğu örgütün ideolojisine muhalif tutum takınır. Tepkisel bir davranış sırasında akli dengesini kaybeder. Şair Yusuf'a akıl hastanesinden çıktıktan sonra başından geçenleri anlatırken aynı zamanda bir sonu anlatmaktadır: "Vardığım her kapıdan kibarca, kabaca, suskunlukla, küfredilerek kovuldum... Teşkilattan çoktan, daha hastanede zevbeğe devam ederken atılmışım" (s. 80). Böylece Şair, örgütsel ilişkiler içine girmiş bir bireyin örgütten ayrıldıktan sonraki yaşamında örgütte de toplumda da pek yeri

olmadığına dikkat çekmektedir.

Şairin Yusuf'a verdiği öykülerde örgüt üyesi olan gençlerin geldiği sonuç: "Şadi geri dönmedi. Adnan iki hafta sonra mahalleyi terk etti. Dağıldılar. Adnan martta bir tepeden cansız indi. Şadi'yi mayısta astılar. Oğuz ağustos'ta kayboldu. Canan kasımda birden zayıfladı" (s. 92).

Yazar, örgüt üyesi insanlar başta olmak üzere 1980 sonrası değişimi ve bireyi şu sözlerle eleştirmektedir:

"... Hesapçı oldular birdenbire. Oğuz'un gözü mahalledeki genç kadınlara takılıyor mesela. Kendinden tiksiniyor sonra, kelimeler uzaklaşıyor ondan, devrim bir türlü hatırlayamadığı bir kelime. Canan buzdolabı diye bir eşyanın adını anmazdı hiç, artık anıyor. Nedense, cüzdanındaki paraları saymaya başladı. Tiksiniyor cüzdanından, kötü bir rüyada dolaşır gibi dolaşıyor pazaryerlerinde, domatesleri yokluyor, pazarlık yapıyor, korkunç, pazarlık iki kuruş için... En kötüsü de, Oğuz adına düşünmezdi hiç, şimdi düşünüyor, büyüleyen ne varsa yok etmek istiyor" (s.93).

Lütfi Şehsuvaroğlu'nun Kafes romanında, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra, özellikle siyasi örgüt üyesi gençlerin yalnızlık içinde olduğunu vurguladığı görülmektedir: "Benim cevheri taşıyanlar yanımda değil, ne yapayım. Yalnızım. Belki de herkes kendini yalnız hissediyordur" (s. 10). Yazara göre "eskiden herşeye, her zorluğa katlanma, direnme içgüdü" (s. 15) olanlar şimdi hayata küskündür. Hayattan korkmaktadır. Birey hayattan sadece küçük tavizler koparır duruma gelmiştir. Bu tavizler, "karısıyla yatması, çocuğunun akıllı olması. Maaşına zam alması gibi şeylerdir" (s. 15).

Bireyin değişimini anlatan Lütfi Şehsuvaroğlu, "Birçok eski simaları değişmiş gördüm. Maskeydi yüzlerine taktıkları. Değişmiş olmak için değişmişlerdi" (s. 11) diye düşünerek değişimin öz'inde olmadığını

vurgulamaktadır. İnsanlardaki değişikliklerin kimini güzel, kimini çirkin olarak nitelendiren yazar, bazı insanların korktuğunu, bazılarının da düzenli bir hayat peşinde olduğunu düşünmektedir.

Yazar, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi sağ ve sol ideolojide yer alarak çatışan her iki grubu da eleştirerek olaya insanlık açısından bakmaktadır: “yanlış olan aslında şu idi ki taraflar insanlık adına ortaya çıkıyorlar, insanı esas alıyorlar, ama insanı katlediyordu yine kalleşçe” (s. 105). Yazar’a göre Askeri Darbe öncesi yaşanan çatışmalar ilan edilmiş bir savaştan daha tehlikeli olan “ilan edilmemiş kalleşçe vuruşmalar”dır.

Tüm yaşananlara “Ne komedidir bizim trajedimiz” (s. 120) diye bakan yazar, sonuçta; “Belki de bu günler hep unutulacak, tarihin sayfaları arasında küllenip gidecekte çekilen çilelerden kimsenin haberi olmayacak. Zorluklar, acılar kolay unutulur” (s. 69) diye düşünerek gelineen noktayı vurgulamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye'nin yakın tarihinde bir dönüm noktası olan 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi romanlar aracılığı ile analiz edilmektedir. Romanların toplumsal ve tarihsel gerçekliği yansıtmada önemli bir kaynak olduğu düşüncesinden yola çıkılarak yapılan araştırmada beş farklı yazarın, beş farklı romanı ele alınmıştır.

1980 sonrası siyasal ve ekonomik alandaki değişimler, toplumsal yaşamın da hızla değişmesine neden olmuştur. Yazarlar da bu değişimden büyük ölçüde etkilenecek ürünler vermişlerdir. Ancak yazarın toplumsal sorunlara eğilmesinin güçleşmesi ve gerçekçi yöntemlerden uzaklaşmış olması romanda, üstkurmaca, fantastik, büyülü gerçeklik gibi yeni arayışlara yönelmeye yol açtığı söylenebilir.

12 Mart romanlarının tersine, 12 Eylül roman külliyyatından henüz söz edilememektedir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası yazılan romanları konumuz açısından değerlendirdiğimizde aralarında, 'politik roman' olarak nitelenen kategori içinde sayılabilecek romanların bulunmasına karşın, genellikle ele alınan konularda, toplumsaldan uzaklaşma ve bireye doğru bir yönelme olduğu görülmektedir. Politik romanın özelliğine baktığımızda, politik izleklere yaslanan, toplumsal ve bireysel süreçleri politik düzeyde romanın eksenine alan bir türdür. Politik roman terimi ile bir romanın içkinleştirdiği sorunsalın politik bir çevrenle kuşatılmış olduğu anlatılır (Gümüş, 1991:75-76). Politik roman özellikle içsel gerilimleri sergileyen bir yapıt türüdür. Bu romanın gerçek anlamda bir roman olabilmesi için alışlageldiği biçimde insan davranış ve duygularını betimlemesi gerekir; ancak bunun yanı sıra, çağcıl ideolojinin

sert ve belki de erimez kurşunlarını devinim akışına katıp özümsemesi de gerekir diyen Irving Howe (Howe, 1987:73), bir yandan da pek çok edebiyat bilimcisi gibi 'politik roman' gibi kesin bir kategoriden yana değildir. Howe, roman türlerinin ayırt edilmesinde önemli olanın gözlem açıları olduğunu söylemekte ve türe yönelik olarak yapılan ayrımların yazarın işlediği konudaki ağırlıklı bir noktayı, egemen bir vurguyu ya da yazarın ele aldığı konuya yönelik yaklaşımını belirlediğini savunmaktadır (Gümüüş, 1991:75-76). Bu çalışmada da 'politik roman' gibi bir tür ayırımına gidilmekten kaçınılmış, egemen vurgusu toplumsal ve siyasal temalar olan romanlar örnekleme alınmıştır. Her romanın, çeşitli unsurlarına ağırlık verilerek incelenebileceğinden yola çıkarak romanlar sosyolojik açıdan analiz edilmiştir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ardından insanları hareketlendiren politik ve sosyal ivmenin yok denecek kadar az olması Türk romanını da etkilemiştir. Ancak, Murat Belge'nin "Politik Roman" üstüne başlıklı yazısında da belirttiği gibi bir toplumda yaşayan bireylerin çeşitli nedenlerle politik bilinçten uzak yaşamaları onların politikadan uzak yaşadıkları anlamına gelmez. İster politik bilinçten uzak veya terk politik bilinçle donanmış, ister politik bir işlevi yerine getirmiş olsunlar, insanlar toplum içinde her zaman politik bir işlevi yerine getirirler. Temel koşulu hayatın genel imgesinin yeniden üretilmesi olan edebiyat da, bu nedenle, sunduğu kesit içinde politikanın tuttuğu yeri verebilmelidir (Belge; 1998:79).

Bu çalışmada örneklem olarak alınan romanlara bakıldığında da işlenen ana temanın; 1980 öncesinde yaşananların kaçınılmaz sonucu olarak, politik bireyin geçmişini terk ediş sorunsalının başta geldiği görülmüştür. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası toplumun hızla depolitize edildiği bir ortamda romancıların da bir iç hesaplaşma içine girdiği anlaşılmaktadır. Romanlarda, hem bireysel olarak hem de örgütsel

ilişkiler çerçevesinde bir yenilgi ve bu yenilgiyi kabullenme söz konusudur. Romanlarda, ideolojik ya da bireysel yanlışların dünya görüşüne bağlandığı görülmektedir.

Romanlarda, 1980 sonrasında yaşanan toplumsal değişim; ekonomik ve kültürel yaşamda, toplumsal ilişkilerde yaşanan değişime göndermeler şeklinde verilmiş, bireyin ve sonuç olarak toplumun nasıl depolitize edildiği sıklıkla ele alınmıştır. Ancak yoğunlukla işlenen konu, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi ideolojik ilişkiler, örgüt üyelerinin yaşam biçimi, örgütsel ilişkilerin 1980 sonrasında çözülmesi, örgüt üyelerinin geçmişle hesaplaşması, özeleştirileri, hapisane günleri, işkence ve geldikleri sonuç ile bireyin psikolojik - sosyolojik analizleri olmuştur.

İncelenen romanlarda bireylerin 1980 öncesi dönemde siyasi faaliyetlere katılmalarındaki en önemli neden olarak dönemin siyasi havası öne çıkarılmıştır. 1980 öncesi dönemde toplumun genelinde yaşanan politikleşmeden söz edilmektedir. Romanlarda siyasi faaliyetlere katılan birinci aktör genellikle üniversite öğrencileridir. İşçiler ve üniversite öğrencileri dışındaki gençlerin de (çoğunlukla lise öğrencileri olduğu görülmektedir) illegal nitelikteki siyasi etkinliklere destek verdiği görülmektedir. Romanlarda, örgütsel faaliyetlere katılanların katılma nedenleri ideolojik olarak görülmekle birlikte genellikle bilinçli tercihler olmadığı vurgulanmaktadır. Toplumsal sorunlara ilgi duyan gençlerin, dönemin siyasi havasının da etkisi ile illegal örgütlerle yakınlık kurdukları anlaşılmaktadır. Ayrıca bazı gençlerin ancak örgütsel ilişkiler içinde varolabildikleri ve kimlik buldukları için illegal yapıdaki siyasi örgütlere katıldıkları belirtilmiştir. Romanlarda, 1980 öncesi ve sonrası siyasi faaliyet içinde olan gençliğin karşılaştırması yapıldığında 1980 sonrası genç kuşağın kitap okumadığı ve bilgisiz düzeyde olduğu sıklıkla eleştirilmiştir.

Kaan Arslanoğlu'nun Devrimciler ve Ayşegül Devecioğlu'nun Kuş Diline Öykünen romanında toplumun 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesinde siyasi örgütlere karşı ılımlı bir yaklaşım içinde oldukları, zaman zaman destek verdikleri, aynı zamanda "faşist saldırılara karşı" "devrimcilerden" yardım bekledikleri belirtilmektedir. Murat Uyraklı'nın Tol romanında da toplumun bu örgütlerin üyelerine destek vermese de zarar verecek bir girişim içinde olmadıkları açıklanmaktadır. Ancak özellikle Askeri Darbe'den sonra halkın desteğini çektiği üzerinde durulmaktadır. Halkın desteğini çekmesinin en önemli nedeni olarak da örgütlerin ideolojik yöntemlerinde yaptıkları yanlışlıklar sonucu halkı anlayamamaları ve halkın örgütlere duyduğu güveni karşılayamamaları gösterilmiştir.

Romanlarda, sağcılar sol düşünceden olan insanları "anarşist", "terörist", "düzen için tehlike" olarak görmekte, solcular da benzer düşünceleri sağcılar için düşünerek onları "faşistler" olarak nitelendirmektedir. Her iki düşüncenin temsilcileri de kendilerini ülkenin geleceği, halkın kurtarıcısı olarak görmekle birlikte, solcular kendilerini halkı düzene karşı koruyan, insan haklarının savunucu ve emperyalizm karşıtı olarak görmektedir. Buna karşın sağcılar da solcuların "yıkıcı" ve "bölücü" faaliyetlerde bulunduklarını düşünerek solculara karşı devleti korumak amacıyla olduklarını iddia etmektedir. Her iki taraf da birbirlerini 'halkı anlamamakla' suçlamakta ve her iki taraf da halkın kendilerine destek verdiğini düşünmektedir.

Romanlarda, toplumun ve devleti temsil eden özellikle asker, polis ve cezaevlerinde görev yapan memurların örgüt üyelerine yönelik düşüncelerinin başında, "devletle başa çıkılmaz", yürütülen siyasi faaliyetler "gençliğin bir sonucu"dur ve "boşa giden, yazık olan gençlik" günleri olarak değerlendirilmektedir. Zaman zaman da özellikle devleti temsil eden memurlar siyasi örgüt üyelerine "yıkıcı, bölücü, terörist" olarak

bakmaktadır. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında ise bu bakış açısının toplumun geneline doğru yayılmasında; devletin izlediği halkı “depolitize” etme politikaları ve medyanın tutumunun etkili olduğu görülmüştür. Örgüt üyelerinin ise romanlarda toplumu sık sık eleştirdiği görülmektedir. Halkın desteği olmadan amaçlarına ulaşmalarının söz konusu olmadığını bilen örgüt üyeleri zaman zaman halkın bilinçsizliğinden, mücadele etmemesinden yakınen halkı eleştirmektedir. Romanlarda medya çalışanları ve medya sahiplerinin siyasal iktidarın yanında yer aldıkları vurgulanmakta ve siyasal iktidarla çıkar ilişkileri içinde oldukları savunulmaktadır. Örgüt üyeleri devleti temsil eden ve sözü edilen asker, polis ve cezaevlerinde görev yapan memurlara karşı her zaman mesafeli durmakta ve özellikle polise tanınmamak için çaba sarfetmektedir. Polise tanındığı takdirde faaliyetlerini gerçekleştirmesi zora girecektir. Örgüt üyeleri, tutuklu kaldıkları süre içinde özellikle cezaevlerinde kendilerine işkence yapan memurlara karşı öfkeli dirler. İşkencecilerin ‘insani özelliklerinin yok edildiğini’ düşünürler. Bazen de memurların da görevlerinin ‘işkence yapmak’ olduğunu ve işlerini yaptıklarını düşündükleri görülür.

İşkence konusuna romanların hepsinde yer verilmekle birlikte Kaan Arslanoğlu ve Ayşegül Devecioğlu’nun romanlarında ayrıntıları ile anlatılarak, işkencenin bireyin üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkileri üzerinde durulmuştur. Romanlarda işkence, tutuklamalarla birlikte başlamakta ve en ağır işkence yöntemleri uygulanmaktadır. İşkence sağcılar için de solcular için de aynı anlamı ifade etmektedir. Her iki taraf da işkenceyi yaşamıştır. Tutukluluk süresince işkenceden kurtulmanın tek yolu istenilen bilgilerin verilmesi yani örgüt üyelerinin “çözülme”sidir. İşkence ve işkence sırasında “çözülme”, örgüt üyelerinin en çok korktukları konu olarak ele alınmıştır. İşkence korkusu ile birçok örgüt üyesi örgütsel

alışmalarına son vermek durumunda kalmıştır.

İncelenen romanlarda, daha önce de belirtildiği gibi yazarın ele aldığı kahramanlar ve örgüt üyeleri geçmişleri ile, yaşanan olaylarla ilgili olarak bir hesaplama ve özeleştirici içindedir. Çoğunluğu üniversite öğrencisi olan örgüt üyeleri, yürüttükleri faaliyetler ve bir örgüt bünyesinde olmaktan dolayı kendilerini ideolojik ve sosyal bir tatmin içinde hissetmektedirler. Ancak, genç olmalarının etkisi ile herhangi bir siyasi faaliyet içinde olmayan gençlerin ve her insanın doğal bir süreç içinde yaşaması, hissetmesi gereken duyguları da yaşarlar. Oysa, gençler, romanlardan da anlaşılacağı gibi örgütsel faaliyetlerinin ve ideolojilerinin bir sonucu olarak bu duygu ve düşüncelerini bastırarak yollarına devam etmekte ve sonuçta zaman zaman mutsuzluk içinde oldukları görülmektedir. Örgüt üyeleri siyasi faaliyetlere büyük bir inançla başlamakla birlikte yaşanan olumsuz gelişmeler ve başarısızlıklar nedeniyle özeleştirici ve iç hesaplama içine girerler. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında da yenilgiyi kabullenme ve yaşananların yanlışlığına inanma eğilimi olduğu anlaşılmaktadır.

Romanlarda 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında güncel olaylarla ilgili yaşanan değişimlere karşı olumsuz bir bakış açısı sergilenmektedir. Toplumun depolitize edilme süreci, bireyin eğitim ve bilgi düzeyinin giderek düşmesi ve kültürel yozlaşmaya dair eleştiriler yapılmaktadır. Toplumda yaşanan tüketim çılgınlığı, maddi imgelere karşı artan ilgi ve medya bombardımanı eleştirilmektedir.

Romanlarda 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin neden yapıldığına ilişkin doğrudan değerlendirmeler yapılmamakta sadece, Murat Uyrakulak 'Tol' romanında Askeri Darbe'nin yapılmasından Amerika Birleşik Devletleri'ni sorumlu tutmaktadır. Genellikle Askeri Darbe'ye gelene kadar

yaşanan süreç, Askeri Darbe'nin etkileri ve sonuçları ele alınmaktadır. Askeri Darbe ile ilgili olarak Lütfi Şehsuvaroğlu 'Kafes' romanında konuya, ülkedeki iç çatışmalar açısından bakar ve "artık kan dökülmeyecek" olmasını olumlu bir gelişme olarak değerlendirir.

Romanlara göre, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile illegal faaliyet gösteren siyasi örgütlerin kadroları ortadan kaybolmuş, üyelerin faaliyet alanları kısıtlanmış, sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasakları, planlanan eylemleri yapılamaz hale getirmiştir. Askeri Darbe sonrası yaşanan tutuklamalar, gözaltıları örgüt üyelerini yıldırılmış, korkutmuş örgütle ilişkilerini kesmelerine neden olmuştur. Askeri Darbe özellikle sol düşünceye mensup farklı fraksiyonlarda etkinlik gösteren örgütler arasında buzların erimesinde etkili olmuş ancak ülkedeki sıkıyönetim nedeniyle bu fraksiyonlar arasında birleşme ve büyümenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Askeri Darbe'den sonra örgüt üyelerinin birçoğu kendilerine örgütün dışında alternatif hayatlar düşünmeye başlamıştır. Birçok örgüt üyesi Askeri Darbe'den sonra tutuklanmış ve yıllarca hapisanelerde kalmıştır. "Dışardakiler" in ise büyük çoğunluğu, "yalnızlık, tecrit edilmişlik, susturulmuşluk" duyguları ile toplumdan kopuk yaşarken bir kısmı da "geçmişin daha kalitesiz bir kopyasını" yaşatmaya çalışmıştır. Toplumla bütünleşmeye ve değişime uyum sağlamaya çalışanlar savundukları değerlerin yerine yenilerini koymaya, ideolojilerinden büyük ölçüde vazgeçmeye yönelmiştir.

Romanlarda 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile politik bireyin geçmişini terk ediş sorunsalı üzerinden bireyin ve toplumun depolitize edilme süreci, toplumun kültürel değişimi yansıtılmıştır.

KAYNAKÇA

AHMAD, Feroz

1999, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, İstanbul: Hil Yayınları.

1999, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Ankara: Kaynak Yayınları.

ALKAN, Türker

1986, **12 Eylül ve Demokrasi**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

ALVER, Köksal (Editör)

2004, **Edebiyat Sosyolojisi**, İstanbul: Hece Yayınları.

ARMAĞAN, Servet

2000, **En son Değişiklikler: 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Eski Anayasalarımız**, İstanbul: Beta.

ARSLANOĞLU, Kaan

2002, **Devrimciler**, İstanbul: Adam Yayınları.

ATABEK ŞENDUR, Gülseren

2003, **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Gazeteci Kimlikleri**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sos. Bil. Ens.

BAKIRCIOĞLU, N. Ziya

2001, **Başlangıcından Günümüze Türk Romanı,**
İstanbul: Ötüken,

BALCI, Ali

1997, **Sosyal Bilimlerde Araştırma,** Ankara: TDFO Bilgisayar
Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.

BELGE, Murat

1993, **12 Yıl Sonra 12 Eylül,** İstanbul: Birikim Yayınları.

BİRAND, Mehmet Ali

1984, **12 Eylül Saat : 04.00,** İstanbul: Karacan Yayınları.

BÜLBÜL, İbrahim

2002, **Üç İstanbul Romanında Fikir ve Edebiyat Dünyamızın
Gerçek Temsilcileri,** İletişim Dergisi 2002, Yaz 14, Gazi
Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara.

BORA, Tanıl, CAN, Kemal

2004, **Devlet Ocak Dergâh (12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü
Hareket),** İstanbul: İletişim Yayınları.

BOSTANCI, Naci,

2002, **Siyasetin Arka Yüzü,** Ankara: Alternatif Yayınları A.Ş..

CEMAL, Hasan

2000, **Demokrasi Korkusu: 12 Eylül Günlüğü,** İstanbul: Doğan
Kitapçılık.

CEYHAN, Nesime

2000, **Edebiyat Sosyolojisi Açısından 12 Eylül Şiiri,** Yüksek
Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sos. Bil. Ens.

ÇETİN, Nurullah

2004, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Ankara: Öncü Basımevi.

ÇAVDAR, Tefik

2000, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)**, Ankara: İmge Kitabevi.

ÇUBUKÇU, Aydın

1995, **Kültür ve İdeoloji Sorunları**, İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı

ÇÖLAŞAN, Emin

1984, **12 Eylül Özal Ekonomisinin Perde Arkası**, İstanbul: Milliyet Yayın A.Ş.

1984, **24 Ocak Bir Dönemin Perde Arkası**, İstanbul: Milliyet Yayın A.Ş.

DALKILIÇ, Naci

2000, **Türkiye'de Askeri Müdahaleler ve Siyasal Gelişmeye Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens.

DEMİRCİ, İbrahim

2002, **Romanımızın 27 Yılına Bakış (1923-1950)**, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Yıl:6, Sayı:65/66/67, Mayıs /Haziran /Temmuz 2002 (Türk Romanı Özel Sayısı), Ankara.

DEVECİOĞLU, Ayşegül

2004, **Kuş Diline Öykünen**, İstanbul: Metis Edebiyat.

DOĞUŞ EDEBİYAT

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi 1982-1985 yılları

EVİN, Ahmet Ö.

2004, **Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi**, Türkçesi: Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı.

ERDOĞAN, İrfan

2003, **Pozitivist Metodoloji**, Ankara: Erk.

ERSOY, Tolga

1998, **Türkiye'de Darbeler ve Provokasyonlar: Kısa Tarih**, Ankara: Öteki.

GÜRBİLEK, Nurdan

1993, **Vitrinde Yaşamak**, İstanbul: Metis Yayınları.

HALE, William

1996, **1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Türkçesi: Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayın.

HOWE, Irving

1987, "Politik Roman Kavramı", Çev:Nesrin Kasap, **Sanat Adam**, Şubat, (15), s:70-77.

İBA, Şaban

1998, **Ordu Devlet Siyaset**, İstanbul: Çiviyazıları.

İDİL, Mümtaz

1990, "80 sonrası Türk Romanına Estetik Bir Bakış" **Varlık Dergisi**, Aralık 1990.

KAHRAMAN, Âlim

2002, "İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e (1908-1922) Türk Romanı", **Hece Aylık Edebiyat Dergisi** Yıl:6, Sayı:65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, Ankara.

KALAYCIOĞLU, Ersin

1992, **Tarih ve Demokrasi**, İstanbul: Cem Yayınları.

KANSU, Işık (Yayına Hazırlayan)

1997, **Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme**, Ankara: İmgeKitabevi.

KARATEPE, Şükrü

1993, **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**, İstanbul: İz Yayıncılık.

KAZGAN, Gülten

2002, **Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

KEPENEK, Yakup, YENTÜRK, Nurhan

2001, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KEPENEK, Yakup

1987, **12 Eylül'ün Ekonomi Politikası ve Sosyal Demokrasi**, Ankara: V Yayınları.

KEYDER, Çağlar

2003, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İstanbul: İletişim Yayınları.

KIRAN, Zeynel, KIRAN, Ayşe

2000, **Yazınsal Okuma Süreçleri**, Ankara: Seçkin Yayınevi.

KILI, Suna

2001, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KONGAR, Emre

1983, **Demokrasi ve Kültür (Kültür Üzerine 2)**, İstanbul: Hil Yayın.

- 1986, **Kültür ve İletişim (Kültür Üzerine 3)**, İstanbul: Say Yayınları.
- 1993, **12 Eylül Kültürü (Kültür Üzerine 4)**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- 2003, **21. Yüzyılda Türkiye (2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı)**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KOZANOĞLU, Can

- 1994, **Cıvalı İmaj Devri**, İstanbul: İletişim Yayınları.

MERİÇ, Cemil

- 1998, **Kırk Ambar (Cilt 1, Rûmuz-ül Edeb)**, İstanbul: İletişim Yayınları.

MORAN, Berna

- 2003, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- 2002, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- 1998, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3**, İstanbul: İletişim Yayınları.

MUMCU, Uğur

- 1993, **12 Eylül Adaleti**, İstanbul: Tekin Yayınları.

MUTLUAY, Rauf

- 1970, **100 Soruda Türk Edebiyatı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

MİYASOĞLU, Mustafa

- 1998, **Roman Düşüncesi ve Türk Romanı**, İstanbul: Ötüken.

NACI, FETHİ

- 1990, **100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme**, İstanbul: Gerçek Yayınevi

- 1992, **Roman ve Yaşam 'Eleştiri Günlüğü III (1991-1992)**,
İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- 2002, **Türk Romanında Ölçüt Sorunu**, İstanbul: Yapı Kredi
Yayınları.

OKUR, Enver

- 2002, **Çok Partili Demokrasi Dönemi Türk Romanı**, Hece Aylık
Edebiyat Dergisi Yıl:6, Sayı:65/66/67,
Mayıs/Haziran/Temmuz 2002 (Türk Romanı Özel Sayısı),
Ankara.

OKTAY, Ahmet

- 2002, **"VI. Bölüm Soruşturma"**, Hece Aylık Edebiyat Dergisi
Yıl:6, Sayı:65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002 (Türk
Romanı Özel Sayısı), Ankara.

ÖNERTOY, Olcay

- 1984, **Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü**,
İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- 2002, **"VI. Bölüm Soruşturma"**, Hece Aylık Edebiyat Dergisi
Yıl:6, Sayı:65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002 (Türk
Romanı Özel Sayısı), Ankara.

ÖZEN, Haldun

- 2002, **Entelektüelin Dramı 12 Eylül'ün Cadı Kazanı**,
Ankara: İmge Kitabevi.

ÖZBAL, Şebnem

- 1995, **1980 Sonrası Türk Toplumunda Değişen Değer
Yargılarının Türk Tiyatrosuna Etkileri**, Yüksek Lisans
Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sos. Bil. Ens.

ÖZDEMİR, Şevki

- 1994, **Askeri Darbeler Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme ve Türkiye Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

STEVICK, Philip

- 2004, **Roman Teorisi**, Ankara: Akçağ Yayınları.

ŞEHİSUVAROĞLU, Lütfi

(Belirtilmemiş), **Kafes**, Ankara: Genç Sanat Yayınları

TANÖR, Bülent, BORATAV, Korkut, AKŞİN, Sina

- 1997, **Türkiye Tarihi 5. Cilt** (Bugünkü Türkiye 1980-1995), İstanbul: Cem Yayınevi.

TEK, Hayati

- 1991, **12 Eylül ve Basın**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TİMUROĞLU, Vecihi

- 1991, **12 Eylül'ün Eğitim ve Kültür Politikası: Türk-İslam Sentezi**, Ankara: Başak Yayınları.

TURAN, Ali Eşref

- 2004, **Türkiye'de Seçmen Davranışı -Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi-**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

TURAN, Şerafettin

- 2002, **Türk Devrim Tarihi 5. Kitap Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)**, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

TÜRKES, Ömer

2001, **“Sağsız Sol; Yakın Bir Tarihin Eksik Bir Tasviri”**, Ocak,
Sayı:141, 75-82.

UYURKULAK, Murat

2003, **Tol**, İstanbul: Metis Edebiyat.

YAŞAR, Muammer

1990, **Paşalar Politikası**, İstanbul: Tekin Yayınevi.

YALÇIN, Alemdar

2000, **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet
Dönemi Türk Romanı (1946-2000)**, Ankara: Günce
Yayıncılık.

2003, **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Çağdaş Türk
Romanı (1946-2000)**, Ankara: Akçağ.

YÜCEL, Tahsin

1999, **Peygamberin Son Beş Günü**, İstanbul: Can Yayınları.

WELLEK, R - WARREN, Ayşegül Devocioğlu

1982, **Yazın Kuramı**, Türkçesi: Yurdanur Salman-Suat Karantay,
Altın Kitaplar Yayınevi.

WEB:

<http://www.yenisayfa.com>.

<http://www.kitapyurdu.com/>

<http://www.pandora.com.tr/>

<http://kitap.antoloji.com/>

ÖZET

Türkiye tarihinde askeri darbeler toplumsal yapının değişmesini etkileyen önemli faktörlerden biri olagelmıştır. Bu anlamda 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi de Türkiye'nin 1980 sonrasında toplumsal yapısının büyük ölçüde değişmesinde etkili olmuştur. Meydana gelen toplumsal değişmeyi izlemeye romanlar önemli birer kaynak niteliğinde olduğundan araştırma romanlar üzerinden yapılmıştır.

Bu tez çalışmasında, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra yazılan beş yazarın siyasi ve toplumsal değişimi yansıtan birer romanı ele alınarak, toplumsal değişimin romanlarda sunumu değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede, 1980 öncesinden itibaren illegal faaliyet gösteren siyasi örgütlerden yola çıkılarak romanlarda, toplumun örgütsel faaliyetlere katılımı, örgütlere bakış açısı, örgütlerin çalışmaları, örgüt üyelerinin kendilerine, karşı gruplara ve topluma bakış açıları, işkence, Askeri Darbe'nin ele alınışı ve örgütler üzerindeki etkileri ile siyasi örgütlerin geldikleri sonucun yansıtılması üzerinde durulmuştur.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, incelenen romanlarda, romanların 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin toplumsal sonuçlarını yansıtır nitelikte olduğu görülmüştür.

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF THE RESULTS OF 12 SEPTEMBER 1980 MILITARY COUP BY MEANS OF NOVELS

The military coups have been important factors effecting the societal structure changes. As so, the 12 September 1980 Military Coup has a great effect in the 1980s Turkey's societal structure. Because stories are important sources in seeing the societal change the studies have been done on stories.

In this thesis study, the societal changes were evaluated by one of the novels of five authors' which reflect political and societal changes of the society written after 12 September 1980 Military Coup. In this evaluation, by starting with the illegal political organization's servicing before 1980, according to the novels, the attending of the society to the organizational activities, the point of view to the organizations, the operation of the organizations, the view of point of the organization members to themselves, counter-groups and society, torture, how the Military Coup was undertaken and the effect on the organizations and the results they gained have been tried to be reflected.

As a result of the evaluation, in the studied novels, it has been seen that the novels are in the quality of reflecting the societal results of the 12 September 1980 Military Coup.